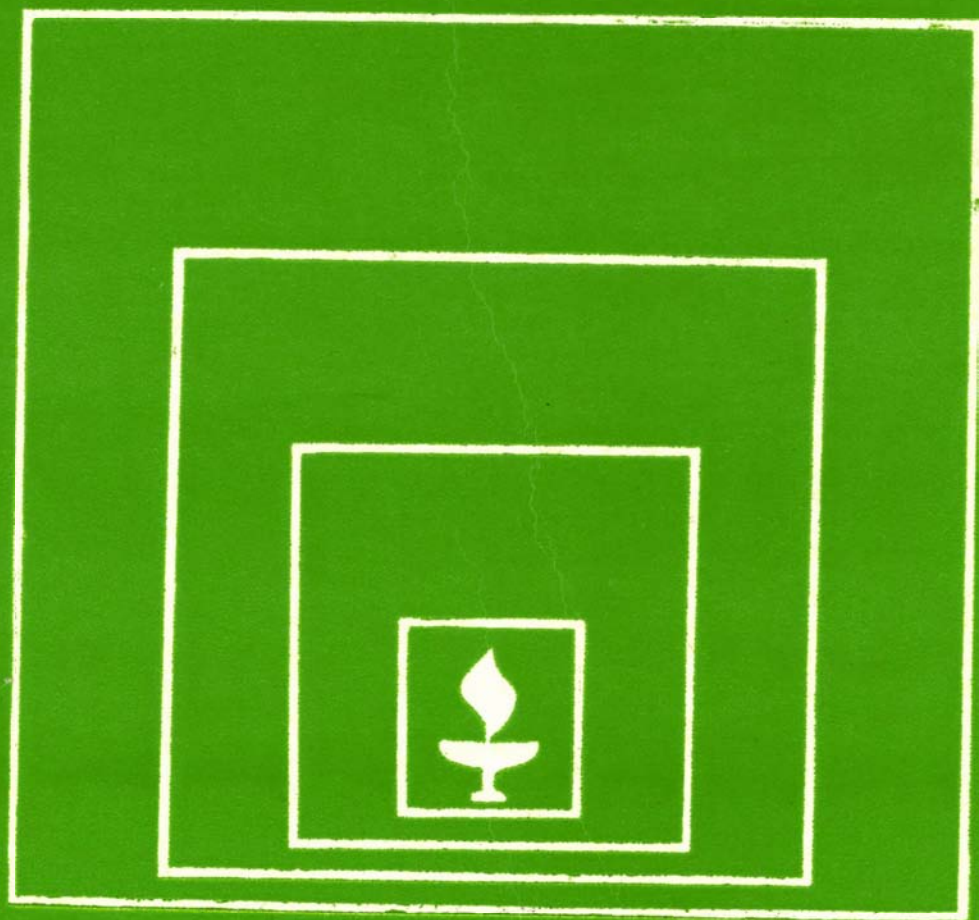

KERESZTÉNY MAGVETŐ

KIADJA AZ UNITÁRIUS EGYHÁZ

90. ÉVFOLYAM ● 1984

3

ALAPÍTÁSI ÉVE 1861

KERESZTÉNY MAGVETŐ

90. évfolyam • 1984 • 3. szám
KOLOZSVÁR-NAPOCA

TARTALOM

Megújult életünk négy évtizede	121
Evforduló köszöntése	122

TANULMÁNYOK

Dr. Erdő János: Vallás és emberszolgálat	126
A kongresszus nyilatkozata	134
Dr. Gálfy Zoltán: Zwingli Ulrich születésének 500 éves évfordulója	138
Szász Ferenc: Szempontok a halál értelmezéséhez a 19. és 20. század unitárius prédikáció-irodalmunk tükrében	144
Dr. Szabó Árpád: Az IARF 25. kongresszusa	155

SZÓSZÉK — ŪRASZTALA

Gellérd Imre: A hit	162
Istenben élünk	163
Ūn ismeret	164
Tűrelem (1)	165
Tűrelem (2)	167
A nagy vacsora (1)	168
A nagy vacsora (2)	169
A keresztény közösség (1)	170
A keresztény közösség (2)	171
Kiss Károly: A ma parancsa: szolgáló élet!	173
Rezi Elek: Az evangélium szeretete	175

EGYHÁZI ÉLET — HÍREK	177
--------------------------------	-----

KÖNYVSZEMLE	181
-----------------------	-----

Alapítási éve 1861. Kiadja az Unitárius Egyház. Megjelenik negyedévenként.
Szerkesztő Bizottság: dr. Kovács Lajos (elnök és felelős szerkesztő), dr. Erdő János (felelős szerkesztőhelyettes), dr. Szabó Árpád és Szabó Dezső (szerkesztők),
Andrási György és Mikó Lőrinc.

Szerkesztőség: Kolozsvár-Napoca, Lenin út 9 — Telefon: 15 271
Postacím: 3400-Cluj-Napoca, B-dul Lenin nr. 9

MEGÚJULT ÉLETÜNK NÉGY ÉVTIZEDE

Minden ország és nép életében vannak történelmi események, melyek lezárnak egy korszakot és új fejlődési távlatok kezdetét jelentik. Románia történelmében ilyen az 1944. augusztus 23-i társadalmi és nemzeti, antifasiszta és antiimperialista felszabadító forradalom, melynek 40-ik évfordulóját ünnepeljük.

A felszabadító forradalom fegyveres felkeléssel kezdődött, mely a munkásosztály, a néptömegek akaratának, forradalmi harcának eredményeként robbant ki, annak nyomán, hogy a Román Kommunista Párt vezetésével szövetségbe tömörültek az összes antifasiszta, demokratikus, hazafias erők. Az augusztus 23-án kezdődött felszabadító forradalom megdöntötte a katonai-fasiszta diktatúra politikai rendszerét és függetlenítette az országot a német imperializmustól. Románia minden erejével belépett a Szovjetunió, a szövetséges hatalmak oldalán, az antihitlerista háborúba, és súlyos áldozatokat hozott az ország felszabadításáért, valamint Magyarország, Csehszlovákia és Ausztria egyes részeinek felszabadításáért, a végső győzelemig. Románia ezzel jelentősen meggyorsította a hitlerista Németország teljes vereségét.

A társadalmi és nemzeti felszabadító forradalom új történelmi korszakot nyitott meg, melyben a román nép saját kezébe vehette sorsának alakulását. A Román Kommunista Párt vezette munkásosztály és néptömegek forradalmi harcának kiemelkedő eredményei a négy évtized alatt: 1945. tavaszán végrehajtott földreform. 1947. december 30-án a királyság megszüntetése és a köztársaság kikiáltása. 1948. június 11-én a főbb ipari vállalatok, a bankok, a szállítás és a kereskedelem államosítása. 1948. augusztus 3-án tanügyi reform. 1949—1962 között a mezőgazdaság szövetkezetesítése. 1951-től az egymást követő ötéves tervek sikeres megvalósításával létrejött egységes szocialista nemzetgazdaság. 1965. augusztus 21-én Románia Szocialista Köztársaság új Alkotmányának elfogadása, és ezzel a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom megteremtésének szakasza kezdődött meg. Nicolae Ceaușescu államelnök a négy évtized jelentőségét a következőkben foglalta össze: „Románia az idén 40. évfordulóját ünnepli a társadalmi és nemzeti felszabadító forradalomnak, amely megnyitotta az utat az új társadalmi rend építésére, a szocializmus megteremtésére való áttérés előtt. Ebben az időszakban Románia több történelmi szakaszon ment át. Egyszer s mindenkorra felszámoltuk a kizsákmányoló osztályokat, véget vetettünk az ember ember általi elnyomásának, megteremtettük a szocialista társadalmat, és a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom építésének a szakaszában vagyunk.“

Dolgozó népünk a négy évtized alatt rendkívüli eredményeket ért el a nemzetgazdaságban és a társadalom életében. Az ipari termelés az 1938-as évhez viszonyítva ma meghaladja annak százszorosát. Amit ak-

kor egy év alatt termeltek meg, azt ma kevesebb mint egy hét alatt állítják elő. A háború előtti időben az ipar néhány nagyobb központban koncentrált, míg ma arányosan eloszlik az ország egész területén. Az ipar fejlesztésével egyidejűleg a mezőgazdaság is megfelelő fejlődésen ment át. Amíg a háború előtt átlagban évi 8 millió tonna gabonát termelt, az utóbbi években 20 millió tonna feletti rekord termést ért el. Az ipar és a mezőgazdaság fejlesztése hozzájárult az anyagi és szellemi jólét megteremtéséhez és a gazdasági függetlenség eléréséhez. Az életszínvonal jellemzésére csupán egy adatot emelünk ki, és pedig azt a tényt, hogy ma az ország lakosságának több mint 70 százaléka új lakásban lakik!

Az elmúlt négy évtized fejlődésében kiemelkedő jelentőségű a legutolsó tizenkilenc év, amióta országunk élén Nicolae Ceaușescu államelnök áll. Vezetése alatt hazánk újabb és újabb sikereket ért el az ipar és mezőgazdaság fejlesztése és az életszínvonal emelése terén, valamint a bel- és külpolitikában, a békevédelem és leszerelés terén. Államelnökünknek köszönhető, hogy Románia tekintélye a nemzetközi életben rendkívüli mértékben megnőtt.

Felszabadulásunk 40-ik évfordulóján meg kell említenünk, hogy az Alkotmány teljes egyenjogúságot biztosít minden állampolgár részére nemzeti különbség nélkül; biztosítja a lelkiismereti és vallásszabadságot. Az Unitárius Egyház hívei és lelkészei, egyházi és világi vezetői fenntartás nélkül támogatták és támogatják a háború utáni megújuló haza építését, és cselekvően részt vesznek országunk szebb és jobb jövőjéért kezdeményezett minden tevékenységben. A békéért folytatott kitartó küzdelem az a terület, melyen országunk által kezdeményezett lépések teljes mértékben összekapcsolódnak egyházunk békeakaratóival, és amelyen az elmúlt negyven évben egyházunk sajátos lehetőségeit figyelembe véve, kiváló eredményeket értünk el.

ÉVFORDULÓ KÖSZÖNTÉSE

Hazánk társadalmi és nemzeti felszabadító forradalmának 40. évfordulója küszöbén egyházköreinkben ünnepi gyűlést rendeztek, hogy megemlékezzenek a mai társadalmunk hajnalán történt eseményekről, és az azóta eltelt négy évtized küzdelmes építő szolgálatáról.

A maros-küküllői egyházkör lelkészei augusztus 2-án gyűltek össze a marosvásárhelyi egyházközség templomában. Az egyházi központot Mikó Lőrinc előadótanácsos képviselte.

Az elnöki megnyitó után Kecskés Lajos szabédi lelkész felolvasta az ünnepköszöntő előadást „A társadalmi és nemzeti, antifasiszta és antiimperialista felszabadító forradalom 40. évfordulója” címen, melyet a hallgatóság nagy figyelemmel követett. A hozzászólások rendjén a lelkészek a háború idején szerzett tapasztalataikról és az azóta eltelt négy évtized új társadalmát építő munkájáról beszéltek. Kiemelték Nicolae Ceaușescu államelnök döntő szerepét, fáradságot nem ismerő tevékenységét, mellyel

nap mint nap irányítja és vezeti az országot a jobb és egyre boldogabb jövő felé.

Kolcsár Sándor esperes felszólalásában rámutatott arra, hogy „Augusztus 23” a nyers erő leküzdésének jelképe és az új társadalmi rend kiindulópontja. Felidézve a háború okozta nyomort, meg kell jelölnünk feladatunkat a mában. Az egyháznak és a lelkésznek szolgálatot kell vállalnia a hívek békés, harmonikus életéért. Nagy Ferenc segesvári lelkész kiemelte, hogy feladatunk a béke és a haladó hagyományok megőrzése. Török Elek nyárádgálfalvi lelkész az utóbbi negyven év és napjaink életbevágó feladatának tartja a béke megővését és az atomháború veszélyének elhárítását. Andorkó Ferenc bözödi és Kovács Sándor magyarszakodi lelkészek a második világháború borzalmait csak az idősebb generációktól, a tájékoztatási eszközök által és az irodalomból ismerik, személyes tapasztalatuk nincs, mint az előttük felszólalóknak. Meggyőződésük szerint csak a szocialista társadalom, melynek építésén dolgozik egész népünk, tudja megoldani korunk nagy kérdéseit, mindenkinek a maga munkahelyén kell megmutatnia, hogy békét akar és nem háborút. Az előadáshoz még hozzászólt Kiss Károly medgyesi és Pál Ádám haranglábi lelkész.

Utolsóként Mikó Lőrinc előadótanácsos, az egyházi központ képviselője összefoglalta az elhangzottakat, és megállapította, hogy Augusztus 23 negyvenedik évfordulóját lelkészeink határozott elkötelezettséggel és őszinte hazafias érzésekkel fogadják. Gondolatainkat a múltból a ma és holnap feladataira fordítjuk, melyben virágzó hazánk minden területén elért sikereit Nicolae Ceaușescu államelnök úr, a nagy hazafi, odaadó, fáradhatatlan, kormeghatározó tevékenységének köszönhetjük.

Az ünnepi gyűlés résztvevői táviratot küldtek Nicolae Ceaușescu államelnök úrnak.

Székelyudvarhelyen augusztus 5-én gyülekeztek a székelykeresztúr-udvarhelyi egyházkör lelkészei megünnepelni országunk története kiemelkedő eseményének negyvenedik évfordulóját. Az ünnepköszöntő előadás alkalmat adott a résztvevőknek arra, hogy hozzászólásaikban elmondják a nagy történelmi évfordulóhoz kapcsolódó gondolataikat, kifejezésre juttassák érzéseiket.

A felszólalók sorát Báró József esperes nyitotta meg. Hozzászólásában elmondta, hogy felidézve a háború borzalmait, a negyven évvel ezelőtti nehézségeket, még inkább megbecsülhetjük mai életkörülményeinket, népünk nagyszerű megvalósításait. Jakab Dénes szentábrahámi lelkész megállapította: nagy fejlődést értünk el az egyházi életben is; az egyház beilleszkedett társadalmunk építő munkájába és a lelkészek tehetségük legjavát adták a kibontakozó új élethez. Botha Dénes fiatfalvi lelkész, mint egykor a hadseregbe besorolt felidézte negyven évvel ezelőtti szomorú emlékeit. Kovács István homoródújfalvi lelkész a háború után született lelkésznemzedék álláspontját körvonalazta az elhangzott előadás kapcsán.

Andrási György előadótanácsos, az egyházi központ képviselője, kiértékelve a hozzászólásokat, rámutatott az évforduló jelentőségére és felhívta a lelkészek figyelmét a méltó ünneplésre, a további fejlődést szolgáló áldozatos munkára.

A székelykeresztúr-udvarhelyi egyházkör, 1984. Augusztus 23 negyvenedik évfordulója alkalmával tartott ünnepi gyűlésből táviratot küldött Nicolae Ceaușescu államelnök úrnak, melynek szövegét Rázmán Csaba alsóboldogfalvi lelkész olvasta fel.

Brassóban tartotta ünnepi gyűlését augusztus 8-án a sepsiszentgyörgyi egyházkör lelkészkarja.

Májay Endre esperes megnyitó beszéde és Mikó Lőrinc előadótanácsos, az egyházi központ képviselője üdvözlete után a lelkészek meghallgatták az ünnepköszöntő előadást, Máthé Sándor olthévízi lelkész felolvasásában.

A gondolatébresztő előadás kapcsán Gál Jenő, nagyajtai lelkész fel-
említette a háborús évek zilált gazdasági és társadalmi állapotait és szü-
lőfaluja népének életével szemléltette. Augusztus 23. után hazánk minden
állampolgára számára egyenlő jogokat biztosítanak. Ma nincs államvallás,
és a 14 testvérelekezet egyenlő jogokat élvez. Legnagyobb feladatunk az,
hogy éberen őrökdjünk a felszabadulás után elért vívmányaink felett
és hivatásunk betöltésével, kötelességünk teljesítésével járuljunk hozzá
hazánk további fejlődéséhez, boldog, békés jövőjéhez. Dimény András
vargyasi lelkész európai távlatokban világította meg 1944. Augusztus 23.
jelentőségét, amikor is egy elavult rendszert temettünk el örökre. Részle-
tesen bemutatta Vargyas község negyven évvel ezelőtti és mai életét, ki-
emelve a változások jelentőségét. A felszólaló az őszinte szeretet érzé-
sével emlékezett meg hazánk nagyrabecsült elnökéről, akinek széleskörű,
felelősségteljes, lelkiismeretes munkássága rányomja bélyegét hazánk fej-
lődésére. Kiss Ákos sepsiszentkirályi lelkész hangsúlyozta: megemlékezé-
sünk csak akkor méltó, ha mindnyájan szilárdan elhatározzuk, hogy a ránk
háruló feladatokat becsülettel és hűséggel a jövőben is elvégezzük, hon-
polgári feladatainkat maradéktalanul teljesítjük és a híveket is ebben a
szellemben neveljük és irányítjuk. Fekete Dezső árkosi és Kotecz József
felsőrákosi lelkészek pedig kifejezésre juttatták, hogy méltók akarnak
lenni új életünk áldásos vívmányaihoz.

Mikó Lőrincz előadótanácsos összegező felszólalásában megállapította,
hogy a Sepsiszentgyörgyi egyházkör lelkészei méltóképpen fogadják ha-
zánk jelenkori történeti kiemelkedő eseményének negyvenedik évforduló-
ját és javaslatot tett egy távirat elküldésére Nicolae Ceaușescu állam-
elnök úrnak. A távirat szövegét Kiss Alpár baróti lelkész olvasta fel, me-
lyet az értekezlet résztvevői őszinte lelkesedéssel fogadtak.

A kolozs-tordai kör augusztus 20-án tartotta ünnepi gyűlését Kolozs-
váron, főtisztelendő dr. Kovács Lajos püspök elnökletével. Az ünnepkö-
szöntő előadást kiegészítették a lelkészek felszólalásaikkal, személyes él-
ményeik ismertetésével, a megújult társadalom iránti elkötelezettségük
kinyilvánításával tették méltóvá gyűlésüket az évforduló jelentőségéhez.

Szabó Dezső kolozsvár-belvárosi lelkész elmondta, hogy az egyházak-
nak is részt kell venniük az ország, a nép nagy ünnepi megmozdulásaiban.
Kiss Zoltán kövendi lelkész, mint a fasiszmus borzalmaival átélő és az utána
következő falusi átalakulások aktív részese, méltatta államelnökünk nagy-
szerű munkáját. Lőrinczi Károly és Göncz Mihály lelkészek az új társa-
dalom eseményeinek egyes eredményeit méltatták. Székely Gergely mész-
kői lelkész szerint az elmúlt negyven esztendő eredményeit mindenki az
otthon szemszögéből értékelheti igazán. A legnagyobb változás az embe-
rek tudatában történt. Mészkon, ma románok és magyarok együtt építik
a jövő társadalmát. Benedek Sándor esperes kiemelte, hogy az elmúlt
évtizedekben sok lelkészi lakást építettek és templomot újjítottak meg
egyházunkban. Mindezek az ország által elért sikerek részei. Halmágyi
Pál bethlenszentmiklósi lelkész több mint negyven évi lelkészi és társa-

dalmi szolgálatára vetett egy pillantást, megállapítva, hogy mint lelkész törekedett hívei és faluja egész népének építő munkájában részt vállalni.

Dr. Erdő János főjegyző a gyengén fejlett agrárország fejlett ipari-mezőgazdasági országgá válásáról beszélt. A küzdelemben élen járt a munkásosztály és vezető pártja, a Román Kommunista Párt. Az egyház életében az új Szervezeti Szabályzat, új lelkészképzés, megújult teológiai felfogás és élénk külkapcsolatok jelzik a megtett út mérföldköveit. Az ország által elért sikerekért tisztelet és nagybecsülés érzéseivel gondolunk ezekben az ünnepi pillanatokban államelnökünkre.

Dr. Kovács Lajos püspök záróbeszédében beszámolt arról, hogy miként készül egyházunk és az ország a nagy történelmi évforduló megünneplésére. Az elmúlt két és fél évben meglátogatott 61 egyházközség hű tükörképe az ország általános fejlődésének. Templomaink megújulva várják az imádkozni vágyó híveket. A lelkészek teljes mértékben egyetértenek országunk politikájával, megbecsülik államelnökünk tevékenységét, útmutatásait, forradalmi felfogásának gyakorlati alkalmazását. Egyházunk és a lelkészkar nevében kifejezésre juttatta azt az óhajunkat, hogy Nicolae Ceaușescu elnök urat a közelgő XIII. Pártkongresszuson újraválasszák a Párt legmagasabb vezető tisztségébe. Végül javaslatot tett arra, hogy az évforduló alkalmából az értekezlet résztvevői az alábbi szövegű táviratot küldjék Nicolae Ceaușescu államelnök úrnak, melyet a lelkészek őszinte lelkesedéssel és együttérzéssel fogadtak:

*Nicolae Ceaușescu Öexcellenciájának,
Románia Szocialista Köztársaság elnökének*

Bukarest

A Kolozs-Tordai Unitárius Egyházkör lelkészei, a mai nap, 1984. augusztus 20-án Kolozsvár-Napocán, Románia társadalmi és nemzeti, antifasiszta és antiimperialista felszabadító forradalom 40. évfordulója alkalomával tartott ünnepi gyűlésen, szívük mélyéből fakadó őszinte köszönetüket juttatják kifejezésre azért a lángoló, hazafias tevékenységéért, azért a ragyogó bel- és külpolitikáért és következetes békeharcért, amelyet Ön folytat és amellyel az emberiség alapvető jogait — különösen az élethez való jogát —, a népek közötti egyetértést szolgálja.

Az utóbbi négy évtized, de különösképpen a legutolsó 19 év, amióta Ön rendkívüli bölcsességgel, nagy hozzáértéssel és odaadással vezeti és irányítja népünk sorsát, magán viseli az Ön gondolkozásának és cselekvésének jegyeit, az erőteljes és megbízható munkamódszerét, hazánk történelmének legvirágzóbb korszakát jelzi.

Kifejezésre juttatva nagybecsülésünket az ország haladását elősegítő tevékenysége iránt, vállaljuk, hogy egész népünkkel együtt továbbra is munkálkodni fogunk a magunk sajátos eszközeivel drága hazánk Románia Szocialista Köztársaság felvirágoztatásáért.

*
*
*

Így készültek egyházköreinkben lelkészeink a társadalmi és nemzeti felszabadító forradalom negyvenedik évfordulójára. 1944. augusztus 23-a minőségileg új életet hozott, a fejlődés rendkívüli távlatait nyitotta meg, és ennek köszönhetjük mai fejlődő, gyarapodó életünket.

Dr. ERDŐ JÁNOS

VALLÁS ÉS EMBERSZOLGÁLAT

Az IARF* — Unitárius Világszövetség — tokiói kongresszusának nagy érdeklődést kiváltó témája „Vallásos út a békéhez; keleti kezdeményezés, nyugati válasz“** volt. A sokoldalú tanácskozáson nem csupán egyházi vagy teológiai kérdésekről volt szó, hanem elsősorban olyan problémákról, mely az egész emberiség ügye: a béke. A nagygyűlés célja volt, hogy a résztvevők betekintést szerezzenek a békével konfrontálódó problémákba, gyakorlati módokat és eszközöket keressenek, melyekkel a vallásos emberek hozzájárulhatnak a béke megerősítéséhez. Egyben alkalmat kívánt nyújtani arra is, hogy a jelenlevők dialógust folytassanak vallásuk hasonlatosságairól és különbözőségeiről, hogy a kölcsönös megértés és barátság elmélyítésével hatékonyabban együttműködhessenek az emberiség békés jövőjének biztosítása érdekében. A kongresszus munkálataiban három elv érvényesült:

- a) a különféle vallási tapasztalatok és teológiai felfogások szabad kifejezése;
- b) a vallás, mint a tanítás, gyakorlat és társadalmi felelősség összessége;
- c) a béke, mint lényegében egy belső — lelki — és egy külső — társadalmi — állapot egysége.

I. „*Vallásos eszmék és alapelvek; út az üdvözüléshez, a teljességhez*“ címen a kongresszus témájának antropológiai alapvetését végezte el az IARF 1. számú munkacsoportja.

1. *Ki és milyen az ember?*

A tanácskozás kulcskérdése az ember volt, akinek lényegét elfogulatlanul keresték egyéni adottságaiban, történeti fejlődésében és közösségi mivoltában. Az antropológiai hangsúly azon az elven alapult, hogy a földi lét középpontjában az ember áll, reá való tekintettel kell rendezni minden más kérdést.

A hit szempontjából az ember a lét síkján „Isten képmása“, amennyiben szellemiségében hasonló Teremtőjéhez. Ez az alapadottság különbözőteti meg a többi élőlényektől. Az emberek különbség nélkül mind egyenlők Isten előtt és nyitottak az isteni célok befogadására. Isten gyerme-

* „International Association for Religious Freedom“ rövidítése.

** „Religious Path to Peace; Eastern Initiative and Western Response“.

kének szabadsága van, mert szabad szellemet hordoz magában. Ennek erejével képes dönteni, igent és nemet mondani, holnapot tervezni; a jövőt értelmében és kezében tartja. A szabadság azonban nem csupán jog vagy kiváltság, hanem feladat is, mely mindig elkötelezést jelent az emberibb életre.

Az ember természeténél fogva társas lény, rászorul arra, hogy társadalomban éljen. Ő az alapja, alanya és célja minden társadalmi intézménynek. Fejlődése és a társadalom viszonyai kölcsönösen összefüggnek. A kongresszus érdeklődése is inkább az ember társadalmi kérdései felé fordult.

Felfogásunk szerint az ember még nem befejezett, nem azonos teljes mértékben önmagával, még nem találta meg teljességét. Azonban lelkének értéke, jóra való képessége, értelmének teremtő ereje, lelki természetének mélysége és erkölcsi perspektívája — lehetővé teszik, hogy szüntelenül növekedjék. A próféták, vallásalapítók és mindenekelőtt Jézus, mind hittek az ember természetének tökéletesíthetőségében, és arra buzdítanak, hogy mi is tökéletesedjünk Isten hasonlóságára.

Az ember olyan hivatással rendelkező lény, akinek következetes törvényszerűségben kell növekednie. Hitünk szerint élete annál teljesebb lesz, minél inkább felismeri Istentől kapott adottságait és azokat önmagában kibontakoztatja, s mások javára gyümölcsözteti. Életcélja nem is lehet más, mint önmagának megvalósítása, lényének integrális fejlődése, személyiséggé, Isten fiává való nemesedése, valamint Istennel és embertársával való szoros kapcsolat megteremtése, azaz szeretni Istent és a felebarátot. Ebben a szeretetben mindent odaadunk, és ezáltal maradék nélkül megtaláljuk önmagunkat.

Az erkölcsi valóság középpontjában az ember áll, aki felelős önmagáért Isten és embertársai előtt. Erkölcsi felelősségét nem csökkenti a tudományos és technikai fejlődés, ellenkezőleg, inkább fokozza azt. A hit tartalma is nem a világtól való elfordulás, hanem a világért érzett felelős szolgálat. Hívónek lenni a szekuláris társadalomban nem más, mint részt vállalni az emberi lét minden feladatában. Egész életvitelét pedig alárendelni a jézusi evangéliumnak, a szolgáló szeretetnek, a megértésnek és a testvéri együttműködésnek.

2. A lét alapja

Hitünk szerint az emberi lét egy végső valóságra, Istenre utal, aki mint szellem és szeretet jelen van a világban és megnyilvánul az igazság, jóság és szépség végső értékeiben. Az unitárius keresztény vallás alapállása, hogy mindent Isten alkotott szeretetből, az életet is ő adta, mint ajándékot. Ebből következik, hogy csak akkor találjuk meg igazi hivatásunkat, ha szoros kapcsolatban maradunk az élet Teremtőjével. Mi nemcsak az életet, mint természetes létet kaptuk Istentől, hanem az életnek egy új minőségét, melyet Isten hat át jelenlétével és akarásával.

A vallásos hit az ember jóságát, szeretetét, emberségét mind Istennel összefüggésben látja. Az ember eszményi állapotát pedig az Istennel való életközösségben fogja fel. Ennek jellemzője az Istenben való mély bizalom, mely erkölcsi felelősségre indít az emberiségért és a világért. Isten az embert az élet teljességére hívja és aszerint értékeli őt, hogy mennyire teljesítette az isteni akaratot.

3. Az elidegenedés

A kongresszus tagjai egyetértettek abban, hogy az emberi lét alapkérdése a bűn valósága, melynek felmérése hozzá tartozik a vallásos ember valójának tisztánlátásához.

A bűn elidegeníti az embert igazi hivatásától. Az elidegenedés fő oka a bűn, mely nem más mint: erkölcsi rossz, vétség, Istennel és emberrel szembeni hűtlenség, visszaélés a szabadsággal, önmagunk által emelt akadály a magasabb rendű élethez vezető úton. A bűn végeredményben a „Szeresd felebarátodat, mint magadat“ parancsolat nemteljesítése.*

A bűn rombolja és dehumanizálja természetünket, eltorzíja életünket és megszakítja kapcsolatunkat Istennel és felebarátainkkal. Végso fokon megfosztja az életet értékétől és céljától, s elfedi Istenre való vonatkozását. A bűn idegen természetünktől, valójában betegség, mely gyógyítható. Adottságainknál fogva képesek vagyunk önerőből megszabadulni a bűntől. Életünk ennél fogva állandó küzdelem egyfelől az erkölcsi rossz ellen, másfelől a jó érvényesüléséért az emberek és közösségek javára. A kongresszus kiemelte, hogy a bűntől megszabadult ember nem természetfeletti lény, hanem a teljes, igazi ember.

4. Az üdvözülés

Hitünk szerint az élet végső célja az üdvözülés, mely magában foglalja az elidegenedés megszüntetését, és természetes kapcsolatunk helyreállítását Istennel és embertársainkkal, az istenfiúság értékmagaslatára való felemelkedést. Az üdvözülés nem a dogmáktól és érdemszerző cselekedektől függ, hanem az igaz és jó élet megélésétől, az ember szellemi és erkölcsi teljességének elérésétől. Az üdvözülés által teljesebb lesz a teremtménye műve.

Az üdvözülés folyamatában útmutatást jelent számunkra Jézus élete és tanítása. A názáreti próféta az üdvözülés előfeltételének tartja gyökeres belső megváltozásunkat és újjászületésünket, hogy ezáltal életeszménye és célja megvalósulhasson. Jézus szerint az üdvözülés mindig tőlünk indulhat ki. A példázatbeli tékozló fiúhoz hasonlóan, nekünk kell vállalnunk az üdvözüléssel járó minden küzdelmet, áldozatot, szenvedést és jóvátételt.

Az üdvözülés végső kritériuma Isten, aki megkülönböztetés nélkül szereti az embert, türelmes iránta és kész a megbocsátásra. Ő „azt akarja, hogy minden ember üdvözüljön, és eljusson az igazság megismerésére“.** Isten az ember üdvözülését nem rendkívüli, természetfeletti módon hajtja végre, mintegy megszakítva a történelem folyását, hanem úgy, hogy az emberi lélek mélyen küzdelemre készítet az erkölcsi rossz ellen, megtérésre szólít és szolgáló szeretetre ösztönöz.

Az Isten szeretetében gyökerező élet békéjét, örömét és boldogságát már itt a földön tapasztalhatjuk; a halál sem választhat el minket Istentől. A tanácskozás folyamán a kongresszus résztvevői félreértésnek tartották az üdvösségnek egyoldalú túlvilági beállítását. Az üdvösség nemcsak eljövendő, hanem itt és most elkezdődő valóság, és éppen a jelenbeni cselekvés ösztönzője, mely változásra, belső és külső átalaku-

* Mk. 12,31; Gollwitzer, H. a „bűnök fejedelmének“ nevezi a második parancsolat be nem tartását.

** 1Tim 2,4. Az idézett szöveg a Magyar Bibliatanács által 1977-ben kiadott Bibliából való.

lásra vezet. Az üdvösségre való törekvés és az evilági cselekvés dinamikus, egymásra átsugárzó viszonyban áll egymással.

Az üdvözülés a béke kiinduló pontja. Alapja a belső békénk, lelki életünk teljessége. A lelki béke kizárólagos keresése azonban egy igazságtalan társadalmi rendben ellentmond a vallás lényegének. Éppen azért az üdvösség munkálása csak akkor hiteles és hitelképes, ha törekedünk minden áron érvényt szerezni az igazságosság és a szeretet követelményeinek is. A lelki béke és az üdvözülés egységére utal Jézus a názáreti zsinagógában mondott beszédében: „Az Úr lelke van énrajtam, mert felkent engem, hogy evangéliumot hirdessek a szegényeknek; azért küldött el, hogy a szabadulást hirdessem a foglyoknak, és a vakoknak szemük megnyílását; hogy szabadon bocsássam a megkínzottakat.“*

II. Az IARF 2. számú munkacsoportja a kongresszus témáját „*Vallásos tanítás és gyakorlat; a lelkiség (spiritualitás) fejlesztése*“ szemszögéből közelítette meg. Vizsgálat tárgyává tette a tagegyházak hit és erkölcs normáit, a hit fejlesztését szolgáló lelki gyakorlatait, és a vallásos élet eredményeit a mindennapi életben.

Az előadások és megbeszélések során megállapítást nyert, hogy élet-hivatásunk betöltése igényli mind a vallásos öntudat fejlesztését, mind az állandó lelki megújulást és tökéletesedést. Belső békénk, lelkiségünk megismerése fontos, mert a békéhez vezető vallásos út sok tekintetben különbözik a világ útjaitól, jóllehet ez a béke is ebben a világban valósul meg. A vallás gyökerei bár túlmutatnak a világon, mégis az emberek és népek között fejtik ki hatásukat.

A lelkiség művelésének jelentősége napjainkban abban áll, hogy segít legyőzni a béke jelenlegi válságát, melyet három veszélyforrás táplál:

- a) a nukleáris fegyverkezés, mely az emberiség megsemmisítésével fenyeget;
- b) a környezet szennyeződése, mely a természet pusztulását idézi elő;
- c) az elidegenedés növekedése, az emberek, népek és kultúrák között, mely romláshoz vezet.

A vallás feladatát a válság leküzdésében a kongresszus a következőkben körvonalazta:

1. A válság gyökerei az emberben vannak, mert ő készíti a nukleáris fegyvereket, rombolja a környezetet és fenyegeti az élet fennmaradását. A vallás feladata: tudatosítani, hogy mi teremtmények vagyunk ebben a világban. Ugyanakkor megmutatni az igazsághoz vezető utat azáltal, hogy a lelkiség gyökereit igyekszik bennünk állandóan művelni és erősíteni.

2. A vallás feladatát képezi az emberek szorosabb együttműködésének kialakítása és fejlesztése. A vallásnak segítenie kell, hogy a sokféle kultúrához tartozó, különböző hitet valló emberek egymásra találjanak és közösen dolgozzanak a világ és az emberiség egységéért, és békés életéért.

3. A vallás feladata: visszaadni számunkra a reménységet, mint életmegtartó erőt. Ez pedig a lelkiség szüntelen művelésével érhető el, melyet a különböző vallásos gyakorlatok, a hit és cselekedet egységén alapuló élet által fejleszthetünk és erősíthetünk az emberben.

* Lk 4,18—19.

4. Az unitárius kereszténység a lelkiesség művelésével és egységbe formálásával arra törekszik, hogy a belső békében élő embert a külső béke, a világ és az ember szolgálatainak cselekvő munkásává nevelje.

III. „Társadalmi bizonyágtétel és vallásos akció; vallásos hozzájárulás a békéhez“ címen foglalkozott az IARF 3. számú munkacsoportja a leszerelés és a béke sorsdöntő kérdésével.

A mai helyzet elemzése azt mutatja, hogy a világ békéjét és vele együtt magát az életet egy megsemmisítő termonukleáris háború veszélye fenyegeti. A kongresszus szembeállította a fegyverkezésre költött milliárdokat a mélyülő gazdasági válsaggal, mely különösen a fejlődő országokat sújtja, és fenyegeti a békét. Ha nincs is kimondott háború, naponta ezreket pusztít el az éhínség gazdag és szegény országokban egyaránt. Az igazságtalanság különböző formáiból fakadó nyomorúság és szenvedés példátlanul megnövekedett. Újra előtérbe került a faji, társadalmi, vallási megkülönböztetés, ami gyakran önmagában elég ok a háborúra.

A két világháború előtti időszakban az volt az általános felfogás, hogy a háború szükséges rossz; az éhség, nyomorúság, elnyomás, megkülönböztetés az életnek szükséges velejárói. Azok a felsőbbrendű fajok és társadalmi osztályok, valamint az alacsonyabbrendű fajok és jog nélküli osztályok közötti áthidalhatatlan ellentétek természetes eredményei. A második világháború után mind nagyobb mértékben érvényesült az a felfogás, hogy a béke megőrzése érdekében mindenekelőtt ki kell építeni minden egyes nemzet biztonságát. Ezért tartják jogosnak, bármilyen áldozat árán is, a hadi kiadások állandó növekedését. Ennek a felfogásnak a legbuzgóbb képviselői az iparilag fejlett országok, melyek az új fegyverek gyártásával és eladásával nagy nyereségekhez jutnak. „Biztonság“ címen a nemzetek egész sora fokozza az elnyomást és gyakorolja a megkülönböztetés elvét, igyekezvén ezáltal is ellensúlyozni az egyre erőteljesebben fellépő békemozgalmak hatását. A nagyhatalmak befolyási övezeteik kiterjesztésére törekednek a fegyverkezési verseny állandó fokozásával. A tudományos és technikai fejlődés, valamint a kultúra és civilizáció gyorsuló eredményei sajnos háttérbe szorulnak a hatalomért való versengéssel és az anyagi érdekkel szemben.

Mialatt Bécsben és Genfben folytatódnak a véget nem érő tárgyalások, a nagyhatalmak zavartalanul végzik a nukleáris fegyverek felhalmozását és új katonai támaszpontok kiépítését. A jelenleg rendelkezésre álló mintegy 50 000 nukleáris bomba száma 1990-re legalább 60 000-re fog növekedni. Az a vélemény viszont, hogy azok felhasználására úgysem fog sor kerülni, egyáltalán nem megnyugtató, mert minél inkább bíznak a katonák az ellenségre elsőnek mért csapás döntő sikerében, annál bizonytalanabbá válik azok alkalmazásának elkerülése. Súlyosbítja a helyzetet a középhatósugarú nukleáris rakétáknak Európában való megjelenése, és hogy a genfi tárgyalásoknak megszakadása óta a Szovjetunió és az Egyesült Államok közötti kapcsolat a lehető legmélyebbre süllyedt. A béke megmentésének ügye egyre sürgetőbbé vált. Az ENSZ béke- és leszerelési rendkívüli ülészakán elfogadott javaslat a nukleáris fegyverkezés azonnali befagyasztására, ami az azonnali veszélyt csökkentené, sajnos eredménytelen maradt.

A kongresszus egyöntetű megállapítása volt, hogy a nukleáris háború semmilyen körülmények között, sehol és semmiféle társadalmi rendszertől

nem igazolható. Az egyházaknak, vallási közösségeknek és hívőknek bizonyosságot kell tenniük arról, hogy nem hajlandók részt venni semmi olyan konfliktusban, mely tömegpusztító vagy kiszámíthatatlan hatású fegyverek bevetésével jár. Le kell állítani a nukleáris fegyverek kutatását, fejlesztését és gyártását; meg kell egyezni az atomkísérletek beszüntetésére, és támogatni kell minden kezdeményezést, mely a leszereléshez vezet, akár a hagyományos, akár a nukleáris fegyverzet terén. A béke az IARF központi ügye; az 1981. évi hollandiai kongresszus képviselői Hágában ún. „békeőrségen“ követelték az atomfegyverkezés megállítását és a leszerelést.

A béke nem merül ki abban, hogy nincs háború; nem is valami hatalmi szóval kikényszeríthető statikus rend fenntartása. A békét nem lehet igazságtalanságra építeni, mivel mint az emberi boldogság feltétele, lényegében az erkölcsi jogrend megvalósulása, mely az igazságosság állandó kereséséből fakad, és így az igazságosság műve, melyet az emberek őszinte jóra való törekvése valósít meg. Akkor van béke, ha Isten akarata valósul meg az emberben és nyer kifejezést cselekedeteiben. Gyakorlati megvalósításához az igazságosság mellett szükség van a kölcsönös bizalomra, a testvériségre, az ember méltóságának és jogainak tiszteletére. A béke egyben a szeretet gyümölcse is: szeretetben cselekedve az igazságot, a hívők minden jóakarátú emberrel összefogva teremthetik meg a békét. Így valósul meg Ézsaiás próféciája: „Kardjaikból kapákat kovácsolnak, lándzsáikból metszőkéseket. Nép a népre kardot nem emel, hadakozást többé nem tanul“.*

A kongresszus kifejezésre juttatta, hogy a béke érdekében minden áldozatra készen kell lennünk. Az egyházaknak és vallási közösségeknek mélyen át kell érezniük a béke megvédéséért való nagy felelősségüket. Egy olyan világrend megvalósulásáért kell küzdenünk, amely nem ismeri el egyetlen nemzet, vagy egyetlen vallás kizárólagos felsőbbségét. Mindent meg kell tennünk azért, hogy állandó párbeszédnek kezdődjenek a különböző felfogások között, a jóakarát, az egymásmellett létezés elismerése és a megértésre való törekvés szellemében. Valahogy úgy, ahogyan a második viágháború alatt Franciaország idegen megszállásának időszakában érvényesült az a felismerés, hogy: „Együttműködni mindazokkal, akik hisznek Istenben és akik nem hisznek benne, a végső cél, az egyetlen közös törekvés: a felszabadulás érdekében“.

A béke érdekében meg kell találnunk annak a módját, hogy a párbeszédbe bevonjuk azokat az államférfiakat, akik a nemzetközi életet közvetlenül irányítják és ellenőrzik. A tudósokat és katonákat rá kell bízunk arra, hogy a vallási és erkölcsi szervezetek vezetőivel, a filozófusokkal, tudósokkal és humanistákkal együtt vizsgálják meg a béke megőrzésének lehetőségét, addig, amíg az még nem késő. Ugyanakkor szüntelenül hangsúlyoznunk kell a személyes érintkezés és a tárgyalások fontosságát. A kongresszus szükségesnek látta azt is, hogy az IARF nemzetközi síkon tevékenyebben együttműködjék az ENSZ szervezeteivel és kapcsolatot építsen ki olyan nemzetközi vallásos szervezetekkel mint a „Vallás és Béke Világkonferenciája“, a „Keresztény Békekonferencia“, az „Európai Egyházak Tanácsa“, hogy közös fellépésüknek erőteljesebb legyen a súlya.

* Ezs 2,4

A kongresszus tagjai egyhangúlag sürgették, hogy összefogva más békeszerető emberekkel, az IARF tagegyházai kettőzzék meg erőfeszítéseiket a fegyverkezési verseny ellen, a nukleáris fegyverek betiltásáért és az általános leszerelésért. Az élet követelménye, hogy a hívők és nem-hívők együtt munkálkodjanak a békéért.

IV. Az IARF 4. számú munkacsoportja „*Vallás és modern társadalom; időszerű problémák kihívása*“ címen tárgyalta a kongresszus témáját.

A munkacsoport nem szépitette a helyzetet. Érzékenyen felfigyelt napjaink nagy kérdéseire, mélyrehatóan elemezte a társadalmat foglalkoztató problémákat, mint a gazdasági válság, nemzetközi gazdasági rend, szegény és gazdag országok közötti ellentét, emberi jogok védelme, házasság és család válsága, — melyeknek megoldásától függ az emberiség jövője. Megállapítást nyert, hogy az utolsó IARF kongresszus (1981, Hollandia) óta a helyzet romlott. Korunk társadalmi feszültségei és ellentmondásai sokrétűen megosztják az emberiséget. A folytatódó világgazdasági nehézségek országokat sodornak a csőd szélére, emberek millióit kárhóztatják munkanélküliségre és további milliókat fosztanak meg az alapvető létfenntartási eszközöktől. Ugyanakkor növekednek a társadalmi igazságosságot fenyegető veszélyek. Az Észak—Dél közötti konfliktusokból tömeges igazságtalanság, elnyomás, éhezés és halál támad. Egyes területekben erősödik a vallási fanatizmus, mely komolyan veszélyezteti az ott élő egyházak, vallási közösségek és hívők alapvető jogait.

A kongresszus egyhangú megállapítása volt, hogy a mai társadalom időszerű problémái megoldásának teológiai alapját az emberiség egysége és az emberszeretet képezheti. Ennek alapján kell tudatosítanunk, hogy mi, emberek, *egy* világban élünk és mindinkább egymásra vagyunk utalva, mert Isten „Az egész emberi nemzetet egy vérből teremtette, hogy lakjon a föld egész felszínén“*. A gazdasági, kulturális, vallási és más jellegű kapcsolatok is egyre jobban összefognak bennünket; mindinkább szükségessé válik az együttműködés emberek, népek és országok között. A vallásos hit elkötelezést jelent különösen az emberszeretetre nézve. Ennek jegyében állást kell foglalnunk a megkülönböztetés minden mai formája ellen, mint pl. a rasszizmus, rabszolgaság, nők elnyomása stb. Hozzá kell járulnunk a házasság és család erősítéséhez. Hozzá kell járulnunk a harmonikus emberi együttéléshez és a társadalmi igazságosság következetes megvalósításához.

Az emberi személy méltósága és jogai, a konferencia megállapítása szerint, a vallás alapkérdései közé tartoznak. Az emberi méltóság nem statikus fogalom, hanem dinamikus emberi állapot, humánus tevékenység, amely jogok gyakorlásában és kötelességek teljesítésében nyilvánul meg. Az emberi jogok alapját az emberi személy méltósága képezi. Az IARF 4. számú munkacsoportja az ENSZ-nek az emberi jogokról szóló nyilatkozata alapján részletesen foglalkozott az ember alapvető jogaival. Ezek közül kiemelte az embernek jogát az élet alapvető biztosítékaihoz, mint: az önrendelkezéshez, kulturális azonossághoz, a közösség döntéshozatalában való részvételhez, vélemény nyilvánításához, személyes méltóság biztosításához. Mindezeket még kiegészítette azzal, hogy az embernek joga van a környezet védelmére, a fejlődésre, a békére.

* ApCsel 17,26

A tárgyalások folyamán egyre jobban tudatosult az a felismerés, hogy az emberi jogokat nem lehet a társadalmi igazságosság, a fejlődés és a béke ügyétől elkülönítve kezelni. Az ember személyes méltóságát és jogait csak a társadalommal való integráltságban lehet reálisan elképzelni.

A kongresszus, az IARF szellemi hagyatékához hűen, állást foglalt a lelkiismeret- és vallásszabadság mellett, és szolidaritásra szólított mindazokkal az egyházakkal és vallási közösségekkel, melyeknek vallási, kulturális és etnikai sajátosságuk miatt üldöztetésben van részük.

V. A kongresszus munkálataiban megnyilvánult az IARF-re jellemző vallási-teológiai pluralizmus, inkluzivitás és nyitottság. A kongresszus feltárta és gyakorlatban igazolta, hogy a különböző teológiai és világnézeti alapokról el lehet jutni korunk nagy kérdéseinek felismeréséhez és részt venni azok megoldásában. Nyitott kérdés azonban, hogy meddig mehetünk el a pluralizmusban? A különböző nemzetek, nyelvek és kultúrák sokfélesége között élő tagegyházak képviselői csak azt keresték, ami a különféle vallási—teológiai felfogásokat összekapcsolja és amiben megvalósítható a közös érdekű együttműködés. Ez a pluralizmus azonban nem jogosít fel bennünket arra, hogy csak a hasonlóságokat vegyük észre és mellőzzük a különbözőségeket. Identitásunk érdekében látnunk kell nemcsak azt, ami egybeköt, de azt is, ami elválaszt.

Jellemző volt a kongresszus lelkiségére az elégedetlenség és türelmetlenség a világban uralkodó állapotokkal szemben. Egy olyan világban, amelyben az emberek lehetőségei szinte korlátlanok, mégis jelen van a szegénység, a megkülönböztetés, az elnyomás és közvetlenül fenyeget egy világgpusztító nukleáris háború. A tanácskozás folyamán ezzel kapcsolatban felvetett kérdésekre egyértelmű válasz fogalmazódott meg. Az egyház, a vallási közösség felelősséget hordoz az emberért és a világért. „Vallásos út a békéhez” — hirdette a kongresszus jelmondata; az előadók és a felszólalók egybehangzón állapították meg, hogy az IARF ezután is kész résztvállalni az emberiségért viselt felelősségben. Hogy felelősek vagyunk az emberért és a világért — ez megvalósult az IARF eddigi kongresszusain. Az emberi jogok, társadalmi igazságosság, lelkiismeret- és vallásszabadság, a béke súlyos kérdéseiben egyre erősödő hangot hallatott a kongresszusok sora. Az egyhangúlag elfogadott zárónyilatkozat is erőteljesen tükrözi, hogy az IARF mélyen átértzett felelősséggel viseltetik az emberiség jövője iránt és odaadón támogatja a béketerürekvéseket.

A kongresszus az emberiség nagy problémáit a lelki-erkölcsi tökéletesedés és a hit útján látja megvalósíthatónak. Korunk társadalmi feszültségei és nagy kérdései sokrétűen megosztják az emberiséget. Szerepe van a vallás és az egyházak tevékenységének a lelkiismeret és a közvélemény befolyásolásában; elősegíthetik a humánusabb társadalom építését, hozzájárulhatnak az emberiség emberibbé formálásához. A szekularizálódó világban azonban csak akkor lesz élő hatása a vallásnak, ha a hívők istenszeretetükről konkrét módon tanúságot tesznek az ember szeretetében és szolgálatában. A szeretet képes egyesíteni és összefogni az embereket. Az emberszeretet jegyében jobban, mint bármikor egyesülnünk kell az igazságosság, az ember méltósága, új gazdasági és erkölcsi világrend, és mindenekelőtt a béke szolgálatában. Az egyházak nem kapcsolódhatnak olyan tanhoz vagy gyakorlathoz, mely ellentmond Isten emberszeretet parancsának. De tétlenek sem lehetnek, mert benne élnek

a társadalomban és felelősek mindenért, ami abban történik. Az ember úgy lesz egyre jobb hívő, hogy egyre inkább emberségesebb lesz.

Ha a kongresszus mérlegét szeretnénk megállapítani, röviden csak annyit mondhatnánk, hogy a kongresszus sikere felülmúlta a hozzáfűzött nagy várakozásokat. Az IARF közeli és távoli tagjai találkozhattak, a nagygyűlés hat napja közelebb hozta őket egymáshoz, elmélyítette bennük az IARF munkája fontosságának tudatát, ráébresztette őket arra, hogy a nyilvánvaló különbségek ellenére is alapvetően egyek az ember és a világ szolgálatában. A megbeszéléseken, istentiszteleteken, ünnepélyeken többirányú kölcsönhatás és lelki gazdagodás vált lehetségessé. Az IARF életében a tokiói kongresszus ünnepélyes megnyilvánulása volt a tagegyházak közötti viszony további megerősítésére irányuló szándéknak, a kölcsönös bizalom szellemében történő együttműködés fejlesztésének. A kölcsönös erősítés és inspirálás, az elvi jelentőségű állásfoglalások és feltetelek, és az a felismerés, hogy az életnek igazságban és békében kell kifejezést nyernie — körvonalazzák az Unitárius Világszövetségnek és tagegyházaknak a következő évek munkáját.

A KONGRESSZUS NYILATKOZATA

Az IARF — Unitárius Világszövetség — Tokióban tartott 1984. évi XXV. kongresszusa, mely első alkalommal ülésezik Ázsiában, folytatja és tovább viszi ennek az 1900-ban alapított pluralisztikus vallási szervezetnek nagy hagyományait. A mai helyzet súlyosabb, mint az előző üléseink alkalmával. Tudatában vagyunk a nukleáris veszélynek, mert Hiroshima és Nagasaki országában gyűlésezünk.

Az emberi létet fenyegető veszély olyan problémákból ered, mint a nukleáris fegyverkezési verseny eszkalációja, Észak és Dél közötti szakadék mélyülése, a természet rombolása és az emberek elidegenedése. Ebben a helyzetben feltétlenül szükséges, hogy Kelet szellemi kultúrája és Nyugat modern civilizációja együtt dolgozzék napjaink válságának leküzdése és az igazságos béke megteremtése érdekében.

„Vallásos út a békéhez; keleti kezdeményezés és nyugati válasz“ az a téma, melynek megtárgyalására összegyűltünk, és egymás közt állandó dialógusban állítjuk, hogy a béke és igazságosság a legmagasabb értékek valamennyi nép számára. Hasonlóképpen állítjuk, hitfelfogásunk szellemében, hogy vallásszabadság és vallási együttműködés szükséges a béke céljainak eléréséhez.

A vallásos embereknek fel kell ismerniök, hogy a vallási különbözőségek gyakran súlyosbítják a más természetű különbségeket. A békéért és igazságosságért folyó küzdelem egységet képez, amelyben minden vallás híveinek el kell kötelezniük magukat, tekintet nélkül sajátos kapcsolataikra.

Az emberiség sorsa és a civilizáció fordulópontja

Nukleáris korszakunkban, amikor az iparilag fejlett nemzetek hatalmas romboló erővel rendelkeznek, a nemzetközi béke és biztonság megvalósítása sürgős ügy lett. A nemzetek közötti feszültség naponként fokozódik és a fegyverkezési verseny mind jobban növekedik a nagyhatalmak-

tól a harmadik világot alkotó országokig. Évente 800 billió dollár szédületes összegét pazarolják fegyverkezésre.

A nukleáris készletek napjainkban egy és fél milliószor nagyobb, mint a Hirosimára ledobott atombomba romboló ereje. Egy nukleáris háborúban nem lesz győztes; ami megmarad, csak egy elnéptelenedett, lerombolt Föld lesz.

Ugyanakkor mintegy 800 millió ember él a világon embertelen körülmények között, teljes szegénységben, rosszul tápláltságban, tudatlanságban és betegségben, miközben a fejlett ipari nemzetek, melyek a föld népességének csupán $\frac{1}{4}$ -ét alkotják, a világ termelésének 80%-át bírák.

Azonkívül megszámlálhatatlan fenyegetés nyomorgatja a világot, az ember méltóságát, mint például a polgári jogok megtagadása és az emberek kínzása, a faji és nemi megkülönböztetés, társadalmi és gazdasági igazságtalanság.

A tudományos technológia és a modern iparosodás egyfelől sok anyagi jótétet és áldást teremt, másfelől azonban megrontotta a természet ekológiáját, aminek következtében hirtelen változások állottak elő a társadalmi, politikai és művelődési környezetben. Olyan társadalmi rosszak vesznek körül, mint az önzés, a munkanélküliség, a fiatalság körében tapasztalható erőszak, családok felbomlása, bizalmatlanság és az emberek közötti elidegenülés. Hasonlóképpen hiányzik a megfelelő nevelés, hogy ezekkel a kérdésekkel foglalkozzék.

A modern civilizáció gyakran előnyben részesítette a hatalom keresését és a vagyon halmozását. Civilizációnk krízisét úgy is értelmezhetjük, mint az értékrendszerben jelentkező válságot, mely ezt a művelődést átfogja.

El kell ismernünk, hogy mindezeknek a problémáknak közös szellemi gyökerük van, és hogy komolyan kell vennünk Kelet és Nyugat értékrendszerét. Kelet értékrendszere szerint:

a világegyetemben az összes dolgok kölcsönösen függnek egymástól. A világegyetem összes létező dolgainak élete a világ „Nagy Élet“ forrásából és a világegyetem alapvető törvényéből ered. Egy nagy összhang létezik, amelyben az emberek vallásos felfogásaikkal egységet találnak a világegyetem „Nagyobb Életében“.

Mi egy olyan bölcsességet és értékrendszert keresünk, mely a modern civilizáció és lelkiség egyesülésén alapul.

A béke, amire vágyakozunk

Elismerjük, hogy a békének van egy belső, szellemi oldala: ez a „lélek békéje“, és egy külső aspektusa, melyet így fejezünk ki: „Béke a földön“. E két aspektus egymástól elválaszthatatlan.

„A lélek békéje“ az egyének közötti összhangból ered; ez az emberiség és a természet harmóniája, az emberiség és igazság egysége, az emberiség és Isten közötti egység — egy olyan béke, mely az emberi szívben létezik.

„Béke a földön“ nemcsak a háború és a konfliktus hiányát jelenti, hanem az „egészség“ a békéjét (amint azt az IARF montreáli manifesz-

tuma 1975-ben kifejezte), amelyben az emberek mentesek az éhségtől, szegénységtől, támadástól és megkülönböztetéstől; egy olyan állapot ez, amelyben megvalósul az emberi méltóság, szabadság, egyenlőség és igazság.

A lelki béke a világ békéjének alapja. Hogy az igazi béke megvalósuljon, a belső béke alapjáról kell elindulnunk. Ez a béke belsőleg társadalmi és művelődési tényezőkkel kapcsolódik egybe; igazi béke csak olyan társadalmi rendszerek által érhető el, melyek az embereket emberekkel, a társadalmakat társadalmakkal és a nemzeteket nemzetekkel kapcsolnak egybe.

Mi hisszük, hogy Isten jelen van a világban, valamennyi nép között.

Hisszük, hogy az igazság és a szeretet a szabadságnak, igazságosságnak és békének az egyesítő ereje.

Hisszük, hogy nem lehet igazi győzelem ott, ahol az ellenségeskedés ellenségeskedéssel találkozik és erőszak erőszakkal kerül szembe. Éppen azért az ellenségeskedéssel szembe a megbocsátást, az erőszakkal szembe pedig az igazság és a szeretet hatalmát kell állítanunk.

Hisszük, hogy az összes vallások különböző megnyilvánulásaikban mind egy végső valóságról, Istenről beszélnek.

Mélyen tudatában vagyunk annak, hogy a vallásos emberek felelősségét képezi a kibékülés és egység keresése a világ népei számára.

Mi, vallásos emberek, nem elégszünk meg a béke elveinek egyszerű kifejtésével. Hogy valóban békét teremtsünk, minden erőnket igénybe kell vennünk és az összes emberekkel együtt kell dolgoznunk a béke eszméjének és céljának a megvalósítása végett.

Kijelentjük, hogy ebben a nukleáris korszakban a katonai erő egyensúlyára alapozott béke csak illúzió, mely pusztuláshoz vezet; és hogy a békéhez a diplomácia és az erőszaknélküliség a járható út.

Helyeseljük a japán alkotmány szellemét, mely egyszer s mindenkorra lemond a katonai erő használatáról. Ezt a nemes eszményt megőrizni és az összes nemzetek között terjeszteni kell. Megjegyezzük, hogy Japán jelenlegi jóléte részben annak tudható be, hogy mivel a háborúról lemondott, így értékes erőforrásait nem katonai kiadásokra, hanem a társadalom jólétének emelésére fordíthatta.

Minden ország vezetőjéhez fordulunk, hogy az egész emberiség jólétét helyezték a nemzeti önérdék fölé, mely ellenkező esetben könnyen bálványimádássá válhatik. Kérjük őket, hogy az összes nukleáris fegyvereket száműzzék, és hogy energikusan segítsék elő mindenfajta fegyverzet teljes csökkentését. Szorgalmazzuk, hogy a katonai kiadásokra költött nagyszögű pénzt használják a béke és az emberi jólét támogatására.

Felhívással fordulunk az iparilag fejlett országokhoz és az ENSZ-hez, hogy fokozzák a fejlődő országok támogatását, segítsék azokat az éhség és szegénység legyőzésében, és támogassanak minden intézkedést egy igazságosabb nemzetközi gazdasági rend megteremtése érdekében.

Felhívással fordulunk minden nemzet vezetőjéhez, hogy hajtsák végre az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, és az emberi jogok által szóló nemzetközi egyezségeket.

Mi egy emberibb nevelési rendszer megteremtését kérjük, mely az emberi méltóság helyreállítását szolgálja és a szellemi értékeket emeli ki.

Akció-program a békéért

Kérjük az IARF tagegyházait és egyéni tagjait, hogy a világ vallási vezetőivel együttműködésben fogadják el és támogassák a következő javaslatokat olyan módon, ahogy az sajátos helyzetüknek a legjobban megfelel.

1. Imádkozzanak az igazságos békéért.

2. Szorgalmasan munkálkodjanak a tagegyházak megújításán olyan vallásos értékek alapján, mint igazság, szeretet, őszinteség, szabadság, igazságosság és béke.

3. Segítsék elő a kölcsönös megértést és együttműködést a vallások és népek között.

4. Intézzenek felhívást kormányukhoz a nukleáris fegyverek megsemmisítését, a fegyverkezés csökkentését, valamint az emberi jogokat, a nők egyenlőségét, a fejlődést és az éhség megszüntetését szolgáló politika támogatása érdekében.

5. Biztassák kormányukat, hogy az ENSZ Statutumát tartsák tiszteletben, az 1978. évi Leszerelési ülészak irányelveit hajtsák végre és támogassanak minden törekvést a viszályok békés megoldására.

6. Az emberekkel együttműködve az élet minden területén támogassák az ENSZ leszerelési mozgalmát és más békemozgalmakat a fegyverkezési verseny megállítása érdekében, az emberi jogok, a fejlődés és a béke előmozdítására.

7. Készítsék elő a Béke Nemzetközi Évét 1986-ra.

8. Támogassák a tudomány és a nevelés által az igazi emberiségnek a béke filozófiájának és az ifjúság lelki fejlődésének megújítását.

9. Támogassák a vallások nagy gyűlésének létrejöttét a világvallások vezetőinek pártfogása alatt, hogy megvitathassák a kivezető megoldást a válságból, mellyel az emberiségnek ma szembe kell néznie.

*

* *

16 év múlva az emberiség belép a 21. századba. Vajon az életre és boldogságra vezető utat választjuk-e vagy a sötétség és a rombolás útján akarunk járni? — Az emberiség ma ez előtt a választás előtt áll.

A vallásos emberek súlyos felelőssége, hogy megmutassák azt az utat, melyet az emberiségnek választania kell, hogy életet és áldást nyerjenek. Éppen ezért kinyilatkoztatjuk, miszerint teljes testi és lelki erőnkkel törekedni fogunk, hogy ezt a nemes feladatot teljesítsük.

Szívünk mélyéből imádkozunk, hogy Isten segítségével mielőbb eljőjjön az egészség és a béke napja az emberiség számára.

**AZ IARF — UNITÁRIUS VILÁGSZÖVETSÉG
— XXV. KONGRESSZUSA,
TOKIÓ, JAPÁN, 1984. augusztus 1.**

ZWINGLI ULRICH SZÜLETÉSÉNEK 500 ÉVES ÉVFORDULÓJA

500 éves évfordulóját ünnepeljük Zwingli Ulrich születésének. 1983-ban ugyanígy emlékeztünk Luther Mártonra. Gondviselészerű tényről kell látnunk abban, hogy a reformáció két elindítója majdnem egyidőben született. Isten ajándéka az, hogy ügyének szolgálatára egyszerre terem reformátorokat, akik ugyanannak az igazságnak megfogalmazói. Mintha egyszerre törnének fel a föld méhéből azok az erők, amelyek a belső izzást hozzák. A vajúdó igazság egyszerre születik meg különböző helyeken.

Zwingli öntudatosan vallotta, hogy mindaz amit tett, Luthertől függetlenül történt. Ő önálló egyénisége a reformációnak. A 67 tétel 15. pontjának magyarázatában írta: „Még mielőtt a mi vidékünkön (Svájcban) bárki is tudott volna valamit Luther nevével, én már az 1516-os esztendőben elkezdtem hirdetni Krisztus evangéliumát, és még két évig ismeretlen volt előttem Luther neve“.

A két egymás mellett haladó élet gazdagsága egyben figyelmeztetés is: a reformáció már a maga méhében ott hordozta a német és svájci ágak elkülönülését. E században felvetődő kérdésekre majdnem egyszerre születtek válaszok. Azok közel állottak egymáshoz, de az árnyalatok mégis elégségesek voltak az eltéréshez. Ma már a kérdéseket és a két reformátor alakját a Leuenbergi Konkordia¹ 4. pontjának fényében kell nézünk: „A történelmi távlat folytán ma világosabban felismerhető, mi az, ami a reformáció bizonyágtételében minden ellentét dacára közös volt: az evangélium új, felszabadító, bizonyágot adó megtapasztalása. A reformátorok egybehangzón vallották, hogy az élet és a tan mértéke a Szentírás. Az egyház feladatát pedig az Ige hirdetésében látták.“

A Konkordianak ezek a mondatai minősítik számunkra vitáikat. Barth mondotta, hogy Luther és Zwingli az éles hangú marburgi hitvitán közelebb állott egymáshoz, mint napjaink sok próbálkozása, amelyek a hit és a hitvallások minimalizálásával akarják a közeledést létrehozni. Ezen a vitán Zwingli könnyekre fakadt, Luther megrendült. Mindketten a hitnek olyan mélységeiben jártak, amely egymás mellé állította őket. Napjainkra vár az a feladat, hogy az ellentétekről lehámozza az akkori idők burkát, és a kérdéseket a Konkordia fényében lássa.

1. Zwingli életével kapcsolatos tények

A Bodeni tótól délre, a fenyvesek és havasi legelők között szétszórta elterülő Wildhaus ma is örzi szülőházát. Az évfordulóra restaurálták a múzeumká átalakított épületet. Apját szintén Zwingli Ulrichnak hívták és a falu bírása volt. 9 testvér közül ő volt a hatodik. Szeretettel emlékezett később Wildhaus tiszta, falusi világára. Két öccsének meghagyta, hogy ne hagyják el ezt a falut. A kiterjedt családnak befolyásos tagjai voltak: apátok, dékánok. Ők választották meg Zwingli iskoláit. Bernben kezdte tanulmányait, Bécsben folytatta filozófiával és Bázelen fejezte

be teológiával. Itt tanították Erasmus és Wittenbach Tamás ismert humanisták. 1506-ban szentelték pappá. Tíz évig volt Glarus papja. A pápai zsoldban álló híveit kísérte a navarrai és marignanoi ütközetekbe. Udvari kápláni címet kapott és 50 forint évi járadékot. Láta a katonákat diadalittasan győzni és látta ismerőseit, szomszédait veszített ütközetek után elvérezni. Neki kellett vigasztalnia az otthonmaradottakat. Két allegorikus versben fogalmazta meg ítéletét ez embertelen életforma ellen. Bírálta azokat, akik emberhússal kereskedtek, — ahogy ő nevezte —, de elítélte azokat is, akik ilyen módon szereztek megélhetésükhöz a feltételeket.

Elhagyta Glarust és két évig (1516—1518) Maria Einsiedelnben vállalt pápi állást. Itt két dolog nyugtalanította: a) a búcsú gyakorlása, amely benne azt a gondolatot ébresztette, hogy az egész háttérben az a meggyőződés áll, hogy Isten nincs jelen mindenhol, illetve vannak helyek, amelyeket Isten kiváltképpen szeret; b) a bűnbocsátó cédulák árusítása X. Leó megbízásából, Samson Bernát barát által. Ezekkel a tényekkel kapcsolatosan ismételtlen emlékeztetnünk kell arra, hogy ezek a gondolatok Lutherrel egyidőben, de tőle függetlenül fogalmazódtak meg.

1519-ben alkalmazta a zürichi káptalan a városi főtemplom, a Grossmünster papjának. Élete végéig ennek igehirdetője maradt.

1522-ben, 38 éves korában kötött házasságot Reinhardt Annával, egy Lombardiában elesett katona özvegyével. Annának első házasságából 3 gyermeke volt. Közülük Gerold fia ragaszkodott nevelőapjához és vele együtt esett el Kappelnél. Közös házasságukból még négy gyermek született, köztük 1528-ban Huldreich, aki lelkész lett és Bullinger veje. A népes családban Zwingli jól érezte magát. Sokat zenéltek. Ő maga tíz hangszeren játszott. Luther 1529-ben, vitájuk után azt írta haza, hogy Zwingli víg kedélyű, életvidám, őszinte, figyelmes társalkodó.²

2. Zwingli reformatori szolgálata

Zwingli reformatori szolgálatát három dolog figyelembevételével kell tárgyalnunk.

a) Zwingli életében nem zajlott le a reformátorrá válásnak olyan látványos fordulata, mint sokak életében. Isten igéjével való állandó foglalkozás, az iránta való kitartó engedelmesség és másfél évtizednyi igehirdetésének önmagára visszaható hatása volt az, ami a reformátorrá érést kialakította.

b) Zwinglit a maga teljességében ma egyetlen egyház sem vallja magáénak. Nincs egy egyház, amely egészében reformátorának tartaná. Követői Zürichben, Bullinger alatt a zürichi megállapodásban³ csatlakoztak Kálvin genfi reformációjához. Ebből két tény következik:

Először el kell választanunk Zwingli életét attól, amit általában zürichi reformációnak nevezünk. Ez ugyanis később Bullinger munkásságával teljesedett ki. Az, amit Zwingli jelent számunkra 1531-ben torzóként félbeszakadt. Innen a szerteágazó megjegyzések vele kapcsolatosan. A lutheri irány még nem érti meg, a kálvini, genfi irány már nem érti meg. Luther éles jelzőkkel illette⁴; később Albert Ritschl, Adolph Harnack ugyanezt tették. Kálvin tartozkodó volt, de ő is a rombolás és nem az építés reformátorát látta benne. Megértette ugyan, hogy erre nem is volt ideje. Barthnak is sok a fenntartása.⁵ Sokan valamilyen liberális refor-

máció képviselőjének látják; fogalmakat társítanak, amelyeket nem lehet egymás mellé tenni.

Napjaink Zwingli-kutatásának hálásak lehetünk azért, hogy felül-emelkedik ezeken a szempontokon. Még akkor is, ha rendkívüli tekintélyektől erednek. 1975-től termékeny korszakát éli a Zwingli-kutatás. Halálának 450., születésének 500 éves évfordulója feléje fordította az érdeklődést. A kutatók közül főleg Gottfried Lochert kell megemlítenünk, a dogmatörténet berni professzorát. A kutatást támogatja a *Zwingliana* című folyóirat, melyet 1897 óta jelentet meg a zürichi Zwingli Társaság.

A másik tény abból következik, hogy Zwingli élete hirtelen derékba tört ugyan, de mégis úgy kell rá tekinteni, mint arra a reformátorra, aki a svájci kálvini reformáció alapját lerakta. Erre épített tovább Bullinger és ez termékenyítette meg Kálvint is a zürichi megállapodás (1549) után.

c) Reformátori szolgálatának harmadik sajátosságával különös figyelemmel kell foglalkoznunk. Ha Luther reformátori módszeréről azt kell mondanunk, hogy eszközei között a wittenbergi egyetemen való tanítása és iratainak közzététele állott tevékenysége központjában, Zwinglivel kapcsolatosan azt kell megállapítanunk, hogy reformátori munkásságának központja az igehirdetés volt. Minden más tevékenysége erre tekintett. Az ő életében látjuk a legbeszédesebben a reformációnak azt az igyekezetét, hogy egész létét az igehirdetésre tegye rá. Luther wittenbergi előadásai, Kálvinnak az Auditoriumban tartott magyarázatai, műveik létrehozóivá lettek. Zwinglinek ilyen lehetőség nem állott rendelkezésére. Éppen ezért sugározta egész tevékenysége az igehirdetés fontosságának tényét. A bizonyágtétel hitet ébreszt és az evangélium igazsága hallás által láncszerűen terjed. Nem véletlen, hogy tőle származik a homiletikának sokat hangoztatott tétele: „*Prædicatio Verbi Dei, Verbum Dei est*“.

Igehirdetői szolgálata figyelemreméltó tanulságokat nyújt számunkra.

Az igehirdetésre odaadón készülni kell. Már Glarusban hozzákezdett a görög Újszövetség megtanulásához. A hadi utakra magával vitte az eredeti szöveget. Kívülről tudta az Újszövetséget, görögül jobban, mint latinul. 1529-ben a hitvitán Luther arra kérte, hogy latinul idézzen, ő azt felelte, hogy görögül jobban tudja. Tíz évig tanulta a héber nyelvet. Művei tanúsága szerint inkább a Septuaginta görög fordítását használta és kedvelte. Alapos héber tudását igazolják az Ézsaiásról és Jeremiásról írt magyarázatai. A textust mindig kívülről tudta az eredeti nyelven.

A készüléshez sokoldalú tevékenység szükséges. Ő előbb az exegézist, a beszéd vázlatát, az alkalmazást fogalmazta meg magának. Minden reggel hajnalban, otthon elolvasta a bibliai részt. Imádkozott és elmélkedett felette. Utána a Grossmünster sekrestyéjébe ment, ahol találkozott lelkész társaival, a presbiterekkel és mindenekelőtt Jud Leóval, a kiváló hebraistával. Közösen megbeszélték a textust, a prédikáció vázlatát. A város még aludt, ők már készültek a szolgálatra. Minden reggel kétszer prédikált. Először kora reggel a munkába menőknek. Ezt követően a polgároknak. A reformáció „*Sola Biblia*“ tanítását ő hangsúlyozta először a textusra épült prédikációban.

A „*lectio continuat*“ követte már 1516 óta. Először az Újszövetség könyveit magyarázta végig, azután a zsoltárokat. Amikor 1519-ben a zürichi káptalan kanonokjai előtt terveiről beszélt, azok meglepődtek at-

tól, amit az ígéhirdetésről mondott. Frei prépost azt mondotta, hogy ennek nem lesz jó kimenetele. A kanonokok megéreztek az új előszelét. Zwingli nem nyilatkozott a mise ellen, de mindenki megérezte azt, hogy itt nem kisebb dologról van szó, mint a mise helyébe az ígéhirdetést tenni.

1526-ban így emlékezik vissza erre: „Ezelőtt 7—8 évvel megkezdtem a Szentíráshoz való teljes alkalmazkodásomat. Az ellenkezők szememre vetették ezt. Én pedig ekkor így vélekedtem: tégy félre mindent és Isten akaratát egyedül az ő ígéből értsd meg. Erre maga az Írás vezetett engem.”⁶

Zwingli ígéhirdetői tevékenysége aláhúzza azt a tényt, hogy a lelkipásztornak egész élete szüntelen készülés és készenlét az ígéhirdetésre. Zwingli eminens diák volt. Olvasta a latin és görög klasszikusokat. Szerette a görög költészetet, drámaírást, filozófiát. Isten egyetemes kijelentésének nyomát kereste a kultúrában is. Kétségtelenül fellelhető bizonyos panteizmus gondolkozásában, de alaptétele nem kifogásolható: „Nem azt kell nézni, hogy ki mondja, hanem azt, hogy mit mond”. Ezért vonja le a vitatható voltában is érdekes következtetést: „Ha Platonnál vagy Pythagorásznál olyan dolgokra lelünk, amelyben Isten lelke nyilatkozik meg, nem kell megvetni, csak azért, mert egy halandó mondotta... Ha Senecánál vagy Platonnál az isteni igazságot látjuk megszólalni, akkor nem szabad azért visszautasítanunk, mert pogány fogalmazta meg”. Mostani vonatkozásban ez a kérdés azért lehet lényeges, mert Zwingli kulturális iskolázottságára utal. Közvetve pedig a prédikációk szemléltető anyagára, és arra a kultúrára, amelyben Isten ígéje nála megszólal. Minket igényességre, a klasszikus műveltség megszerzésére és sok munkára késztet.

A prédikációra való előkészület komolyanvételét igazolja Bullinger későbbi és Mykonius majdnem kortárs tudósítása, hogy Zwingli sokat tanult és sokat éjszakázott. A Bádeni viták alatt 6 hétig alig aludt valamit. Erős fizikuma lehetővé tette ezt a megterhelést. Éjszakáit megosztotta a Szentírással való foglalkozás, levelezés, írásaival való törődés között. Nem volt elragadtatva irodalmi alkotásai értékétől. „Senkinek nincs olyan kedvezőtlen élete a könyvirásra, mint nekem. Az időt kell mindenért okolni... Nincs időm sem a megírásra, sem a kijavításra. Azért minden iratomra inkább csak a vázlat, mint a mű elnevezés illik. De azért hálát adok Istennek, amiért arra tanít, hogy elfojtsak magamban minden dicsőségre való vágyat. Nem bánom, hogy írásaim nélkülözik a művészi formát, csak legyenek Isten ügyének hasznára”. A prédikáció ereje és az irodalmi érték, irodalmi készség kel vitára benne. Győz a tartalom a formával szemben; figyelmeztet arra, hogy mindig a tartalomnak kell megteremtenie a formát.

Barth szerint ő tanítja elsőnek a kijelentés aktualitását. Isten ígéje az élet minden helyzetében időszerű és mindig van mondanivalója.

Zwingli ígéhirdetésének másik sajátossága, hogy ez a szolgálata összefonódik az imádkozó ember alázatával. Zwingli sokat imádkozott, — mondja Bullinger. Ő maga erről így ír: „Ha az ember épül a jó emberekkel való társalgásból, mennyivel inkább abból, ha Istennel beszélgetünk... Aki megszokta, hogy Istennel gyakran társalogjon, az mindig megerősödve és vidáman érzi magát az imádság után”.⁷ Az imádság formájára vonatkozóan azt mondja, hogy az álljon kevés szóból, áhitatból és érzésből. Legyen tiszta, szívből jövő, egyszerű.

Az igehirdetői tisztség szerinte áthat minden más tisztséget. Az evangélista, presbiter, episkopos, diakonus szolgálatának központjában az igehirdetés áll. A *Pásztor* c. beszéde szerint egyedül az apostoli tisztség különül el minden mástól. Amikor 1523-ban a zürichi tanács elhatározta, hogy Zwingli folytassa tovább az eddigiek szerint igehirdetői szolgálatát, és mások hozzá alkalmazkodjanak, ez egyben az igehirdetés és a reformáció diadalát jelentette a városban.

Zwingli a pásztorációt is összekötötte az igehirdetéssel. Az akkor 7000 lakosú város kérdéseit alaposan ismerte. A város rendtartása két évtizeddel megelőzte a genfi rendtartást. Kálvin ismerte a zürichi példát: az elvett egyházi javakat szeretetszolgálatra fordították. Az iskolázást új alapokra helyezték. Szociális intézményeket létesítettek. Eltörölték a koldulást és megszervezték a szegénygondozást. Betiltották a kocsmákat, büntették a káromkodást. A szabados várost a magisztrátus és az egyház megfékezte. Bartók György szerint egyfajta államegyházi helyzet állott elő.⁸

Zwingli különös figyelemmel fordult az ifjúság felé. „Nem elég az ifjúságot megtanítani írni és olvasni, rá kell nevelni őket a jó erkölcsre is. A szőlőkacsok mindenbe belefogóznak, — mondja —. Ilyen indák a gyermekek, akikre nézve a szülők és a tanítók azok az oszlopok, amelyekhez hozzákötődnek.

Zürich átalakult Zwingli szolgálatának 12 éve alatt. Az átalakulás, az étellel folytatott harc ott tükröződött az prédikációkban. Ott minősültek az események és kerültek mérlegre.

A zürichi pásztorációs alkalmak között kiemelkedett az 1519-es pestis. 7000 emberből 2500 pusztult el. Zwingli otthagya szabadságát és visszatért a városba. Látogatott és temetett. Felesége később így emlékezett erre és írta meg leányának: „Édesapád éppen a pfaffersi gyógyfürdőn tartzkodott. Azonnal hazatért, hogy segítséget nyújtson a haldoklóknak. És eljött, aminek be kellett következnie: ő is megbetegedett és heteken át élet és halál között volt. Betértem hozzá. Inni adtam neki, mert iszonyú szomjúság gyötörte.“ Lassan felépült. A pestis alatt három éneket szerzett, amelyeket Benke István sepsiszentgyörgyi tanár fordított le 1884-ben.

Az igehirdetésnek a teológiai tanítással való kapcsolata mindig fontos. Zwinglinél is. Ezek között főleg úrvacsoratanát illetően vagyunk előítéletek fogságában. Az a megállapítás, hogy Zwinglinél az úrvacsora emlékünnap, egyoldalú elszűkítése a kérdésnek és az ő tanításának. Utolsó tíz évét foglalkoztatta ez a kérdés. Ezalatt három szakaszt ismerhetünk fel, három kifejezési formát láthatunk.

a. 1523-ban 67 tétel 18. pontjában ez áll: „az úrvacsora visszaemlékezés és jegye annak a váltságnak, amelyet Krisztus nekünk szerzett“. Ehhez hasonlóan 1525-ben a *Commentarium*-ban „édes emlékezésnek és hálaadásnak“ nevezi. Ugyanitt értelmezi sajátosan a „Hoc est corpus meum“-ot. Szerinte ezt így kell érteni: „Hoc significat corpus meu“. Erre monotta később Kálvin, hogy Zwingli ekkor megerőtlenítette a jelzett dolog és a jegy közötti kapcsolatot.

b. Második fázisában, 1527-ben a *Fidei exegesis*-ben Lutherhez akart közeledni. Az úrvacsorában való tápláltatásra helyezi a hangsúlyt. „Az én testem bizony étel és az én vérem bizony ital“ jánosi textusa határozza meg gondolatát (Jn 6, 55). Lelki eledelről beszél itt. Luther azonban Marburgban nem fogadta el ezt az érvelést. Marburg után szétváltak útjaik.

c. A harmadik stádiumot az 1531-es *Fidei expositio* jelenti. Itt azt mondja, hogy Krisztus test szerint az Atya jobbján van, és az úrvacsora Krisztus testének *lelki* evése. Ez az evés a *hit* erejével történik. Nem beszél a Szentlélek szerepéről és Isten kegyelméről, amellyel a bűnös embert magához engedi. Ebben különbözik Kálvintól. A hitet egyoldalúan hangsúlyozza a kegyelem és lélek munkája nélkül. Vajon tovább haladt volna Kálvin irányában? Ez az út látszik feltételezhetőnek. De ez nem lehet a történelem kérdése. Zwingli halálakor Kálvin 22 éves volt.

A történelem csak arról tud, amiről munkatársa, Oswald Mykonius tudósít a *Vita Zwinglii*-ben. Október 10-ről 11-re virradólag orkán volt Zürichben. A szél süvítése és a félrevert harangok hangja egybefolyt. A reggel kapott hír meglepte a várost: az 5 ellenséges kanton hadserege ismét Kappelhez közeledik. Kitzűzték a városházára a toborzást jelentő nagy lobogót. Gyűlni kezdtek az emberek. A déli órában vonult el a sereg Bern és Bazél támogatása nélkül. Délután 3 óra körül kezdődött az ütközet. Zwingli két sebet kapott az oldalán, de tovább küzdött. Aztán egy kő sebesítette meg a homlokát. Egy sebesülthöz hajolt alá, amikor egy dárda hátulról ismét megsebesítette. Egy fa alatt agonizált, amikor megkérdezték, hogy akar-e győzni. Megtagadta. Tetemét felnégyelték és máglyán elégették. Ma emlékmű áll ezen a helyen.

3. Zwingli hatása nálunk

Zwingli életét az igehirdetés fonalára fűztük fel és a továbbiakban is azt kell néznünk, hogy ez az igehirdetés hogy hatott nálunk?

Nem egyszerű erre a kérdésre felelni. Ez abban jelentkezik, hogy Zwingli hatását összetévesztjük általában a későbbi zürichi reformáció hatásával. Ha ezt megtesszük, — és Locher is megteszi — akkor Zwingli hatását azonosnak vesszük a Bullinger alatti Zürich hatásával. Ezt a hatást nálunk többeknél látjuk. Locher Zwingli hatásáról beszél Gryneus Simon esetében, aki 1524-ig Budán tevékenykedett. Említ egy Conrad nevű szintén budai ismeretlent. Felsorolja Dévai Bíró Mátyást, Fejértói Jánost, Méliusz Juhász Pétert, Huszár Gált, Szegedi Kis Istvánt, sőt Honterust is. Nekünk mégis inkább Révész Imrének kell igazat adnunk, aki egyedül Kálmáncsehi Sánta Márton esetében állapítja meg: „kétségtelen az erős zwingliánizmusa, ami szertartási radikalizmusában, a sakramentumok jelképi jellegének nyomatékos hangsúlyozásában, predestinációs hitében és determinizmusában állhatott“. Révész is feltételes módon fogalmaz. Kálmáncsehinek ugyanis semmilyen irata nem maradt fenn. Ellenfeleinek vádjából vagyunk kénytelenek következtetni. Tekintettel arra, hogy ő 26 évvel túlélte Zwinglit, nála is fellelhető már a Zwingli utáni Zürich hatása.

Nekünk mégis meg kell állanunk a wildhausi bölcső előtt a következő okok miatt:

a. Mert a svájci reformáció kezdetét jelenti.

b. Mert igazat kell adnunk napjaink egyik egyháztörténészének, miszerint korában ő volt V. Károly mellett a legtehetségesebb és legvilágosabban látó politikus.

c. És mert idéznünk kell végül 1531 őszéről Anna asszonyt, az özvegyet, aki így ír lányának: „Drága Regulám, ez az én testamentumom. Legyen előtted édesapád mindig példakép a Szentíráshoz való ragaszkodá-

sodban, az igazságért való küzdelmedben. Bocsásd meg hibáit. Gondolj arra, hogy ő is ember volt hibákkal, tévedésekkel és hogy mindnyájan csak kegyelemből tartatunk meg“.

JEGYZETEK

¹ A Lutheránus és Református egyházak közötti megállapodás, mely az 1969—1973 között folytatott tárgyalások eredményeként jött létre 1973. március 12—16. napjain a svájci Leuenbergben. A Konkordia a két egyház tanításának azonos pontjait emeli ki és eljut a szószéki és úrvacsorai közösség igényléséig.

² Locher, G.: *Huldreich Zwingli*, 1981. 196.

³ Consensus Tigurinus, melyet Bullinger 1549-ben Kálvinnal kötött. Az egyezmény a svájci reformáció két ágának elveit tisztázta és kialakította a mindkét fél számára elfogadható álláspontot.

⁴ *Luther iratai*. V. kötet, 144.

⁵ *Zwischen den Zeiten*. 1929. 455.

⁶ *Auswahl aus seinen Schriften*. 114.

⁷ Benke István: *Zwingli Ulrich élete*. 157.

⁸ *Református Egyház presbiteri szervezete*. 23.

SZÁSZ FERENC

SZEMPONTOK A HALÁL ÉRTELMEZÉSÉHEZ A 19. ÉS A 20. SZÁZAD UNITÁRIUS PRÉDIKÁCIÓ-IRODALMUNK TÜKRÉBEN

„A halált letagadni nem lehet. Van, létezik; ma, holnap, — valamikor szemközt találod magad vele s az hogy mit gondolsz róla, iránta való magatartásod, vele szemben való viselkedésed döntő tényezője életednek.“¹ A halál vizsgálatára nézve két előzetes szempontot ragadhatunk ki a fenti megállapításból. Az első vizsgálódásunk tárgyára, a második annak céljára vonatkozik.

1. Minden meghatározás vitatható és eleve tárgyának leszűkítését jelenti. Különösen érvényes ez a halálra, amelyről alapfokon és cáfolhatatlanul valóban csak ennyi állapítható meg: „van, létezik“, vagyis kétségbevonhatatlan tapasztalati ténye életünknek. Lényegének megragadása, meghatározása olyan nehézségekkel jár, annyi bizonytalanság övezi és az általa felvetett kérdések szóródási területe olyan kiterjedt, hogy a halál esetében kockázatos volna köznapi értelemben vett meghatározást keresni és állítani. Csupán értelmezésére szorítkozunk: a feladat, amelyre vállalkozunk, csak a kérdések szövevényébe való betekintés és nem annak felgöngyölítése.

2. Az idézet második fele arra a kérdésre ad választ, hogy ennyi nehézség és bizonytalanság ellenére, miért szükséges mégis a halál problémájával foglalkoznunk? Válaszunk: egyszerűen azért, mert nem tehetünk mást. Amíg ténye tagadhatatlan és a vele való szembesülés elkerülhetetlen, kihívását el kell fogadnunk s az, hogy miként vélekedünk róla, egyrészt szerves része önismeretünknek és életfelfogásunknak, másrészt magatartásunk és életvitelünk egyik meghatározó eleme.

A halál kérdésének értelmezése több előzetes szempont tisztázását követeli meg. Ez az egyidőben biológiai és lélektani, tapasztalati és metafizikai következtetések hordozó jelenség annak megfelelően, hogy ismereti, esztétikai, vallási stb. szempontból közelítjük meg, más-más arcát tárja elénk. Érzelmi hozzáállásunk banalitással és fenségességgel egyaránt felruházhatja akár ugyanazt a megnyilvánulását is. Ezért értelmezésében meghatározó jelentőségűnek bizonyul az az alapállás, megközelítés, melyet a halált vizsgáló személy természetes irányulása, célja vagy éppen helyzete függvényében a magáénak érez. Légüres térben vizsgálni a kérdést nem lehet, s ez a megállapítás nemcsak a tárgyra, az alanyra is érvényes: életfelfogásunk egésze mindig szükségszerű és meghatározó kerete a halál értelmezésének. Igaz, e kérdés vizsgálata napjainkban mind jobban áttevődik a tapasztalati tudomány, az objektív vizsgálódás területére. Egyre inkább úgy tűnik, a halálról ma csak biológiai, lélektani vagy szociális szempontból nyerhetünk új és érdemleges ismeretet, csak így tarthat számot érdeklődésünkre. Ennek ellenére meggyőződésünk, hogy a halál kérdése nem érthető és értelmezhető egy egységes életfelfogás hiányában, enélkül a tapasztalati ismeret nem több egy egyre gazdagodó, de ugyanakkor mindvégig hiányos és ellentmondásos adathalmaznál.

Meggyőződésünk az is, hogy a halál értelmezésére a vallásos hit- és életfelfogás a legalkalmasabb és legtermékenyebb keret. Ennek prioritását abban látjuk, hogy felfogásunk szerint, a számunkra egyidőben racionális és irracionális világban a halál kérdését kielégítő, megnyugtató és a teljesség igényéről le nem mondó formában csak hitigazságokból kiindulva válaszolhatjuk meg. Az élet minden nagy kérdésére, de különösen a halálra adandó válasz esetén az ésszerű hit jobban megközelítheti az igazságot, mint a pusztán tapasztalati tényekre és értelmi ítéletekre alapozó gondolkodás.

A vallás mindig a magáénak vallotta és vallja ma is a halál kérdésének megválaszolását: olyan joga és kötelessége ez, amely tőle elválaszthatatlan és amelyről önmaga megcsönkítése nélkül nem mondhat le.

A halál unitárius értelmezése — ezek után — azzal a többlettel bír, hogy a sajátos unitárius hitelvek fényében és összefüggésrendszerében vizsgálja a halál kérdését. A halál értelmezése az unitárius hit- és életfelfogás szerves része, s ennek fontosságát főleg azért kell kihangsúlyoznunk, mert a hazai unitárius teológia objektív, de szubjektív okok miatt is jórészt mellőzte e kérdéssel való foglalkozást. E hiányosság veszélyére így figyelmeztet Varga Béla: „Vallás nem állhat fenn az örökéletben való hit nélkül.”² Teológiánk és hitelveink harmonikus fejlődése érdekében nem hagyhatjuk figyelmen kívül a halál kérdése iránt világszerte újjászülető érdeklődést és a vallásos ember mindenkori igényét. Az unitarizmus szelleme is ezt követeli: Channing szerint a jézusi vallás az embert teremtőjéhez, teremtménytársaihoz s a jelen élethez fűző viszonyai mellett az ember jövő életének különféle és szüntelen növekvő viszonyait is magá-

ban foglalja.³ Jézus — állítja Channing — következetesen és világosan leplezte le a halhatatlanság titkát.⁴

E dolgozat szándéka: szempontokat keresni a halál unitárius értelmezéséhez, istenfogalmunk sajátos jegyei alapján összefüggéseket kutatni Istentől alkotott felfogásunk és halálképünk között. A kísérlet vázlatos, csak a kérdések körvonalait próbálja és tudja felvázolni, arra törekedve, hogy részben érzékeltesse azt is, hogyan látták e kérdést az utóbbi két évszázadban nyomtatásban megjelent temetési beszédeink szerzői.

* * *

Isten és a halál

A halál, és mindazok a kérdések, amelyeket felvet, látszólag pusztán emberi kérdések. Az elmúlás, a végesség tudata és a halhatatlanság hite egyedül az emberben él, a legmélyebben emberi. Mégis, akárcsak az élet, a halál kérdése is megválaszolhatatlan Istenhez való közelítésük nélkül. Ahogy ezt nagyon szépen fogalmazta meg Sylvester György a múlt században: „az emberi élet egy megfejthetetlen mese Isten nélkül.”⁵ Számunkra, akik hitünk szerint Istenben élünk, mozgunk és vagyunk (Ap-Csel 17, 18), Istennek az Ő munkájában és akaratában, egyetemes törvényeiben megnyilvánuló milyensége határozza meg nembeliségünket és rendeltetésünket, s ezeken belül végességünket és elmúlásunkat is. A halál teljesebb megismerése istenismeretünk gyarapodásának és tisztulásának függvénye és múlandóságunk törvénye és tükre is Istenre mutat.

I. Isten egysége és a halál

A végső és számunkra legfontosabb hitigazság, amelyet a létről és annak legmagasabbrendű formájáról, az életről bírunk az, hogy mindkettő forrása és fenntartója Isten, aki azokat minden vonatkozásukban meghatározza. Így Isten egységének következménye, igazi és mély jelentése (a szokásos polemizáló egység kihangsúlyozásánál sokkal lényegesebben) a lét és az élet egyetlen, egységes és megoszthatatlan volta. Ezt azért szükséges kihangsúlyozni, mert hitigazsággal és egyre inkább igazolódó tudományos feltevessel szemben a halál — a dialektikusan gondolkozó ész szerint — egy látszólagos ellentétet teremt, a lét mellett a nemlét fogalmát is valóságtartalommal bírónak próbálja feltüntetni. Isten egysége, mint az általa teremtett és fenntartott lét megoszthatatlan voltának biztosítéka e ponton különös jelentőséget nyer: nem engedi meg, hogy a halál értelmezését a létből a nemlétbe vigyük át, cáfol és megszüntet minden idáig szűrődő dualisztikus elképzelést. Valósággal arra kényszerít, hogy a nemlétet érvényesség nélkül, üres fogalomnak tekintsük, értelmi elvonás termékének. Hitünk mellett értelmünk is megerősíti, hogy a halálról alkotott minden képzetünkben meg kell maradnunk az Isten által fenntartott egységes lét keretén belül. A halál, az elmúlás a lét része és nem vele egyenrangú ellentéte: egyáltalán ezért hozható kapcsolatba Istennel és értelmezhető, és csak Istennel hozható kapcsolatba.

A halál ellentétpárját a léten belül az élet képezi általunk ismert megnyilvánulásában, ezzel képez egyenrangú, ellentétes részt és vele korrelatív és kiegészítő egészet. Lelkészeink közül a lét és az élet meghatározásával egyedül Körmőczy János próbálkozik meg: „A' Lélet Léletnek kezdete a' semmiből való által-lépés a' valóságra, az Élet a' Léletnek folya-

matja.⁶ Amikor egy lépéssel tovább megy az élet meghatározásában, kiemelve dinamikus voltát, fejtegetésében a halál fogalma is felbukkan: „élet a' testre nézve egy szüntelen való fel-váltása a' rontásnak és az építésnek (. . .) ez egy szüntelen halál és új teremtés.”⁷ A Körmöczi meglátása jól érzékelteti, hogy a halált az életet nem önmaguktól bíró teremtmények jellegzetes jegye. Az élet, abban a formában, ahogy az élőlényekben megnyilvánul, egyedi és korlátozott, függőséget mutat. Ismerjük kezdetét (fogamzás vagy születés), és ezen a szinten meghatározhatóvá válik a halál is: az a jelenség, melynek folyamán a függő élet kinyilvánítja egyik jellemző minőségét, a végességet.

A halálnak az élethez való tartozása, mellé- vagy alárendeltsége, kizár minden olyan elképzelést, mely néki önálló létet és működési autonómiát tulajdonít, vagy — amint a leggyakrabban előfordul — önálló személységet. A halál törvényszerűségei az élet törvényszerűségei, azt a folyamatot nevezzük meg általa, melynek során az élet egyedi formáiban egységet képező strukturális összetevők különválnak, hogy más rendszerekbe és más törvényszerűségek szerint épüljenek be és rendeződjenek át.⁸ A halál egyidejű az étellel, folyamataik nem egymásutáni, hanem szervesen összefonódó jellegűek, viszonyukat kölcsönhatás szabályozza. Molnos Dávid a halált az élet alapmegnyilvánulásának tekinti, összekötő kapcsuk a mozgás, mint a fejlődés feltétele és a múlandóság magyarázata; „ezen változás a' természetben: születés, létel, és el-enyészés, a' természetnek szükséges törvénye⁹”, (. . .) „az életből születetük a halál, a' halálból az élet.”¹⁰ Gondolatmenete végén a természetnek ezt a szükség-szerű változását az emberre is kiterjeszti: „az ember-is a' mennyiben a' külső világnak részese, a' változásnak éppen ezen törvényei alá vagyon vettette: Születik, él vagy nyomorog, 's meghal.”¹¹

Az élet és halál kölcsönösségét, együvé tartozását a továbbiakban is hasonló következetességgel fogalmazzák meg lelkészeink. Ferencz József szerint: „Minden, a mi van körülöttünk és a teremtésben, a változás jeleit mutatja és az enyészet hatalmát hirdeti nekünk.”¹² Péterfi Dénes ennek a gondolatnak az igazolására a bibliai hasonlatot idézi fel. A rét füvének és a mező virágának a sorsa alól az ember sem vonhatja ki magát: „nincs kivétel azokra nézve sem, a kiket kevéssel teremtettél kisebbekké az angyaloknál.”¹³ A halál az embernek, mint természeti lénynek, lényegbeli meghatározója. Halála teremtésekor, születésével együtt veszi kezdetét. Szász Mózes ezt így fogalmazza meg: a test „élni, 's halállal küszködni”¹⁴ ugyanabban a pillanatban kezd. Ezt a belső, lényegbeli meghatározottságot a szervezetnek életműködése során külső környezetével fennálló kapcsolata már csak kiteljesíti. Szintén Szász Mózes fogalmazza meg ezt a gondolatot. A természeti környezet, amellet, hogy életműködésünk fenn-tartását biztosítja, valósággal „belénk lopja maga romlandó természetét”¹⁵ is. Végül a halál és az élet egymástól való elválaszthatatlanságának így ad hangot Ürmösi Gyula: „A halál szorosán kapcsolódik életünkhöz, és egyik a másik nélkül el sem képzelhető.”¹⁶

A halál és az élet (Isten és az általa fenntartott lét, egységes világ megoszthatatlanságának hitén alapuló) kapcsolata, elválaszthatatlansága megkívánja kettőjük viszonyának mélyebb vizsgálatát. E kérdésre a választ a világmindenség, a teremtés céljából vezethetjük le. A világ, az élet nem fennállásában bírja magyarázatát és célját, hanem abban a mozgásban, célirányos fejlődésben, amely benne munkál. Ennek megvalósulása,

töretlensége feltételezi a fejlődés által meghaladott, fejlődésképtelen életformák felbomlását és átszerveződését. A halál a teremtő fejlődés része és eszköze: látszólagos megsemmisítő, kiegyenlítő munkája új életformák lehetőségét hordozza és teremti meg. Feltétele és egyben közvetett bizonyítéka a fejlődésnek és a tökéletesedésnek.

Körmöczi Jánosnál találkozunk először a halál e jellemzőjének a felismerésével: „a' változó világban a' változhatatlan Istennek ezen nagy munkájában, minden természeti dolog el-változik; de azért, hogy egy új ábrázatot öltözzön magára — az életből az halál, és a' halál méhéből az élet vissza származik, az halál által minden testi dolog egy új életnek kellemetes tavaszára készítettik.“¹⁷ Mintegy fél évszázad múlva Kriza János az emberre vonatkoztatva ismétli e megállapítást, a tapasztalat által sugallt igazságot a hit által dúsítva, emelve emberivé, avatva a lélek belső meggyőződésévé: „a halálban is édes Atyánk maradsz, Te, (...) nem rontod össze emberi valónkat, midőn a vésznek, romlásnak szellemeként összerombolod, porrá zúzod külső emberünket, mint hullatag porhajlékunkat: sőt inkább alkotsz, építész akkor is a Te hatalmasan rontó kezeddél, — megtartó szabadító angyalul küldöd hozzánk a halált, mely neme-sebb részünket, a lelket, ez igazi embert, kifejtse a bús romok közül, s egy újjászületett, szebb és tökéletesebb létel fokára áthelyeztesse.“¹⁸

Századunkban Sándor Gergely és Bölöni Vilmos képviselik, ismétlik ezt a gondolatot. Az előbbi szerint Isten a halál által az Ő életet fenntartó akarátának szerez érvényt. Isten „enyészetet és hervadást csak azért veti fel igazgatási rendszerébe, hogy azokból újulást és halhatatlan életet idézzen elő örök bölcsessége szerint.“¹⁹ Az utóbbi a halálnak az élet fejlődését lehetővé tevő szolgálatáról ezeket írja: „Az az évmillió-s fejlődés, mely bennem már csirázik, bomlik, él, éppen olyan pusztulás-ból nőtt fel, mint amilyen a halál országa által mindenkor a földre tör.“²⁰

A halálnak, mint az élet szolgálatában álló és annak alárendelt változasként való felfogása mélyen vallásos jegye temetési beszédeinknek, a halálban is az élet urára és fenntartójára, Istenre irányítja a figyelmet. Sajnos ez a gondolat nem érvényesül kellőképpen temetési beszédeinkben és a halál mai értelmezésében sem. Sok temetési beszédünk tanúskodik arról, hogy a köznapi felfogás, népi vallásosság hatására maguk a lelkészek is úgy tekintik a halált, mint egy önálló, független erőt, mely megnyilvánulásaiban az élet ellentéte és Istentől idegen, számára is ellenőrizhetetlen. Ez eredményezi azt a furcsa jelenséget, hogy (főleg az imában) a szolgálattevő egyenesen „bevádolja“ a halált Istennél, így kéri oltalmát, segítségét.

Annál értékesebb és figyelemreméltóbb Szász Mózes múlt századi kategorikus állásfoglalása e kérdésben. Szerinte a haláltól épp az önkényesség, a véletlen és a kiszámíthatatlanság szeszélye áll a legtávolabb. Csak az az ember hal meg „véletlenül“, aki nem tudja, hogy életével halálát „készíti“. „Meghal az ember azért, mert halandónak van e' földön teremtve“²¹ — írja egyik beszédében. Századunk elejéről Sándor Gergelyt kell ismét idéznünk, aki a legszebben fogalmazza meg a halál Istennek való alárendeltségét: „ne higyjük, hogy az átkos ellenség kénye-kedve szerint és szabadon pusztít az élőknek földében, ne higyjük mintha a sötétség országában egyedül ő volna az úr, mert Isten cselekszik ott és itt, fent és alant.“²²

Nagyon szép az a gondolat is, amelyet Benczédi Ferenc fejt ki egyik beszédében. Szerinte a halál megértésének és meghaladásának a feltétele az, hogy a halál mögött Isten álljon. Erről hitünk tesz bizonyosságot: ha a halál a semmit jelentené, hitünk gyökere nem találna fogódzót, s mi értelmezésére képtelenül, kiszolgáltatva állanánk az elmúlás előtt.²³ Valóban, a halál rettegésének és mágikus körüldelelgetésének, a vele való szembesüléstől való menekülésnek csak akkor lehetne létjogosultsága és magyarázata, ha hitünk „fegyvere” nélkül, anélkül, hogy mögötte Istent látnánk, kellene szembesülnünk vele.

II. Isten szellem volta és a halál

Jézus Isten szubsztanciáját a szellemben határozta meg. Isten szellem volta foglalja magába és hordozza az ő metafizikai tulajdonságait, melyeknek összefoglaló jelzőjeként általában a tökéletességet szoktuk megjelölni. Isten, mint tökéletes szellem az ember számára transzcendens valóság, mely tőle való különbözőségében: szentségében, mindenhatóságában, örökkévalóságában mutatja meg, jelenti ki hatalmát. Ilyennek mutatja őt a halál, az elmúlás is.

1. Isten szentsége és a halál

William Hamilton, a halálról írt tanulmányában a következő megállapítást teszi: „A halál szent esemény, vagy azzá válhat; egyesek számára talán az egyetlen.”²⁴ Valóban, bár a szekularizálódó világ és életérzés életünk legtöbb területéről egyre inkább kiszorítja a vallásos jelleget, a halál ma is szinte változatlanul őrzi titok voltát, ebből fakadó szentségét, s mint ilyen ma sem szűnt meg tiszteletet, félelmet és kíváncsiságot kiváltani az emberből. Akár a születés, a halál is misztérium: a megismerés csak a mechanizmust képes megvilágítani, a lényegét nem. Ez továbbra is Isten szent területe marad, ahol nagyon sokáig fogunk még lábujjhegyen járni.

A halál, mint isteni titok Isten szentségét sugározza, amely e területen is két, egymást kiegészítő, bár egymással ellentétes hatást gyakorol az emberre. Egyrészt félelmet, visszautasítást, rettegést, borzadályt, másrészt örömet, boldog rajongást, ellenállhatatlan vonzóerőt. Otto Rudolf nyomán az elsőt a halál „mysterium tremendum”, a másodikat a halál „mysterium fascinosum” jellegének nevezhetjük el.

a.) A halál „mysterium tremendum” jellege

Az ember Istennel való kapcsolatát általában egy kiegyensúlyozott s ezért figyelmen kívül maradó, a mindennapi, megszokott életvitelre jellemző érzelmi állapot határozza meg. Ennek fő jegye a feszültségmentes nyugalom- és biztonságérzet. A halál közelében (külső vagy belső) ez a lelkiállapot megszűnik, a leggyakrabban félelem, rettegés dülja fel.

Mi váltja ki a halálfélelmet? Erre nézve két, egymással ellentétes magyarázatot találunk. Az első, az általánosabb, szinte egyöntetűen meghatározza temetési beszédeinket is. Eszerint a halálfélelem kiváltója azokra a tapasztalatokra vezethető vissza, amelyeket a halállal, mint biológiai jelenséggel kapcsolatban szerzünk (haldoklás, a test elváltozásai, az elhunyt fizikai elvesztése).

Már Ferentzi János is a halál „kényelmetlenségeiből“ származtatja annak félelmét: „A' Halált nem annak az ő természete; mert az az álomnak a' leg-nagyobb mértéke, hanem némely környül álló dolgok teszik igen szomorúvá, mint az el aluvást — is nehezittik némely környülállások”²⁵ Szász Mózes szerint a halál csak az emberi ceremónia, a temetés külsőségei, díszletei miatt lett félelmetessé. Indoklása: a halottas ing, koporsó, lepedő és gyászfátyol, a sírás... „ezek az ijesztők tészik nekünk oly' rettenesség a' magában láthatatlan, és rettentés nélkül való halált.”²⁶ Ha túlzása nyilvánvaló is és a külső szertartásosság ellen irányul, okfejtése záró megállapítása megfontolandó: „az ember, ez a' képzelődés rabszolgája, halált csinál magának képzeletében, mellyet nem teremtett a' Teremtő.”²⁷

A második, sokkal mélyebb felfogást Körmöczi János egyedül képviseli. Már többször idézett, 1802-ben írt beszédében a vétekről alkotott téves felfogásból, az Isten szentségéhez kapcsolódó erkölcsi világrend megsértéséből vezeti le a halálfélelmet. Azért félünk a haláltól — állítja — mert a vétekben nemcsak a személyes rossz cselekedetet látjuk, hanem hozzátársítjuk lehetséges következményét, az isteni büntetést és az ezzel járó bűnhődést. Ezek szétválaszthatatlansága, valamint cselekedeteink felemássága, rész-igazságossága szükségszerűen vezet a félelem érzéséhez a halállal szembesülő ember lelkében. Istennek az erkölcsi világrendet fenntartó és épségét szavatoló szentségének és a halálfélelem eredetének az összekapcsolásával Körmöczin kívül²⁸ egyetlen más szerzőnél sem találkozunk. Meglátása annál érdekesebb, mert egyes pszichológusok hasonló következtetésre jutottak.

A halálfélelmet, s a haláltól való rettenetet, mely az életünket általában jellemzi, s néha áttör a megrázkódtatás nélküli érzelmi állapoton, egzisztenciális gyökerűnek tartják. Ez nem azonos, eltér a megszokott, köznapi félelemtől, amely konkrét kiváltó okkal rendelkezik, megmagyarázható és a félelem kiváltó okának a megszüntetésére irányuló magatartásra ösztönzi az embert. A halálfélelem egy más, időtlen valóságnak a megsejtése, amely az embert lényének legmélyéig áthatja, a végtelennel való szembekerülés semmihez sem hasonlítható, néha a fizikai fájdalom érzésében is testet öltő élményével. Ion Biberi például a halálélményt metafizikai jellegűnek tartja, amely a félelemben az időtlen szférájával kapcsol össze, és amelynek leglényegesebb jegye a felfüggesztett idő tudata.²⁹

Ezért talán nem tévedünk, ha a halálfélelem okát nem a halálban, hanem a halál utáni ítéletben, Isten szentségének a mindennapitól eltérő, mélyebb megtapasztalásában látjuk. Ez az intuitív ismeret közvetlenül kapcsolódik Istenhez, mentes a tapasztalati ismeretek kötöttségeitől, viszonylagos voltától. Benne az emberi személyiség valóságos arca és milyensége mutatkozik meg: a biológiai és társadalmi meghatározók felett álló időtlen és halhatatlan erkölcsi személyiség. Ez Istent úgy tapasztalja meg, mint kikerülhetetlen erőt, hatalmat, fennsége, amely lenyűgöz és megragad, akkor is, ha mi a vele való találkozást, félelmetessége miatt, el szeretnénk kerülni.

A halálfélelem, mint a fizikai világ fölött álló hatalom, szentség, intuitív megtapasztalása, különösen a fejlett erkölcsi érzékenységű emberekre vagy a halálveszélyt közvetlenül megtapasztaltakra jellemző. A

halálfélelem életvitel formáló tényező, az erkölcsi személyiség felébresztője az emberben. Az az élmény, vallásos tapasztalat, amelyben jelentkezik az élet fokozott tiszteletére, a szellemi és értékvilág teljesebb elismerésére és a fizikai világ elé helyezésére vezethet. Nem ritka azonban az sem, hogy az általa gyakorolt hatás éppen ellentétes, beteges, torz formát ölt, a világtól való visszavonultságban, természetellenes aszketizmusban vagy egy értékellenes élvezethajhzásban jelentkeznek. Ennek közösségi formái járványszerűen térnek vissza olyankor, amikor a társadalmi rend és erkölcs a természeti katasztrófák vagy a társadalmi rossz (járványok, háború, környezetszennyeződés stb.) jelentkezése nyomán megrendül, s a létbizonytalanság, az élet fenyegetettsége általánossá válik. E torz vallásosság és erkölcsiség jelei mindannyiszor tünetként kísérik az egyéni és közösségi élet mély válságait.

b.) A halál „*mysterium fascinosum*“ jellege

A halálfélelem mellett Isten szentsége egy ezzel teljesen ellentétes érzést is kiválthat az emberben. Isten megtapasztalása a halálban olyan vonzóerővel bírhat, amely megszüntetheti az elmúlástól való félelmet, rettegést, sőt egyenesen kívánnivalóvá, bensőségessé, örömtelivé teheti azt. Természetesen, ritkább a halállal kapcsolatosan Isten szentségének ilyen jellegű megtapasztalása, de kétségtelenül létezik. Különböző élethelyzetekben Isten úgy tűnhet fel a hívőnek, mint egyedüli mentsége és igazolása erkölcsi személyiségének, épségének egyetlen szavatolója, akit egyetlen módon, a halálban találhat meg. Éppen ezért számára az elmúlás Isten közelségének örömeivel és boldogságával telítődik, megszünteti a félelmet vagy teljesen kiegyenlíti azt, kívánatosá téve számára a halált. Péter Sándor egyik temetési beszéde így fogalmazza meg ezt az érzést: „Az Istenhez való közeledés a legteljesebben a halál által valósul meg. A halál csak azoknak rettenetes, a kik világi javakkal bővölködnek s azokat békeességben bírhatják, ellenben gyönyörűség azoknak, kiknek semmi földi örömben nincs részük. Ha félelem királya is a halál, nem retteg alattvalója lenni az, ki Istent s jövőjé boldogságát szereti.“³⁰

A halálnak, mint az Istenhez való közeledésnek a gondolata véleményünk szerint az öngyilkosságban és az áldozatban mutatkozik meg a leginkább. Az öngyilkosság, mint az életnek hordozója által való öntudatos megsemmisítése, felfogásunk szerint nem pusztán lélektani, hanem vallási és erkölcsi kérdés is lehet. A lélektani determinizmus mögött, attól álcázva, e kérdés erővonalaiknak igazi természete Isten szentségére, mint az erkölcsi világrend fenntartójára és az ember erkölcsi autonómiájára mutat. Az öngyilkosságban a halált választó embernek csak az élethelyzete és lélektani énje determinált, döntése azonban erkölcsi személyiségének szabadságán alapul, szabad választás eredménye. Általa az erkölcsi személyiség életének azokat a fizikai és lelki determinációit szünteti meg, amelyek autonómiájának más úton meg nem szüntethetőnek vélt akadályai, erkölcsi heteronomiájának kiváltó okai. Függetlenül az öngyilkosság megítélésétől, helyes vagy helytelen voltától, benne az erkölcsi személyiség kétségbeesett kísérletét kell látnunk szabadságának visszanyerésére, Istennel, az erkölcsi világrenddel való viszonyában az összhang helyreállítására. Az öngyilkosság az Isten szentsége által megrendített személyiség hatalmas erejű és tragikus megnyilvánulása, ezért tévedésé-

ben is megrázó és tiszteletreméltó, bár ellentétes Isten akaratával, ki az embertől a megtérést várja.

Az unitárius temetési beszédiróladalom szép öröksége, hogy bár kategorikusan elítéli az öngyilkosságot, nem bélyegzi meg azokat, akik e téves és tragikus úton keresték Istent, akinek egyedül joga a számonkérés. Fikker János egyik temetési beszéde épp az erkölcsi érzék e kései és fájdalmas felébredésével vigasztalja a hozzátartozókat, akiknek a gyász mellett a „szégyent“ is hordozniuk kell: „Ha későn is, de a jó, a nemes tulajdonság a rossz felett győzedelmeskedett s ez is vigasztaljon titeket.“³¹ Isten nem veti el azt, aki így keresi őt, nem korlátozza szabadságában még akkor sem, amikor „legbecsesebb ajándékát“ veti el magától: Isten beleegyezik az ember választásába.³² Az öngyilkosság transzcendentális kényszerének borzongató hidege, melyet szentsége áraszt, egybefonódik az Ő atyaságával, megbocsátó és gondviselő jóságának hitével, elviselhetővé és emberivé szelídül. Szintén Fikker Jánosnak köszönhetünk még egy mély meglátást e téren: „Amikor az ember elfárad életét tovább vinni, vagy amikor megtagadja önmagától az életküzdelmet — akkor a jó Isten veszen át mindent.“³³ Míg az öngyilkosság kérdése jellegzetesen századunkbeli téma temetési beszédeinkben, a vele rokonságot mutató önfeláldozás a Jézusra tekintő keresztény hagyomány természetességével már a múlt században foglalkoztatta lelkészeinket.

Az önfeláldozás, mely az etikai öngyilkossággal mutat legközelebbi rokonságot, mint az autonóm személyiségnek az a döntése, hogy fizikai halála árán is megőrizze szabadságát és elismertesse azt, egyöntetű tiszteletet vált ki. A magyarázat természetes: egyik legszebb példáját Jézus nyújtotta a gólgotai keresztthalálban. A múlt századi szerzők közül Fúzi Jánost érdemes idézni. Fejtegetése korára jellemző következetességű. A fizikai élet védelme és fenntartása erkölcsi kötelesség. Az önfenntartás ösztönét Isten valósággal beleírta „állati méltóságunkba“, hogy annál könnyebben teljesíthessük. Ez azonban megszűnik kötelességgé, ha ö-szeütközésbe kerül „erkölcsi méltóságunkkal“. Ebben az esetben, ez utóbbi érdekében, az embernek fel kell adnia fizikai életét. A jellem e magasztos ereje egy ilyen választás esetén „az életet, mint amaz Emberiség' Bóldogítója — Jé'sus — az Emberiség' boldogítására haszonnal feláldozni legnagyobb áldozatjának tartja.“³⁴

Az önfeláldozás is az erkölcsi érzék fejlettségére utal, mint Isten hívásának meghallgatása, szentségének, világ fölötti állásának elismerése és az emberi méltóságnak az erkölcsi világrendhez való kapcsolása. Zoltán Sándor írja: „Az emberiség sorsát bölcsen intéző isteni hatalom követel áldozatot az eszméknek s választja áldozatul a legjobbakat.“³⁵ „Az igazság hervadhatatlan fája csak akkor terem mindenki számára értékes gyümölcsöket, ha tövét hős mártírok vére öntözte.“³⁶

Az áldozatvállalás, egyik legszebb emberi jellemvonásunk, Isten szentségének élményében bírja forrását, eredetét. Az ezt megtapasztaló ember szép vallomása, önmagán túlmutató felismerése nyilatkozik meg Benczédi Pál egyik temetési beszédében: „Nem az élet csupán, hanem a becsületes élet az érték.“³⁷

¹ Kővári Jakab: *Szent bizonytalanság*. Unitárius Szószék (továbbiakban USZ. XXXII. kötet (1939). 28.

² Dr. Varga Béla: *Hit és vallás*. Cluj-Kolozsvár, 1948. 88.

³ *Válogatott művei*. Angolból fordítják és kiadják az unitárius tanárok. II. kötet. Vallásos tárgyú beszédek, Kolozsvár, 1872. 39.

⁴ I.m. IV. k. Kolozsvár, 1873, 141.

⁵ *A' beszédben és cselekedetben hatalmas pap*. Egy halotti beszédben élő-adattatva. Melyet Vargyasi Tiszteletes Szász Mó'ses Úrnak, a' Kolo'svári Nemes Unitaria Sz: Ekklesia' első Papjának halotti megtiszteltetésére írt, és 1824ben Bold: Asz: Hava' 25kén el-mondott Tarcsafalvi Sylvester György, Theologia' Professora, és segéd Pap. Kolo'sváron. 1824. 8.

⁶ *Az emberi életnek tiszteletes vénsége, A' Böltességben és makula nélkül való Életben le-rajzólva*. Egy halotti tanításban Melyet Néhai Méltóságos Kénosi Sándor Mo'ses úrnak Utolsó érdemlett tiszteletére írt 1809-dik Esztendőben. N.Aj-tai Körmötzi Jár.os A' kolo'svári Unitárium Collégiumban Mathesist, és Physicát tanító rendes Professor. 's ugyanazon Nemes Collegiumnak Rectora. Kolo'sváron 1809ben. 5.

In: Az erköltsi élet, és Halálnak Képe Halotti Beszédekben le-rajzolva. melyek készítették Néhai Méltóságos Kénosi Sándor Mo'ses ur' érdemlett utolsó tiszteletére 's örök emlékezetére. Kolo'sváron. 1809. 133.

⁷ Uo. 24.

⁸ Biberi, Ion: *Viața și moartea în evoluția universului*. București, 1971. 22.

⁹ *Egy Halotti Beszéd az erköltsi halálról* melyet Néhai Méltóságos Kénosi Sándor Mo'ses úrnak utolsó tisztesség'-tételére írt 1809-ben Molnos Dávid a' Kolosvári Unitarium Kolegyomban Historiát, Geográfiát és Chronológiát tanító Professor. 59.

In: Az erköltsi élet ,és Halálnak Képe két Halotti Beszédekben le-rajzolva, melyek készítették Néhai Méltóságos Kénosi Sandor Mo'ses úr' érdemlett utolsó tiszteletére 's örök emlékezetére. Kolo'sváron. 1809. 133.

¹⁰ Uo. 59.

¹¹ Uo. 59—60.

¹² *Egy békés érületű uralkodó képe*. Egyházi beszéd és ima. Kolozsvár, 1875. 3.

¹³ *Ima Kovács Jánosné született Kriza Lenka felett* 1890. július 27-én. Kolozsvár, 1890.

¹⁴ *Szomorú elmélkedés, néhai Tekintetes Pápai Er'sébeth Asszonynak, Káli Tekintetes Nagy Lázár Úr' Élete Párjának vég-tiszteletére — Koporsója mellett tartotta — Kolo'svárt 1817-ben Június' 25-kén Szász Mó'ses Kolo'svári Unitárius Pap. Kolo'svárt 1818. 11.*

¹⁵ Uo. 11.

¹⁶ *Gyászbeszéd*. (Dr. Kiss Elek sirjánál). Ürmösi Gyula. Keresztény Magvető (továbbiakban KerMagv) 77. (1971). 166.

¹⁷ *Az emberiség meg-tanulásának oskolája*. Egy halotti beszéd, melyet néhai tiszteletes tudos Pákei Pákei Jó'sef úrnak az Erdélyi Unitárius Eklé'siák nagy érdemű Generális Notariussának, a' Kolo'svári Unitárium Kollégium' Filozofiát tanító Professorának, és Ordinarius Rektorának, az Erdélyi Császári K.Könyv-Visgaló Hivatal Tagjának, érdemlett utolsó Tisztesség meg-adására, írt és el-is mondott a' Kolosvári. Unitárium Templomban 1802-ben Martius' 21-dik napján Nagy Ajtai Körmötzi János A' Kolosvári Unitárium Kolégyiomban Mathesist és Physicát tanító Professor, Kolo'svárat. 1802-dik Esztendőben. A₂.

¹⁸ Ima H. Szentmártoni Gedő József koporsója mellett Kolozsvárt augusztus 30-kán 1855. Kriza János kolozsvári unitarius pap által. 4.

¹⁹ Isten a mindenek tudója. Véletlen, szerencsétlen haláleset alkalmával. Sándor Gergely. USZ. VI. (1911). 150.

²⁰ Bölöni Vilmos: *Az élet egy és halhatatlan.* USZ. XVIII. k. (1924). 1—2. sz.

²¹ A' jó gazda tisztelete a' házban, 's a' társaságban. Melyet egy már Néhai jó Gazdának vargyasi méltóságos Daniel Elek úrnak végső meg-tisztelésére le-írt 1812-ben Vargyasi Szász Mó'ses Kolosvári Unitárius Prédikátor. Kolo'sváron. 1812-ben. 13.

²² Sándor Gergely: I.m. 150.

²³ Bajaink sokaságában csak Istenhez menekülhetünk és nála enyhületet, föl-emeltetést találunk. (Temetési beszéd öreg nő felett) USZ. XXXV. k. (1943). 3. sz.

²⁴ *When Religion and Death Meet.* Theology Today. Vol. XXXVII. No. 2. 1980. Princeton. New Jersey.

²⁵ Örömmel való halál, egy halotti prédikációban le-írva, melyet Néhai b.e. tiszteletes Pékei Judit asszonynak, Néhai b.e. tiszteletes. tudós Fejérvári Sámuel Ur, a' Kolo'svári Nemes Unitária Ekklesia Lelki Tanítója, egyszersmind a' Kolo'svári Nemes Unitarium Kollégium Erdemes Professora tisztos Özvegyének emlékezetére írt, és el-is mondott Kolo'svárat az Unitarium Templomban az 1807-ik esztendőben, Szent Iván Hava 21-dikén. Ferentzi János a' Kolo'svári Unitaria Ekklesia' egyik Lelki Tanítója. Kolo'svart. 1808-ban.

²⁶ *Az élet' és halál' köze csak egy lépés.* Néhai Méltóságos Széplaki Petyri-tyevit Horváth Miklos Úrnak, Erdélyi Törvényes Királyi Tábla Adsessora', 's ugyan ezen Fejedelemségbéli Unitaria Ekkle'siák' és Oskolák' buzgó Fő Curatora végső tiszteletére írt Halotti Prédikációban meg-műtöggatta Szász Mó'ses, Kolo'svári Unitárius prédikátor. Kolo'svart, 1815-ben. 50.

²⁷ Uo. 51.

²⁸ I.m. C₁.

²⁹ Biberi, Ion: I.m. 175—178.

³⁰ *Közelgés Istenhez.* USZ. VI. k. (1911). 76.

³¹ *Beszéd a sirnál.* (Gál Jenő — Dr. Gál Miklós felügy. gondnok, orszgy. képviselő fia — sirjánál, ki 20 éves korában öngyilkos lett) USZ. XXVII. k. (1934). 148.

³² Csifó Salamon: *Temetési Ima.* Szakács Zsigmond VIII. oszt. tanuló felett. 1908. április 12-én. Unitárius Közlöny. XXI. évf. (1908). 104.

³³ I.m. 149.

³⁴ A' valóságos ember képének két fő vonásai, a' jó ember és a' nemes érzésű hasznos póljár lerajzolva egy Halotti Beszédben, melyet néhai tekintetes idősb kolo'svári Ágoston Márton urnak Kolo'svár Szabad és Királyi Várossa egy érdemes volt Sénátorának érdemlett utolsó Tisztessége' megadására írt 's el-is mondott a' Kolo'svári Unitarium Templomban 1806-ban a' második Hó' 2-kán Homorod Karátsonfalvi Füzi János. A' Kolo'svári Unitarium Kolégiumban Filozófiát tanító Professor. 59.

³⁵ *Az igaz ember.* (Igazságszerető tisztviselő felett, ki orgyilkosság áldozata lett). USZ. VI. k. (1911). 162.

³⁶ Uo. 162.

³⁷ *Hős halott.* USZ. XIII. k. (1918). 42.

AZ IARF 25. KONGRESSZUSA

Az IARF alkotmányának 2. szakasza így határozza meg világszervezetünk célját: „Elősegíteni a nemzetek közötti kölcsönös megértést és együttműködést, a türelmet a kultúra valamennyi területén, a népek közti testvériség szellemében, különös tekintettel a vallásos életre, amelynek lényeges alapeleme a lelkiismereti szabadság.

Kapcsolatot teremteni, azt fenntartani és kiterjeszteni az összes földrészek szervezeteivel, amelyek nemzetközi megértésre, együttműködésre és türelemre, és eleven vallásos életre törekednek, különösen a történeti szabadelvű keresztény egyházakkal, a szervezett szabadelvű mozgalmakkal más vallásokban, a szervezett szabadelvű közösségekkel bárhol a világon, és egyénekkel, akik a Szövetség céljaival egyetértésben dolgoznak.“

Az IARF ezt a célt teológiai konferenciák, nemzetközi találkozók és kongresszusok szervezésével igyekszik megvalósítani. Alapítása évétől, 1900-tól eddig Európában 20, Észak-Amerikában 4 kongresszust tartott. A 25. kongresszus helye először a világszervezet történetében Ázsia volt, közelebbről Japán fővárosa, Tokió. Az időpont: 1984. július 26—augusztus 2. Ennek a kongresszusnak azonban nemcsak ez adott különleges jelentőséget, hanem az a tény is, hogy ez volt a leghíresebb vallásközi képvisellel, tengerentúli részvétellel, s itt volt a legnagyobb mind a helyi gyülekezetek, mind az akadémiai közösség érdeklődése is.

A kongresszuson 667 kiküldött vett részt, 20 országból, mintegy 40 tagcsoport és vallási szervezet képviselőjében. Egyházunkat az alábbi küldöttség képviselte: dr. Kovács Lajos püspök, dr. Barabássy László főgondnok, dr. Erdő János főjegyző-teol. tanár és dr. Szabó Árpád teol. tanár.

Az IARF az 1981. évi hollandiai kongresszus óta folytatta a teológiai nyitottság és a társadalmi felelősség iránti elköteleződését. Ez az elkötelezés és a fent idézett Alkotmány szelleme jutott kifejezésre most is a kongresszus témájában: „Religious Path to Peace: Eastern Initiative and Western Response, — Vallásos út a békéhez: keleti kezdeményezés és nyugati válasz“.

„A háború bűn az élet szentsége ellen — írta Diether Gehrman főtitkár a kongresszusi program-füzet előszavában. A béke tehát erkölcsi és vallásos követelmény számunkra. Szemet hunyni e követelmény előtt, egyben a Kelet és Nyugat vallásos hagyományainak legfőbb üzenetéről való lemondást is jelenti. „Vallásos út a békéhez“ — a mi állásfoglalásunk az élet mellett, egymás kölcsönös elfogadása, a világ jobba tételének közös szolgálata mellett.

Az IARF emberek közössége az emberekért. Azért gyűltünk össze erre a kongresszusra, hogy megosszuk egymás gondolatait és érzéseit párbeszédben és imádságban. Amikor megerősítjük egymás tanításának és gyakorlatának egyedülálló voltát, egyben a különbségekben felismerjük közös emberségünket és közös hitünket Istenben, az egyetemes és alkotó szellemben, aki létünk forrása és irányítója.“

Július 23—25. napjain a résztvevők megismerkedhettek a japán vallási szervezetek tevékenységével. A program során három vallási központot látogattak meg: az Enryakuji buddhista kolostort, a Tsubaki shinto szentélyt és az Ittoen vallásos közösséget Kyoto mellett. A három nap alatt a küldötteknek alkalmuk volt betekinteni a sajátos japán vallási életbe és kultúrába, részt venni a vallásos gyakorlatokban és megismerni a hagyományos japán életstílust.

Július 26-án a kongresszus tagjai hat csoportban meglátogatták a rendező Rishho Kosei-kai és a Szabadelvű Vallásos Szövetség 6 gyülekezetét. Egyházunk küldöttségének tagjai a Toyoda Kyokai elnevezésű Rishho Kosei-kai egyházközség meglátogatásában vettek részt.

A kongresszus július 26-án délután kezdte meg munkálatait, de az ünnepélyes megnyitó július 27-én, délután volt. Az ünnepi megnyitó beszédet dr. Nikkyo Niwano, az IARF elnöke —, aki egyben a Rishho Kosei-kai elnöke is — tartotta. Ezután dr. Eugene Pickett, az amerikai Unitárius Univerzalista Egyház elnöke köszöntötte a kongresszus résztvevőit. Az állami hatóságok és japán vallási szervezetek üdvözlője után került sor a szokásos IARF főelőadásra, amelyet ez alkalommal dr. Michio Nagai egyetemi tanár tartott „Humankind and the Twentieth Century — Emberiség és a 20. század“ címen. Dr. Kovács Lajos püspök az alábbi válaszbeszédében az IARF közössége nevében tett hitet az emberiség békés jövőjének biztosítása mellett.

„Mint az IARF 23. elnöke, jelenleg a Vezető Tanács tagja és mint a Románia Szocialista Köztársaságban levő Unitárius Egyház képviselője, mindenekelőtt köszönetet szeretnék mondani a Rishho Kosei-kai buddhista szervezetnek, személyesen dr. Nikkyo Niwano elnöknek, Yukitaka Yamamotonak, a Tsubuki Shinto Nagy Szentély főpapjának, Toshio Miyake-nek, a Konkokyo egyháznak és főpapjának, valamint a Japán Liberális Vallásos Társulat 102. életévébe lépett elnökének, dr. Shinichiso Imao-kának kedves meghívásukért, hogy az IARF 25. és Ázsiában első kongresszusát Japán szép országában tartsa. Reméljük, hogy e kongresszus által, amelynek témája: „Vallásos út a békéhez; keleti kezdeményezés és nyugati válasz“, a mi Világszövetségünk sok érdeklődést és széleskörű népszerűséget fog nyerni e vendégszerető országban és az egész ázsiai kontinensen.

Az IARF a legrégebb globális dimenziójú felekezeti vallásos szervezet. Kezdetben unitárius jellegű volt, de amint a címe — „Unitárius és más liberális vallásos gondolkodók és munkálkodók nemzetközi tanácsa“ — világosan mutatja, kezdetől fogva nyitva volt minden nem-keresztény vallásos csoport előtt is, amely szabadelvű, haladó szellemet képvisel. Ez a helyzet teljesen megváltozott, amikor az 1969-ben tartott kongresszus után japán vallásos közösségek az IARF teljes jogú tagjai lettek.

A Romániai Unitárius Egyház az IARF tag egyházai közül a legrégebb. Eredete visszanyúlik a 16. század második felére, mint a protestáns reformáció radikális ága. Alapítója Dávid Ferenc volt, akinek hatása alatt a történelemben legelőször mondotta ki az erdélyi fejedelemség Tordán tartott Országgyűlése a lelkiismereti szabadságot vallásos kérdésekben, egy olyan korszakban, amikor a kíméletlen üldözések idején Európa többi országaiban számos embernek vallásos meggyőződéséért meg kellett halnia.

Az Unitárius Egyház megalapítójának maradandó érdeme, hogy mindazt, ami igazi érték volt a 15. és 16. század két nagy szellemi és vallási mozgalmában, a humanizmusban és a reformációban, igyekezett egybekapcsolni, megpróbálva kibékíteni az értelemet az érzellemmel, a vallásos áhítatot a józan ésszel, a hitet a tudománnyal, erőteljesen kihangsúlyozva a türelmet azok iránt, akiknek más vallásos nézeteik vannak. Ezáltal meghatározta a haladást, a szüntelen reformáció és tiszta humanizmus útját a vallásos életben.

A Világszövetség összes tagegyházai, melyek minden időben a vallásos liberalizmus és a haladó türelmes szellemet képviselték történelmük folyamán, különböző tradíciójú és egymástól eltérő szemléletük ellenére mind a mai napig, gondolkodásukkal és cselekedeteikkel a lényeges dolgok értelmezésében nagyon közel állottak és állanak az Erdélyi Unitárius Egyház megalapítójának nézeteihez.

Világszövetségünk életében, amely 84 esztendővel ezelőtt létesült, a béke problémája mindig központi szerepet játszott. Különösen nagy jelentőségűvé vált a legutóbbi három kongresszuson, amikor az IARF teljes egyhangúsággal juttatta kifejezésre határozott álláspontját a vietnami háborúval kapcsolatban és három évvel ezelőtt, az egyre fenyegetőbbé váló nukleáris fegyverkezés kérdésében.

Még mindig hatása alatt állok annak a nagyszabású békekonferenciának, amely az összes romániai vallásfelekezetek részvételével 1984. június 21—23 napjain Bukarestben folyt le. Ezen a gyűlésen, amelyen 450 belöldi kiküldött és 45 határon kívüli jelentős európai egyházi személyiség vett részt, erőteljesen, teljes egyhangúsággal jutott kifejezésre a román kormánynak a leszerelést sürgető és a nukleáris fegyverkezés megszüntetését követelő állásfoglalása, a nagy békeharcos, Nicolae Ceaușescu államelnök öntudatos irányításával, aki szüntelenül hangsúlyozza a nemzetek közti ellentétek tárgyalás által, személyes találkozások útján való megoldását, annak tudatában, hogy a béke megvédése a mának és nem a holnapnak kötelező parancsa.

Szeretném kihangsúlyozni, hogy az Unitárius Egyház a Romániában élő összes többi vallásfelekezetekkel együtt teljes vallásszabadságot élvez. A román állam, a demokrácia és humanizmus szellemében, biztosítja a vallásszabadsággal együtt a lelkiismereti szabadságot is. Hazánk egész szociális élete a lelkiismeret iránti tisztelet elvén nyugszik. Ennek alapján az összes vallásfelekezeteknek az alkotmány szellemében joguk van ahhoz, hogy vallásos meggyőződésüket szabadon kinyilvánítsák.

Kongresszusunk kezdetén, a békéhez vezető utat követve, ezt mondhatjuk, hogy minden szabadelvű vallásos embernek, legyen keresztény, buddhista, mohamedán, konfuciánus, vagy bármely más hitet valló, állandó feladata ez kell hogy legyen:

1. Megingathatatlanul állani az élet láthatatlan szellemi értékeinek alapzatán: hit Istenben, jóság, társadalmi igazságosság, béke, jóakarát, türelem és szeretet.

2. Fő érdeklődésünkkel az ember, annak méltósága, felelőssége és szükségletei felé fordulni.

3. Szenvedélyesen kutatni több igazság és nagyobb világosság után.

4. Allandóan mélyíteni vallásos életünket, a lelkiismeret ihletésére támaszkodva és elfogadva a tudomány eredményeit, a haladás alapvető megvalósításait.

5. Minden erőnkkel előmozdítani a békét és megértést a különböző nemzetek és különböző életfelfogások között. Minden lehetőet megtenni a béke megtartásáért, tudva, hogy egy nukleáris háború esetében elveszíténénk összes szellemi értékeinket, amelyekre a történelem folyamán törekedtünk.

6. Megbecsülni és tiszteletben tartani minden ember hitfelfogását gyűlölet, türelmetlenség és előítélet nélkül; nemes, türelmes állásponton lenni azok felé, akikkel a lényeges vallási és társadalmi nézetekben nem értünk egyet, mindig szem előtt tartva, hogy mi mind egy Atyának vagyunk gyermekei és Pál apostol szemléletének alapján állva, hogy „a kegyelmi ajándékokban különbség van és különbség van a szolgálatokban is, de ugyanaz a Lélek“. A legfontosabb dolog a mi számunkra, tudni, hogy célunk közös vagy nagyon hasonló a lényeges dolgokban.

Meg vagyunk győződve arról, hogy szervezetünk szabadelvű, ökumenikus szelleme, a lelki újjászületés, béke, tiszta humanizmus és társadalmi haladás szolgálatában álló programjával, erősíteni és egyesíteni fog minket.“

A megnyitó ünnepélyt magas színvonalú művészi műsor zárta, amelyben a japán résztvevők mellett két amerikai egyházközségi kórus, a Berkeley-i és a Sepulveda is közreműködött.

A kongresszus munkálatait minden reggel istentisztelet vezette be, amelyet a különböző tagscsoportok képviselői tartottak. Este hasonlóképpen istentisztelettel zárult a napi munka.

A kongresszus témája két formában került feldolgozásra: plenáris előadásokban és négy munkacsoport keretében.

A plenáris üléseken elhangzott előadások közül dr. M. Nagai már említett előadása mellett kiemeljük a következőket: dr. William Schultz az amerikai Unitárius Univerzalista Egyház alelnöke: „The Heritage and Calling of IARF — Az IARF öröksége és hivatása“, dr. H. Nakamura professzor: „Mutual Understanding of the Essence of Religion and Cooperation in the Future — A vallás lényegének kölcsönös megértése és együttműködése a jövőben“, valamint a reggeli istentiszteletek után tartott „Interfaith Message — Vallásközi üzenet“ — címen elhangzottakat. Az előadók közül megemlítjük K. Tanaka római katolikus püspököt, W. Ariarajah püspököt, az Egyházak Világtanácsa megfigyelőjét, dr. Dana McGreeley lelkészt, az IARF volt elnökét.

A négy munkacsoport két szempontból tárgyalta a békével kapcsolatos kérdéseket: a belső-lelki béke (1. és 2. munkacsoport) és a külső-anyagi jólét békéje (3. és 4. munkacsoport).

1. számú munkacsoport témája: Religious Ideas and Principles — the Path to Salvation/Fulfilment — Vallásos eszmék és alapelvek. Út az üdvözüléshez/beteljesüléshez. A téma tárgyalása során a következő kérdésekre kereste a választ: mi az ember életfeltétele? Miben bízhatik és mit remélhet az ember? Előadók voltak: prof. K. Tamaki (Japán), prof. K. Ueda (Japán), W. Ariarajah (Genf), dr. M. Singh (India), Rabbi M.

Schudrich (Japán—USA) és dr. Erdő János, aki „Alienation and Salvation — Elidegenülés és üdvözülés“ címen tartott előadást.

2. számú munkacsoport témája: Religious Discipline and Practice—Development of Spirituality — Vallásos tanítás és gyakorlat. A lelkeség fejlesztése. A téma kapcsán az alábbi kérdések merültek fel: Alapvető hitelvek és gyakorlatok a vallásban — melyik hit vagy gyakorlat teszi vallásossá az embert? Vallásos önfegyelem/gyakorlat a lelkeség fejlesztésére. A mindennapi élet gyakorlata. Előadók voltak: prof. M. Takenaka (Japán), prof. P. Gerlitz (NSZK), prof. G. Williams (USA), Y. Yamamoto, M. Murata, T. Miyake (Japán), prof. D. Hunter (USA), dr. M. Singh (India), M. Dumlau püspök (Fülöp-szigetek), dr. G. McKeeman (USA) és dr. Szabó Árpád. Előadásának címe „The Principles of the Unitarian Faith — Az unitárius hit alapelvei“ volt.

3. számú munkacsoport témája: Social Witness and Religious Action — Religious Contribution to Peace — Társadalmi tanúbizonyság és vallásos akció. Vallásos hozzájárulás a békéhez. A témához kapcsolódó kérdések voltak: hogyan tudja a világ legyőzni a háború fenyegetését, az éhséget és a szegénységet, az elnyomás és a különböző megkülönböztetéseket? Előadók voltak: prof. K. Mushakoji (Japán), dr. A. Deale (USA), J. Atkinson (USA), G. Cox (Anglia), prof. T. Kawada (Japán), prof. S. Chakraborty (India), prof. K. Karlekar (India), prof. Y. Sanara (Japán), prof. A. Werner (Svájc), B. Shelton (USA) és Y. Ishikawa (Japán). Dr. Kovács Lajos és dr. Barabássy László e munkacsoport munkálatain vett részt.

4. számú munkacsoport témája: Religion and Modern Society. Challenge of Current Problems — Vallás és modern társadalom. Az aktuális kérdések kihívása. Választ kerestek a következő kérdésekre: erőszak: fiatalosság okozta erőszak, katonai erőszak, az erőszak-nélküliség filozófiája. Modernizálás: családszerkezet, munkanélküliség, elidegenedés és vallásos hit. Békére és igazságra való nevelés: megfelelő életstílusra, társadalmi felelősségre és mások iránti szánalomra való nevelés. Előadók voltak: M. Murase (Japán), dr. A. Wesley (USA), dr. G. Beach (USA), prof. N. Nakagaki (Japán), H. Roy (India), dr. P. Johnson (USA), prof. T. Sakamoto (Japán), S. Crosskey (Anglia) és dr. N. Olson (USA“.

A munkacsoportok végső megállapításait a kongresszus plenáris ülésen tárgyalta meg és összegezte a kongresszusi nyilatkozatban.

Az IARF június 30. és 31. napjain tartotta meg közgyűlését. A közgyűlés meghallgatta és elfogadta a titkárság három évi tevékenységéről szóló jelentést, az IARF pénzügyi helyzetéről készített jelentést, valamint az IARF new-yorki és genfi ENSZ képviselőinek a jelentéseit. Ezután a közgyűlés megtárgyalta és jóváhagyta az IARF Alkotmányának néhány kisebb módosítását. A választások rendjén megválasztotta az 1984—1987 időszakra a vezető tisztségviselőket és a Tanács tagjait. Elnök: Roy Smith (Anglia), alelnök: dr. Eugene Pickett (USA), pénztáros: Yuki-taka Yamamoto (Japán). Az IARF tanácsának tagjai: Margreet van Deursen (Hollandia), dr. Ferencz József (Magyarország), dr. André Gounelle (Franciaország), Natalie Gulbrandsen (USA), dr. Dusan Kafka (Csehország), dr. Kovács Lajos (Románia), Jane Lauriat (USA), Sheila McMillan

(Észak-Írország), dr. Toshio Miyake (Japán), dr. Nikkyo Niwano (Japán), dr. Andreas Rössler (NSZK) és Punyabrata Roy Choundhury (India).

A közgyűlés a következő elvi jelentőségű határozatokat fogadta el:

— Felhívja a tagcsoportokat, hogy az ENSZ közgyűlése által elhatározott 1986. évet, mint a béke nemzetközi évét ünnepeljék meg, működjenek közre, hogy az ENSZ a béke megtartásának hatékony eszköze legyen.

— A tagcsoportok szoros együttműködésben országaik kormányaival küzdjenek a leszerelésért, elsősorban a nukleáris leszerelésért.

— Állást foglal az ENSZ Alapokmányában is lefektetett lelkiismereti és vallásszabadság tiszteletben tartása mellett, mint amely az ember egyik alapvető joga.

— Állást foglal mindenfajta faji és nemi megkülönböztetés ellen.

— Felhívja a tagcsoportokat, hogy tegyenek meg mindent a család szerepének erősítése érdekében.

Végül a közgyűlés elhatározta, hogy az IARF következő 26. kongresszusát 1987-ben az Egyesült Államokban (California) tartja meg.

Július 29-én, vasárnap a Risho Kosei-kai székházában tartották meg a kongresszus ünnepi istentiszteletét, amelyen dr. Nikkyo Niwano elnök tartott alkalmi beszédet. Kiemelkedő mozzanat volt az ún. virág szertartás (flower communion) dr. Dusan Kafka vezetésével, amelyben valamennyi tagcsoport képviselője részt vett. Végül különböző zene- és énekszámok mélyítették el az istentiszteletet, amelyen közel hétezer vettek részt az impozáns helyiségben. •

Aznap délután a kongresszus tagjai kisebb csoportokban 125 japán családot látogattak meg és ismerkedtek a hagyományos japán családi élettel. Ez a családlátogatás nagy élményt jelentett mind a kongresszusi tagoknak, mind a vendégfogadó japán családoknak. A vasárnapi ünnepi program este „japán fesztivállal“ zárult, amelyen felvonultak a különböző vidékek festői viseletei s a résztvevők gyönyörködhetek a japán zenében és táncban

Július 30-án, hétfőn az IARF tagcsoportjai egy-egy képviselőjéből álló küldöttség béketüntétést tartott Tokió központjában. Erről a tüntetésről a japán lapok is megemlékeztek. Egyébként a kongresszus alatt a sajtó minden nap beszámolt a munkálatokról és ismertette az IARF tevékenységét. és pozitíven értékelte azt.

Egyházunk küldöttsége aznap tisztelgő látogatást tett országunk tokiói nagykövetségén. Radu Bogdan nagykövet fogadta a küldöttséget, és szívélyes, baráti légkörben elbeszélgetett az IARF szervezetről, a kongresszus munkálatairól és egyházunk életéről.

A kongresszus gazdag és sok tekintetben zsúfolt programjából kiemeljük azokat, amelyek a japán élettel ismertettek meg, mint a rajz- és írásművészet, kézimunka, s a híres Ikebana (virágrendezés), amelyekből szíves házigazdáink nagyszerű ízelítőt adtak.

Minden este a napi program egyik utolsó pontjaként vetített képes előadás volt az IARF tevékenységéről, továbbá az európai, amerikai, indiai és japán tagcsoportok életéről.

A már hagyományossá vált Albert Schweitzer-emlékérmét ez alkalommal a közgyűlés T. Quimada fülöpszigeti lelkésznek ítélte oda, a béke és társadalmi haladás érdekében kifejtett áldozatos munkájáért. Ugyancsak hagyománnyá vált a kiváló vezető-emlékérem átadása is, amelyet Hollandiában, 1981-ben a 100. életévét betöltött dr. S. Imaoka kapott. Most az emlékéremmel dr. Dana McGreeley-t tüntették ki, aki hosszú ideig volt az amerikai Unitárius Univerzalista Egyház elnöke és az IARF elnöke is, s aki kimagasló érdemeket szerzett a világvallások közeledésének munkálásában és a béke megvédése érdekében kifejtett tevékenységében.

A kongresszus ünnepélyes bezárására augusztus 1-én, szerdán került sor, amikor dr. Nikkyo Niwano, az IARF lelépő elnöke és Roy Smith, a megválasztott elnök tartottak a kongresszus munkálatait kiértékelő és az IARF jövő feladataira kitekintő beszédeket. Az ünnepélyt szintén művészi műsor tette teljessé.

A kongresszust követően a küldöttek egyrésze Japánt megismerő kirándulásokra indult. E program egyik legfontosabb állomása Hiroshima volt, ahol az IARF nevében megkoszorúzták az atombomba áldozatainak emlékművét és még egyszer hitet tettek a béke szent ügye iránti elkötelezés mellett. Küldöttségünk tagjai augusztus 2. és 3. napjain Tokió nevezetességeivel ismerkedtek meg.

Világszövetségünk 25. Kongresszusa és más rendezvényei újból bizonyosságát adták, hogy ez a pluralisztikus jellegű szervezet meg tudja találni azt a közös lelkületet, amely felülemelkedik a különbözőségeken és egy közös cél érdekében egyesíti vallásos hagyományainkat, hitelveinket és gyakorlatunkat, amelyet ez alkalommal a békéhez vezető vallásos útnak nevezett meg. A kongresszus munkálatai során kiderült, hogy nemcsak keleti kezdeményezés és nyugati válasz lehetséges, hanem egyformán kezdeményezünk és válaszolunk egymás és a világ kihívására, korunk égető kérdéseinek a megoldásában. A kezdeményezés többbretű lehet, amint válasz is sokféle van, a kongresszus azonban csak azt a választ kereste, amelyet a vallásos ember adhat, és amelyet adni kell Isten és ember iránti elkötelezésében

GELLÉRD IMRE

A HIT

Róm 1,17

„Az igaz ember pedig hitből él“. Két helyen is megtalálhatjuk Bibliánkban a felolvasott verset: Habakuk prófétánál (2,4) és a Római levélben. A két írás között óriási az időköz, sok század választja el egymástól. Habakuk egyszerű ember, Pál apostol tanult teológus, mégis mindketten ugyanazt vallják, tapasztalatuk azonos: hitből élünk. Megállapításuk ma is érvényes és mindörökre az is marad.

Hogy jobban megérthessük, határozzuk meg előbb a hitet. A hit „a nem látható dolgok valósága“ (Zsid 11,1), a megismerés egyik formája. Kétféle megismerés van: érzékeink általi és érzékeink fölötti. Nézem a templomot, hallom a harangszót, megfogom a felebarátom kezét... Isten azért teremtette érzékszerveinket, hogy megismerjük a világot s benne az embert, hogy megismerhessük mindazt, ami van, létezik. Mi történik azonban azokkal a dolgokkal, amelyek nem láthatók, érzékelhetők? Ezeket soha nem ismerhetjük meg? Nem győződhetünk meg létezésükről?

E kérdésekre már részben válaszoltunk: de igen! Ezek a dolgok is megismerhetők. Hitünk által. Az érzéki megismerés közvetett. Amikor a templomot látjuk, a szemünk „közvetít“ köztünk és a templom között. A hit általi megismerés közvetlen. Ha vakon születünk volna, honnan tudnánk, hogy van templom? Valaki mondaná s mi elhinnők.

Sok minden van, amit sohasem láthatunk s mégis létező. Sohasem láttuk még vérsejtjeinket, s mégis hisszük létezésüket. Sohasem láttuk agyvelőnket s benne a különböző idegközpontokat. Azt mondják, olyan, mint egy vezérlő mű, irányító központ: különböző csatornákon, idegszálakon áramlik az észlelés, az inger és az agy utasít, hogy mit tegyünk. Hiszük. Sohasem láttuk az elektromos áramot. Mibenlétét sem értjük teljesen, de van. Nem láttuk a mágneses teret, a rádióhullámokat, a kozmikus sugárzást. A világon sokkal több a láthatatlan mint a látható. Ezek megismerése mind hitünk által történik. A hit nélkül nagyon leszükülne ismereteink köre, sokkal szegényebbek lennénk. Hitből élünk!

A hit nemcsak a megismerésre vonatkozik, van egy másik értelme is. A hit „a reménylett dolgok valósága“ is. Valaki hosszú útra indul. Nem tudja, de hiszi, hogy visszatér. Valaki munkához fog. Nem tudja, de hiszi, hogy el is végzi. Házaságot kötünk, vetünk, mert hisszük, hogy boldogok leszünk, aratni fogunk. A beteg hiszi, hogy a műtét sikeres lesz és meggyógyul. Mi is lenne az emberrel, ha nem hinné mindezeket? Milyen szerencsétlenek volnánk, ha úgy indulnánk útra, hogy nem hinnénk a visszatérésben, ha úgy fognánk munkához, hogy nem hinnénk az elvégzésében. Milyen jó, hogy létezik hit és mennyire igaz, hogy mi abból élünk.

Van a hitnek egy harmadik értelme is, s ez a vallásos, az istenhitből fakadó erőttöbblet. Egy vallásos tárgyú könyv ezt egy fa képével érzékeltette. A képen látható fa törzse kemény, vastag: ez a hit. A törzs elágazik s az ágakon gyümölcsök, melyeknek a neve: békesség, nyugalom, türelem, bátorság, önuralom, megbocsátás, szeretet, boldogság, vigasztalás.

— Aki hisz Istenben, annak békessége van. Nem ideges. Nyugodt, mert nagy kérdésekre talált választ, biztonságban érzi magát mint a kisgyermek az otthon, a szülő ölében.

— Aki hisz Istenben, türelmes. Tudja, a hit tapasztalata azt mutatja, hogy Istentől van minden. Ez szenvedésében, a terhek hordozásában erővel tölti el.

— Aki hisz Istenben, bátor. Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk?

— Aki hisz Istenben, könnyebben győz önmaga felett, Isten segítségével ez is könnyebb.

— Aki hisz Istenben megbocsát: Istenre bízva az igazságszolgáltatást.

A hit életünk fundamentuma. Rajta épül fel minden, belőle sarjad életünk fája, melynek gyümölcseivel mindannyian élünk. Becsüljük meg és vessük szívünkbe a kétszeres tanítást: „Az igaz ember pedig hétből él.“ Ámen.

ISTENBEN ÉLÜNK

ApCsel 17,28

Pál apostol Athénben tanít. Athén Görögország fővárosa, az ókori világ, az antik műveltség központja. Az apostol végigjárja a várost, megcsodálja remekműveit: az oszlopos templomokat, a márványpalotákat, az istenszobrokat. A szobrok száma nagy, százötvennél is több, ilyen sok istent imádtak a görögök. Mindeniknek neve van: itt Zeusz, ott Héra; itt Pallasz Athéné, ott Aphrodite; itt Hermes, ott Apollon szobra. Végül Pál megpillant egy talapzatot, melyre ez van írva: „az ismeretlen istennek“. Ezt követően prédikálni kezdi az evangéliumot:

— Miféle Istent hirdetsz nekünk? — hangzik a kérdés.

— Azt, akit ti ismeretlenül imádtok.

— S milyen ez az Isten?

— Nem szobor, hideg márvány, hanem szellem, lélek, s mint ilyen láthatatlan, mint a ti lelketek. Nem látjátok és mégis van. Olyan, mint a szeretet a szívetekben, azt sem látjátok és mégis van.

— Hogyan viszonyul ez az Isten hozzánk? — kérdezték a görögök.

— Benne élünk, mozgunk és vagyunk.

Pál hallgatói ezt már egyáltalán nem értették meg. Hogyan lehet az istenben lenni, élni, mozogni?

Mi sem értjük. Próbáljuk hát megmagyarázni. Kétféleképpen: jelképesen és valóságosan vagyunk Istenben.

Jelképesen istenben lenni annyi mint Istent birni, vele foglalkozni. Ha az ember szánt, benne van a szántásban, ha házat épít, az építkezésben, ha tanít, a tanításban, ha művész, a művészetben. Aki családjának él: családjában él, van és mozog, aki hazájának, egyházának, hasonlóképpen. A vallásos ember „benne van Istenben“, benne él, gondolkodik, érez, cselekszik, remél és benne hal meg.

Tulajdonképpeni valóságos értelemben Istenben lenni annyit jelent, mint a világot úgy tekinteni, mint Istennek egy megjelenési formáját. Aki e világban él, az Istenben él. Akár elismerjük, akár nem, mi benne élünk, mozgunk és vagyunk. Benne gondolkozunk, érzünk, cselekszünk, remélünk, álmodunk és halunk meg. Istenből kilépni annyit jelentene, mint a világból kilépni.

Miről ismerhető fel az, aki Istenben él, mozog és van?

Arcáról. Az így érző ember arca nyugodt, az élet viharai nem dűlják föl, valami csodálatos fény árad róla. Talán csak a festők látják és tudják ezt igazán ábrázolni.

Szavából. Aki Istenben gyökerezőnek érzi életét, ajkán viseli nevét. Istent emlegeti szüntelen. Reggel nevével ébred, ha elpihen, neki mond köszönetet.

Cselekedeteiből. Aki Istenben él, törvények szerint él, aki Isten nélkül, gátlástalanul. Aki Istenben él, magában hordja az Ő képét, s ez szabályozza cselekedeteit, megakadályozza a rossz elkövetésében.

Isten a jóság maga, aki benne él, jóságban él. Isten igazság, béke, szeretet, teremtő fejlődés: aki Istenben él az igazságban, békességben, szeretetben, fejlődésben, tökéletesedésben él. Igazán élni csak Istenben lehet. Benne vagyunk „elemünkben“, mely éltet és fenntart. Próbáljunk hát olyan szépen és természetesen élni Istenben, mint a rózsza a napfényben, mint a virág a tavaszban! Amen.

ÖNISMERET

2Kor 13,5

Az embert az állattól az különbözteti meg, hogy képes tudatosan megismerni környezetét. Az embert emberré a tudatos ismeret teszi. Az állat is képes a megismerésre, de ismerő képessége nem tudatos. Az állat elméjében, mint tükörben jelenik meg a környezet képe, de ő mit sem tud erről. Az emberi elme is tükör, de olyan, amely tudja, hogy a megismerés műveletét végzi.

A megismerés, az ismeretszerzés velünk született, ösztönös vágy gyümölcse, s korán, már csecsemő korban jelentkezik. A másféléves kisgyermek már megtanul járni. Körbejár a szobában, mindent megfog, lehúz, feldönt. Nem kártékony ez, amint sokan hiszik, hanem a megismerni akarás. Hódító úton van: meg akarja ismerni környezetét. Ami a kisgyermek életében néhány év alatt megy végbe, az az emberiség életében évezredekre nyúló folyamat. A kisgyermek fejlődése megismétlődése az egész emberi fejlődésnek.

A fejlődés mai fokán az ember igen sok mindent ismer. Minden ismerete egy-egy külön tudományágat teremtett. Ismereteket gyűjtött az égitestekről, ezek összegezése a csillagászat. Ismereteket gyűjtött a természet jelenségeiről: megjelent a természettudomány, fizika, vegytan. Az élet titkait az élettan, testünket az anatómia, az orvostudomány vizsgálja. A lélek tudománya a lélektan, Istenről való tudásunkat a teológia foglalja össze.

Az ember szüntelen tágitja ismeretkörét. Az ismeretszerzés két irányba történik: a végtelenül nagy világ és a végtelenül kis világ irányába. Minden területet meghódít az emberi ismeret. Mégis vannak elhanyagolt területek is. Nemcsak a tengerek mélyére gondolok, nemcsak az atomszerkezetekre, nemcsak az agyvelő sejteinek még felderítetlen titkaira: nem ezek a legkevésbé ismert területek. A legkevésbé ismert terület az ember számára maga az ember! Ismerjük az „egyek ma-

gasságát“, a „tengerek mélységét“, az anyag titkait, de a legkevésbé önmagunkat ismerjük. A régi térképeken a még feltáratlan területek neve: „terra incognita“... Ilyen „terra incognita“ önmaga számára a legtöbb ember. Csoda-e ha az emberi nem legjobbjai szüntelenül követelték az embertől, ismerje meg önmagát! Szokratész s a delfói templom egyaránt ezt kérték: „Ismerd meg önmagadat!“ Textusunk is erről szól.

Azt az erőfeszítést, amely az ember megismerésére irányul, önismeretnek hívják. Az önismerésben általában két hibát szoktunk elkövetni: Van, amikor többnek tartjuk magunkat, mint amennyik valóban vagyunk. Van, aki erősnek képzelet magát, pedig nem az. Van, aki okosnak, jónak, szépnek, vallásosnak véli magát, képességeit túlértékeli, eltúlozza. Kitermelődik benne egy felsőbbrendűségi érzés, mások felett állónak érzi magát. Innen már csak egy lépés az önteltség, a gőg, a zsarnokoskodás. Az ellenkező eset az, amikor valaki kevesebbnek ismeri magát: gyengének, betegnek, lustának, gyávának, butának, rossznak, hitetlennek. Képességeit leértékeli, lefokozza. Kitermelődik benne a kisebbségi érzés, a csökentéértékűség, s ez megbénítja, félnkké, gyávává teszi.

Van egy német közmondás: az önismeret kötelező! Nagy bölcsesség rejlik ebben a kijelentésben, sajnos, nem mindenki szívleli meg. Sokan vannak, akik másokat ismernek, de saját magukat nem, vagy tévesen. Kitérően jellemzik embertársaikat, de ha önmagukról kell beszélniök, zavarba jönnek. Könnyebb másokat megfigyelni és megismerni, magunkkal szemben elfogultak vagyunk.

Az önismeret szempontjából három embertípus különíthető el. Van, aki egyáltalán nem törekszik önismeretre. A legtöbben rosszul ismerik önmagukat: vagy többnek, vagy kevesebbnek képzelik valóságos lényüket. Nagyon kicsi azoknak a száma, akik a valóságnak megfelelően ismerik magukat. Hogyan érhetjük el azt, hogy közéjük soroltassunk? Az önismeret útjának több állomása van:

1. **Önvizsgálat.** Amikor valakit meg akarunk ismerni, sokáig figyeljük, vizsgáljuk. Magunkkal is ezt kell tennünk: ez a befelé nézés. Este, ima után vizsgáljuk meg: milyenek voltunk aznap? Általában milyenek vagyunk?

2. **Mások véleménye.** Mindenki figyel, vizsgál minket is. Jézust is érdekelte, kinek mondják őt az emberek. Van, aki semmit sem ad a mások véleményére. Van, aki szószerint elfogadja azt. Helyes ezen a két úton egyszerre járni. Egyaránt számot tartani, mit mondanak az emberek rólad és mit tartasz te magadról.

3. **A vallásos ember mindehhez még hozzáteszi: mit gondolsz, mit tart rólam Isten? Számára Isten véleménye a fontos, a döntő. A helyes keresztény önismeret e többlet által valósul meg, e három együttes kérdés függvénye: milyenek látom magam, milyenek tartanak az emberek, mi a véleménye rólam Istennek!**

A helyes önismeret kötelességünk. Parancsként könyveljük el naponta: „ismerd meg önmagadat!“ Segítsük egymást őszinteséggel a helyes megismerésben s erre neveljük gyermekeinket, unokáinkat is! Ámen.

TÜRELEM (1)

Lk 13, 6—9

Fiatal lelkész koromban megkértem a vallásórára járó növendékeket, írják meg, miben tartják nagynak szüleiket, mit csodálnak meg bennük? Érdekes dolgokat írtak a gyermekek. Volt, aki szülei szorgalmát csodálta, azt, hogy a hajnallal

ébrednek és éjfélkor feküsznek. A másik gyermek csodálatát szülei jósága, önfeláldozása keltette fel, ha életüket kérnék tőlük gyermekeik, azt is odaadnák. Egy harmadik az okosságát bámulta szüleinél: ők mindent okosan, ésszerűen rendeznek el. Mindenik megcsodált, megbámult valamit szüleinél. Egy fiúcska azonban a szülői lelkületnek egy egészen sajátos, jellemző vonását hangsúlyozta ki. Ezt írta: szüleinél én mindent bámulok, de leginkább türelmüket. Megértem, hogy erősek, okosak, szorgalmasak, önfeláldozók, de azt csodálom, hogyan tudnak olyan mérhetetlen türelemmel lenni irántunk.

Elgondolkoztam ezen, s az jutott eszembe, hogy ha nekem kellene írnom arról, hogy mit csodálok a leginkább Istenben, akkor én — ettől a kisfiútól okulván — azt írnám, hogy sok mindent bámulok Istenben — tökéletességét, végtelenségét, szellemi nivoltát, jóságát, igazságosságát —, de leginkább a türelmét! Hogy tud Isten olyan türelmes lenni?!

Jézusnak is ilyen érzése lehetett, amikor a fügefáról szóló példázatát elmondta. Ha ő most itt volna, és megkérdeznék, hogy mit csodál a leginkább Istenben, akkor nagyon valószínű, hogy válaszként a türelmét s ennek szemléltetéséül a fügefáról szóló példázatát állítaná előnkbe. A példázatban a gazda Istent jelenti. A vincellér, a mi kertészünk Jézus, a fügefa pedig mi vagyunk, Isten gyermekei, akik élvezzük jóságát, irgalmának esőjét, s bár hivatásunk a gyümölcsözés, keveset vagy talán semmit sem termünk Istenországára számára. Vannak pillanatok, amikor Isten — mint életünk gazdája — számbavesz bennünket, számonkéri termésünket, akárcsak a fügefa esetében a gazda. Szomorúan látja, hogy terméketlenek vagyunk, nem töltjük be azt, amivel megbízott. Mégsem vág ki azonnal. Időt ad, mert türelmes, mert megjobbulásunkat várja. Isten szinte a végtelenségig türelmes gazdánk.

A Bibliában számtalan bizonyosságot találunk Isten türelméről, mint ahogyan lapjain sok a „fügefa“ is. Noé idejében negyven évig vár Isten türelmesen. Sodoma és Gomora bűne ezerszer kiáltott fel az égre bosszúért, de Isten türelmesen vár. Ábrahám alkudozhat vele. Az adós szolga is éveken át tartozott. Isten felhajtotta volna az adósságot, de túrt és várt. A zsidó nép is sokszor vétett a szövetség ellen s megérdemelte volna, hogy haragja lesújtson, de Isten türelmesen várt megjobbulására. A próféták nyíltan ki is mondták: szerencséje e népnek, hogy Isten türelmes. A tékozló fiú atyja is hosszú időn át várt türelemmel s várakozásának meg is volt a gyümölcse: fia hazatért.

Nemcsak a Biblia, a történelem is tele van hasonló példakkal. Sok olyan „fügefával“ találkozunk ennek a lapjain is, amely megérdemelte volna a kivágatást.

És ma is, hányan vannak terméketlen fügefák? Hányan káromolják, átkozzák Isten nevét, mocskolják be az emberi méltóságot? Hogyan tudja elnézni, eltérni mindezt Isten? Úgy, hogy türelmes.

Először azért, mert ez az Ő természete. Miért fényes a nap? Mert ez a természete. Miért édes a méz? Mert ez a természete. Miért erős a vas? Mert ez a természete. Miért türelmes Isten? Mert ilyen a természete! Másodszor, mert alkalmazkodik az emberhez. Tudja, hogy a bűn betegség s a gyógyuláshoz idő kell. Ezt az időt nekünk Isten biztosítja, ez az Ő ajándéka. Harmadszor azért, mert Isten nem a gonosz veszét akarja, hanem a megtérést. Az Ő igazsága nem bírói igazság, hanem atyai, nem megtorló, büntető, hanem nevelő szándékú és célzatú igazság. Türelmes Isten, mert hisz a jóban. Hisz abban, hogy előbb-utóbb csak diadalmasodik, győz a jó, az igaz. Sokszor ezért tűr: hogy megkimélje a jót. Meggyőző példa erre a búza és a konkoly példázata. Végül türelmes Isten azért is, mert tiszteli az ember szabad akaratát. Nem kényszeríti az emberre a maga akaratát, időt ad, hogy az ember magától fogadja ezt el.

Mi is lenne, ha Isten nem volna türelmes?! Lett volna-e a bűnös vámszedőből Máté, a tanítvány? Lett volna-e a bűnös asszonyból megtért? Zákeusból új ember, Péterből kőszikla? Hát Saulból Pál apostol? Augusztinuszból Szent Agoston? Aligha. Ismerjük be, hogy velünk is számtalanszor volt türelmes a jó Isten. Értékeljük Istennek ezt a tulajdonságát. Imádkozzunk hozzá: legyen türelmes irántunk és legyünk mi is türelmesek! Amen.

TÜRELEM (2)

Lk 21,19

A múlt vasárnap arról elméltünk, hogy Isten milyen végtelenül türelmes. A Bibliából és a történelemből vett példákkal mutattunk rá arra, hogy az Isten fogalma azonosul a türelem fogalmával. Ez alkalommal folytassuk a gondolatot, foglalkozzunk az ember türelmével is.

Amikor Jézus elbocsátja tanítványait, tanácsokkal látja el őket. „Imé, én elbocsátlak titeket, mint juhokat a farkasok közé; legyetek azért okosak mint a kígyók, és szelióék, mint a galambok“ — hangzik figyelmeztetése (Mt 10,16). Valamennyi tanácsa közül a legfontosabb: „A ti béketűrőstök által nyeritek meg lelketeket.“

E jézusi meghagyás kapcsán két kérdés merül fel.

Az első: minek alapján volt Jézusnak joga ezt a kijelentést tenni, ezt a tanácsot adni? Tanácsot adni csak akkor van jogunk, amikor olyant tanácsolunk, amit magunk is megtartunk. Akkor mondhatjuk: légy jó, légy igaz, légy türelmes, amikor magunk is jók, igazak, türelmesek vagyunk. Jézusnak azért volt joga figyelmeztetni tanítványait: legyetek türelmesek, mert ő is az volt. Mikor Kapernaumból haza jött, ellene támadtak, máskor a gyógyításaiért támadták, az adópénzzel törbe akarták csalni, Judás elárulta, Péter megtagadta, ellenségei csúfolták, arcul verték, töviskoronát fontak fejére, keresztfára feszítették, és ő mindig tűrt, türelmes volt és nyert! Megnyerte a lelkét, a világot!

Második kérdésünk: szükség volt-e erre a tanácsra és miért? Jézus jól látta, hogy a tanítványok nem elég türelmesek. Sok kiváló tulajdonságuk van, de nincs elég türelmük. Türelmetleneknek bizonyultak, amikor a viharos tengeren voltak, mikor a gyermekek zajongtak a pihenő Jézus körül, midőn éhesek voltak és tépték a kalászt. A Getsemáné kertben a türelmetlen Péter kardot ránt. Nagypénteken szétszaladnak. Nagy szükségük volt tehát a tanácsra, a figyelmeztetésre: „a ti béketűrőstök által nyeritek meg lelketeket.“ Ez később be is igazolódott, amikor — mint apostolok — a legbámulatosabb türelemről tettek bizonyosságot: pünkösdkor gúnyolták őket és ők tűrtek! Megkorbácsolták, börtönbe vetették őket és ők tűrtek! Később életüket is fel kellett áldozniuk s ők mindent eltűrtek: megnyerték lelküket, a győzelmet és a világot!

„A ti béketűrőstök által nyeritek meg lelketeket!“ — nekünk is szól a figyelmeztetés, nekünk is szükségünk van tanácsra. Talán soha olyan türelmetlen nem volt az ember, mint ma. Századunk a türelmetlenség százada. Minden, ami rossz életünkben, a türelmetlenség gyümölcse. A két világháború áldozatainak száma több, mint az összes addigi háborúké. Mindkét háború a nemzeti türelmetlenség tragikus termése. Vallási vitát figyeltem meg. A szembenálló felek végül fogukat

vicsorgatták egymásra. A vétkes: a felekezeti türelmetlenség! Családi villongás, veszekedés, válás oka: a türelmetlenség! Rossz gyermeket látunk: a szülőknek nem volt türelmük nevelésével foglalkozni! Az autóbuszban valaki helyet követel, veszekedés lesz belőle. Nincs türelme kívárni, amíg a másik leszáll! Sorbanálláskor szóváltás támad. A várakozóknak nincs türelmük egymáshoz!

Sok példa van arra, hogy minden rossz forrása a türelmetlenség. Hogy mennyire romboló, akkor látjuk, ha megfogalmazzuk textusunk ellentétét: a ti türelmetlenségetekkel veszitek el a ti lelketeket, békességeteket!

Honnan merítsünk hát türelmet? Elsősorban Istentől. A hit tagadhatatlan forrása a türelemnek. A hívő ember ismertető jele a türelem. A türelem példáját Jézustól és tanítványaitól tanulhatjuk meg. Ki Jézust bírja, a türelmet bírja!

Legyünk türelmesek! Önneveléssel, önmagunk megtagadásával megnyerhetjük a türelem erényét. Legyünk türelmes szülők, házastársak, munkatársak, vallásos emberek mindenkiel szemben. Tanuljuk meg a szeretetben mindenkor elviselni egymást! Ámen.

A NAGY VACSORA (1)

Lk 14,16--18

A példázatbeli gazda nagy vacsorát készített. Elküldi szolgálait és hivatja a vendégeket. De azok kifogásokat találnak és nem mennek.

Ebben a példázatban Jézus nem egy valóságos vacsoráról beszél, hanem olyan drága alkalmakról, amikor Isten és ember együtt lehetnek. Isten, mint gazda, az evangélium tápláló, édes kenyerét szolgáltatja fel és üzen értünk: jöjjetek! vár a vacsora, vár az élet kenyere, a hit itala, az isteni áldás csókja, vár az istentisztelet! E hívásra ma is sokan mentegetőzve válaszolnak: köszönöm a meghívást, megtisztel vele, de nem lehetek, elfoglalt vagyok. Bizony, a példázatbeli gazda családja, vendégei visszautasításai nyomán sok vasárnapon megismétlődik. Istennek sok hivatalos vendége nélkül kell megtartania a vacsorát, az istentiszteletet, mert sokan kimentik magukat, ilyen-olyan nehézségekre, akadályokra hivatkozva.

Száll az üzenet az égi hullámokon: jöjj, minden kész, terítve az asztal, a drága alkalom vár! Mondd meg a gazdának — felelnek egyesek — nem kívánkozom az ő házába, templom nélkül is megvagyok. Igazuk volna? Úgy réz ki, hogy igen, hiszen, aki nem jár a templomba, az is megvan, létezik. A fák, a füvek, az állatok, a hegyek és a tengerek sem járnak templomba s mégis megvannak. Ilyen értelemben mi is megvagyunk. Csakhogy a mi életünk másabb, mint a füvek, fák, állatok, hegyek vagy tengerek élete. Nemcsak létezni, enni-inni akar, hanem minőségi életet élni. Hívásunk nemcsak a pusztá létezés, hanem a minőségi élet! Hív a templom is, s nem mindegy, hogy az evangélium szellemében élő vagy gyarló, lelketlen emberek vagyunk! A példázatbeli vendégek gondolkodásával sokmindent rá vágthatjuk: nélküle is jól megvagyunk!

Száll az üzenet tovább: ember jöjj, kész a vacsora! Mondd meg a gazdának — hangzik a felelet — nem megyek. Tudom, érzem, hogy Isten mindenütt jelen van, őt nem lehet kézzel csinált falak között tartani. Isten végtelenül nagy, s az ő tiszteletének méltó helye a nagy mindenség, a természet temploma. Én a természet templomában imádkozom, nincs szükségem a kőből rakottra. Nem az a fontos,

hogy hol találkozom Istennel, hanem az, hogy találkozom! Nem az a fontos, hogy hol bánom meg vétkeimet, hanem az, hogy megbánjam! Nem az a fontos, hogy hol éneklek a zsoltárokat, hanem az, hogy énekeljem! Ez a mentegetőzés csábítóan valószínű, ésszerű. Annyira, hogy sokak számára feleslegessé teszi a templomba járást. És mégis: hamis ez az érvelés.

Az igaz, hogy Isten mindenütt jelen van s neki mindegy, hogy hol imádom — a természetben vagy a templomban —, de nem mindegy nekem, az embernek. Az ételnek mindegy, hogy hol eszem meg: szépen terített asztal mellett, vagy piszkos kézzel a poros útszélien, de nem mindegy nekem, az embernek. A zsoltárnak mindegy, hogy gyönyörű sorait hol éneklük, templomi padban vagy kocsmaszótlánál, de nem mindegy nekem, az embernek. A nevetésnek is mindegy, hol csendül fel, esküvőn vagy temetésen, de nem mindegy nekem, az embernek és környezetnek.

Száll az üzenet tovább: jöjj, kész a vacsora! Mondd meg a gazdádnak, hangzik a felelet — nem megyek. Nem megyek, mert a templom elszakít a való életől. A templomba menekülni szoktak az emberek, elbújni a gondok, a fájdalmak, a nehézségek elől. Érzéketlenné akarnak lenni, holott én minden sejtemmel érzékelné akarom a való életet!

Ez a mentegetőzés is csak látszat-igazság. A templom valóban elszakít egy-két órára a való világtól, és ezt azért teszi, hogy átalakítsa, meggyógyítsa, megnyugtassa az embert és visszaadja erejét, hogy megújultan térhessen vissza az életbe.

Mindnyájunknak szükségünk van a nagy vacsorára, a templombajárásra, az istentiszteletre! Ne mentsd magad, ne keress kifogásokat. Ilyet szívesen, ezret is találhatsz, de vigyázz: nehogy éhes maradj. Nehogy károd legyen a nagy vacsoráról való elmaradásodból. Hallgass hát a hívó szóra és jöjj! Ámen.

A NAGY VACSORA (2)

Lk 14, 16—18

Gyermekkoromban olvastam egy olyan kútról, melyből nem lehetett kimerni a vizet. Minél többet merték, annál több és tisztább víz gyűlt benne. A Biblia is olyan mint ez a kút: minél többet merítünk belőle, annál több marad benne. Sorai közül újabb és újabb gondolatok buzognak fel, s minél mélyebbre hatolunk, annál szebbek és drágábbak.

A nagy vacsoráról szóló jézusi példázat kútja is ilyen. Azt hittük, hogy egyetlen vasárnap kimerünk belőle minden kincset, s lám, milyen gazdagnak bizonyul egyetlen példázat is. Meg kell állapítanunk, hogy csak félbeszakítottuk a merítés műveletét, de nem merítettük ki. A kijelentés kimeríthetetlen.

A múltkor a nagy vacsora példázatát a templomlátogatásra alkalmaztuk. Elhangzott, hogy Isten, a mi gazdánk, minden vasárnap vacsorát készít nekünk, az evangélium kenyerét, a hit borát kínálja fel. Harangszóval, lelkiismeretünk megmozdításával üzen utánunk: jöjjetek! Ilyenkor, akárcsak a példázatban, kezdődnek a mentegetőzések: nincs időnk, megvagyunk templom nélkül is, Isten mindenütt jelen van, bárhol lehet imádni, a templom elzár, elszakít a való élettől. Sorra megvizsgáltuk ezeket az indokokat, érveket és kimutattuk alaptalanságukat, tartahatatlanságukat. Most folytassuk sorozatunkat, merítsünk még a nagy vacsoráról szóló példázat kútjából!

Száll az üzenet: ember, jöjj, kész a vacsora! Mondd meg a gazdának — hangzik a felelet — nem megyek. Nem kötelező az istentisztelet, nem megyek! En csak azt teszem, ami kötelező. Van igazság ebben az érvelésben: valóban, az istentisztelet nem kötelező. Isten senkit sem kötelez, kényszerít, hisz ő nem zsarnok, hanem szerető Atya. Uralma nem parancsuralom, hanem szeretetközösség. A példázatban is kifejeződésként jut, hogy a gazda nem azért küldte el szolgáit, hogy a meghívottakat kényszerítsék. A Bibliában sehol sem találunk példát arra, hogy Isten kényszerített volna valakit valamire. A szolgák is udvarias, szelíd szóval hívták a vendégeket. Isten csak hív, felszólít s ránk bizza a döntést. Elfogadható-e, mérsékeltségül, hogy az istentisztelet nem kötelező?

Nem. Sok olyan helyen megjelenünk, sokszor teszünk olyant, ami nem kötelező. A kötelezésnek kettős értelme van, egy külső és egy belső. Az istentisztelet belső kötelezettség, a lelkiismeret kötelezettsége, az Isten utáni vágyé. Nem kötelez rá senki és nem is fog. Neked kell kötelezned magadat. Letenned mindent s a temp-lomba menni, imádkozni.

Száll az üzenet: jöjj, kész a vacsora!

Van, aki nagyon közönséges indokot hoz fel a hívásra: nem megyek. Más se megy, miért menjek én? En se megyek. Elfogadja a gazda ezt az érvelést? Nem, egyáltalán nem. Az önálló ember érvelése ez. Olyané, akinek nincs saját akarata, aki csak azért tesz vagy nem tesz valamit, mert mások is úgy csinálják.

Száll az üzenet: jöjj, kész a vacsora!

Mondd meg a gazdának — hangzik a felelet — nem megyek. Nem megyek, mert fáradt vagyok, elalszom s az szegyen. Elfogadja a gazda ezt az érvelést? Alig hiszem. Jézus is elaludt a tengeren, a tanítványokat is elnyomta az álom a Getsemáné kertben.

Kifogásokat könnyű találni, ha keresünk. Ne mentegetőzzünk! Ha száll az üzenet, hallgassuk meg és válaszoljunk teljes szívvel: megyek! Ámen.

A KERESZTÉNY KÖZÖSSÉG (1)

ApCsel 2,44

Pünkösöd utáni első vasárnapon semmi sem találóbb és természetesebb mint felidézni mi is történt az első pünkösöd után. Az ApCsel könyvének második részében találunk erről egy rövid tudósítást. Ennek több pontja is van.

Az első keresztények foglalatosságok voltak „az apostolok tudományában“. Itt a „tudomány“ szó Jézus tudományát jelenti, az evangéliumot. Foglalatosságok voltak a „kenyér megtörésében“, vagyis mindennap úrvacsorával éltek. Foglalatosságok voltak a „könyörgésekben“. Az első keresztények nem vitatkoztak, nem bölcsekedtek, hanem sokat, nagyon sokat imádkoztak. „Sok csodat és jelt“ is tettek: hitük erejével beteget gyógyítottak, öngyilkosjelölteket adtak vissza az életnek, szomorúakat vigasztaltak, erkölcsi halottakat támasztottak fel, lelki vakoknak adták vissza látásukat. Ezek után következik az első keresztény közösség fő jellemvonása: „mindnyájan pedig, a kik hívének, együtt valának, és mindenük köz vala“.

Vannak akik azt állítják, hogy ezt a tudósítást nem kell szó szerint érteni. Az a közösség, amelyben az első keresztények éltek, csupán lelki közösség volt. A lelki vagyont tették közre az első keresztények, lelki jószágaik voltak közösségben. Semmi

alapunk nincs elfogadni ezt a feltevést. Az ApCsel írója világosan, félreérthetetlenül adja tudunkra, hogy az apostolok és az első keresztények „együtt valának és mindenük köz vala”. Nem csupán lelki közösségről van itt szó, hanem anyagi közösségről is, nemcsak lelki „jószágokról” beszél itt a tudósító, hanem anyagi közösségről is. A Biblián kívül más forrásaink is vannak, amelyekből megtudjuk, hogy pünkösöd után, hosszú ideig, teljes életközösségben éltek a keresztények. Miben nyilvánult meg, mit jelentett ez az életközösség?

1. Jelentette mindenekelőtt a lelki közösséget. Az első keresztények egyesek voltak gonólkodásban, érzésben, akaratban, hitben. Amit gondolt az egyik, azt gondolta a másik is. Amit érzett az egyik, ugyanazt érezték mindnyájan. Akaratuk mindenben megegyezett. Együtt volt a szívük.

2. Ebből a lelki egységből következett a vagyoni, a munka, az étkezés közössége. Pénzüket közös ládában tartották és a közösség tagjainak szüksége szerint használták fel. Együtt dolgoztak és mindannyian részesedtek a szerzett javakból. A közös étkezés is egybekapcsolta őket. Mindez természetesen következik a lelki közösségből. Ha a szívek egymás mellett vannak, megkövetelik, hogy minden egyesük is együtt legyenek. E közösség alapja a szeretet.

Az első keresztények teljes életközösségben éltek. Hogyan jutottak erre a gondolatra, milyen forrásból merítették?

A történeti ismeretek nyilvánvalóvá tették, hogy sok ezer évvel ezelőtt az emberek hasonló közösségben éltek. Ezek az ősközösségek felbomlottak, de emléküik megmaradt. Jézus tanítványai nem újat teremtettek, egy régmúlt idő életmódját elevenítették, újíították fel.

E közösség másik forrása a pünkösdi élmény. A pünkösdi lélek tulajdonsága, hogy tüzével hit- és élményközösségbe forrasztja össze azokat, akik részesednek benne. Az első keresztények új élete Istennel való közösségük gyümölcse. Aki Istennel közösségre lép, ugyanezt teszi az emberekkel is.

A kialakuló új életközösség forrása végül az első keresztények lelkiállapota. Ebben, mint adottság, együtt volt a közösség kialakulásának három elengedhetetlen feltétele: a hit, érzés és a gondolkodás azonossága. Így lehetett közösségük teljesen önkéntes: nem szervezte senki, nem kötelezte senki, nem kényszerítette senki. Egy valami hozta létre: a szeretet.

Ezért volt erős ez a közösség. Minél nagyobb a szeretet, annál nagyobb a vágy a teljes közösség után. Nagyon szépen fogalmazta meg ezt az érzést egy hívő aszszony. Egy alkalommal ezt mondta: „szeretném, ha minden emberrel ebben a faluban, ebben az országban, az egész világon egy családban élhetnék!”

Mi ma már nem élhetünk az első keresztényekhez hasonlóan teljes, vagyoni-, pénz-, asztalközösségben. Lelki közösségre lépni azonban egymással kötelezve vagyunk. Törekedjünk arra mindenkor, hogy ez minél teljesebbé váljék. Ámen.

A KERESZTÉNY KÖZÖSSÉG (2)

133 Zsolt 1

Akik figyelmesen szokták olvasni a Bibliát, észrevehették, hogy egyes zsoltárok elejére ez van írva: „Grádicsok éneke”. Tizennégy zsoltárt jelöl ez a név a 120.-tól a 134.-ig. Ezeket a rövid, dicsőítő zsoltárokat akkor énekelték a zsidók, amikor a jeruzsálemi templomhoz vezető lépcsőkön az áldozat bemutatásának he-

lyére igyekeztek. E zsoltárok fő jellemzője a költői lendület és szín. Minden, ami az emberi lelket felemeli, amiben a vallásos lélek gyönyörködni tud, megtalálható ezekben a zsoltárokbán. A 133. zsoltár, melynek első versét felolvastam az emberek testvéri együttélését dicséri: „Imé, mily jó és mily gyönyörűséges, amikor együtt lakoznak az atyafiak!”

A zsoltáríró szerint szép a nárdusolaj, amikor legördül a férfi fején, szép a Hermon harmatja, mely a Sion hegyére leszáll, szép, mikor a foglyok, mint álmodozók, hazajönnek szép, mikor a boldog ember szája megtelik nevetéssel, de a legszebb, leggyönyörűsebb az atyafiak együttlakozása, együttélése!

A mondat állítmánya: „lakoznak”. Itt nem csupán a lakásra vonatkozó jelentéséről van szó, hanem lelki együttalakásról, az együvé tartozás élményéről, a lelki együttélésről. Nem az a gyönyörűséges, mikor az atyafiak egy lakásban együtt laknak, hanem az, amikor lelki közösséget alkotva vannak együtt.

Sokféle közösség van. Az üzleti érdekközösségtől a családig, a valláserkölcsei vagy nemzeti közösségig, az emberi együttélésnek, „együttlakozásnak” széles skálája áll előttünk. Melyek a közösséget jellemző jegyek, s melyek a minket különösképpen érdeklő hitvallási közösségekre is jellemzőek?

Minden közösség valamilyen célkitűzéssel jön létre. A vonaton utazókat az utazni akarás célkitűzése teszi közösséggé, a kórházban fekvő betegeket a gyógyulni akarás kovácsolja lelki közösséggé. Egy termelőszövetkezet tagjait a közös termelés, a családot a közös boldogságvágy, a gyermekek nevelése, a politikai és társadalmi közösségeket a közjó megteremtésének vágya kapcsolja egybe. A vallási közösség célja Isten keresése, a valláserkölcsei személyiség kialakítása, Istenországa megvalósítása.

A közösség mindig azért jön létre, mert tagjai, az egyének, külön-külön képtelenek ezeket a célkitűzéseket megvalósítani. Amire külön nem képesek, az a közösség számára elérhetővé válik. Már az állatvilágban is érvényesül ez a törvény. A hangyák vagy a méhek csak közösségben tudják fenntartani magukat, míg az oroszlán egyedül indul a zsákmány elejtésére. Istenországa eszménye elérhetetlen, megvalósíthatatlan a magányos, csak magára tekintő ember számára.

Igazi közösség nehezen jön létre. Nem minden ember képes a közösségre. Van egyéni és van közösségi hajlamú ember, mint ahogyan van, aki a magányt és van, aki a társaságot szereti jobban. A közösség akkor lesz erős, ha minden tagja megtalálja benne a maga szolgálatának legmegfelelőbb helyet, azt, amelyre Isten — megáldva őt lelki tehetségekkel — elhívta. A vallási közösség tagjai éppen ezért türelemmel, megértéssel, segíteni akarással kell viseltessenek egymás iránt.

A már kialakult közösség sok feszültségnek van kitéve. Van, aki továbbra is az elválasztó különbségekre tekint, kevesebb, aki csak azt nézi, ami összekapcsol, összeköt. A vallásos közösség életére jellemző, hogy ahány tagja van, annyi hitet fog össze.

Éppen ezért a vallási közösséget is úgy kell ápolni, mint a virágot, a gabonát, a gyümölcsfát. A közösség életképessége tagjainak alkalmazkodni tudásán vagy nemtudásán áll vagy bukik s a szenvedések próbáján mérettetik le. Ez a lelki egység legalkalmasabb mérőeszköze.

A felsorolt tulajdonságok minden közösségre, a mi vallási közösségünkre, gyülekezetünkre is jellemzőek és érvényesek. Ne feledkezzünk meg erről, s főként azt jegyezzük meg: Isten áldása kíséri minden igazi közösség életét. Isten szereti az emberek testvéri együttlakozását és mindörökké megáldja azt. Amen.

A MA PARANCSA: SZOLGÁLÓ ÉLET!

Zsolt 139,23—24

Találkozásra jöttünk az élő Igazsággal és Szeretettel, akit Atyának érzünk, Istennek mondunk. Erre a találkozásra szívünket, hitünket, életünket hoztuk el. De nemcsak saját magunk sorsa, élete; hanem a reánk bízottak, híveink, egyházközsegeink, egyházkörünk élete is itt van szívünkben, akikért felelősséggel tartozunk. Egyházi és világi vezetők mellett, híveink is itt vannak lélekben velünk, s együtt kell mondjuk őszintén a zsoltár szavaival: Vizsgálj meg Istenem! Vizsgáld meg szívetemet, mert abból indul ki minden élet. Vizsgálj meg és kérdezz, hogy megismerjem én is magamat, gondolataimat és érzéseimet, tévedéseimet és önzésemet, gyengeségemet és restségemet. És ne elégedj meg kivizsgálásommal; szólj, figyelmeztess, gyógyíts, erősíts és biztass, és vezess az örökkévalóság útján.

Sokszor kellene ezzel az ömagunkat átadó érzéssel Isten előtt megállanunk, közelségének erőt, igaz életet adó forrásából meritenünk, hogy magunkra ébredjünk, tisztábban lássunk, igazán élni tudjunk. De hogy ezt megtehessek, Isten közelében kellene élnünk.

A mai ember — még a hívő is — elválasztja életét, többé-kevésbé külön éli Istentől. Valahogy idegenné vált számára. Csak végső soron, nagy örömben, mély fájdalomban, ünnepi órán fordul Hozzá, nincs maradandó közelségben vele. Élő, ható, mindennapokban jelenlevő voltát nem érzi, nem látja, nem hallja. 1975-ben Rómában, a laikusok világkongresszusán szó esett Isten némaságáról, amely úgy-mond jellemző korunkra. Isten hallgat, nem szól, elfordult a mai embertől.

Valóban, a mai túlhangos világban fülünk és szívünk bezáródik a csendes, szelíd szóra. Tülekedünk, rohanunk az egyre gyorsuló élet sodrában. És sokszor, mikor „csendes, szelíd szó“ hallatszik, nem tudunk így válaszolni: szólj Uram, mert hallja a te szolgád. Nem, mert ehhez csönd kell, a lélek csöndje, a templom áhitata. Megállás kell, odafigyelés és odaadás, de erre nagyon kevés az időnk. És nyitott szív kellene, de mi egyre inkább bezárjuk azt.

Isten nem fordul el tőlünk és a világtól. Szeret és mindig vár minket, mint szülő és szülőföld az ő gyermekét, hogy megpihentessen, megnyugtasson, erőt adjon, önmagunkra találtasson. Ő szól, hív, üzen, figyelmeztet és utat mutat. Szól a prófétákkal, a zsoltár szavaival, Jézussal, az apostolokkal, tegnap és ma élő emberekkel.

Itt is, e templom csendjében Isten közel hajol hozzánk és szelíden szólva kérdezi: Nem tudjátok-e, hogy az Én templomaim vagytok? Csak egy rövid, ünnepi órára érzitek hogy gyermekeim vagytok? Üressé válik szívetek, mint a kézzel csinált templomok. Elfordultok tőlem, mint gyermek a szülőtől. A tékozló fiú is így tett. S mily rövid volt a képzel, szabad, korlátlan jólét napja, s hosszú és keserves a sanyarúság ideje. Ismeritek Jób megpróbáltatását, kitartását, hűségének erejét, bizonyágtévesztését. Ti tudnátok-e ilyen körülmények között is bizonyágot tenni rólam? Milyen erős a hitetek?

Talentumokat adtam minden gyermekemnek. Amint Jézus tanította: „Mert úgy van ez mint az az ember, aki útra akarván kelni, elhívatá szolgáit, és ada mindegyiknek az ő kincséből, kinek-kinek az ő tehetsége szerint. És amikor visszatért, számonkéré őket. Az első kettő, aki a rábízott értékkel sáfárkodott, fáradozott, megkétszerezve, megnövelve számolt el arról. És az ő uruk így szólt: jól vagyon hű szolgám, kevesen voltál hű, többre bízlak ezután. De a harmadik szolga azt mondta: Uram, itt a pénz amit adtál. Elrejtettem, elástam, hogy el ne vesszen s

most hiánytalanul visszaadom. S az ő ura megharagudott. Te nem gyümölcsöztetted amit kaptál, nem érdemled meg ezt sem és elvette tőle.“

Isten kérdez, vajon mit felelünk? Életet, hitet, értelmet, tehetséget, megbízatást kaptunk, ki-ki az ő érdeme szerint. Kihez hasonlítunk?

Az első két szolga azonosul a rábízott talentumokkal. Nemcsak őrzi, de munkálkodik, küzd, szolgál vele, és gyarapítja. Vele és általa él, benne van mindennapjában, függ tőle, felelősséget érez iránta. A harmadik elássa, nem is törődik vele, csak éppen annyit, hogy meglegyen.

Ha szívünket őszintén Isten elé tártuk, halljuk a hangot; megtettétek-e, s hogyan amire megbizattatok, amire életet, lehetőséget kaptatok? Hogyan műveltétek Isten drága szántóföldjét? Mint jó gazda, vagy csak mint alkalmi munkás? Hogyan áldoztatok? Mint a szegény asszony, utolsó pénzével is, vagy mint a magamutogató farizeus javainak fölöslegéből? Isten kérdez és nekünk felelnünk kell.

Hányszor elhangzik: nem érdemes jónak, igaznak, becsületesnek lenni. Áldozat vállalónak és szolgálónak, mert az embert csak kihasználják és kinevetik. Az önmagától menekülő és az erejét vesztett ember kifakadása ez. A hitében meggyengült, az élet értékét nem látó, a meghasonlott emberé.

Ezért szükséges nagyon gyakran megállanunk Isten színe előtt, hogy megvizsgáljon minket, kérdezzen és segítsen visszanyernünk, megerősítenünk hitünket, szolgáló életünket. Hogy odaadóan, bizonyágtévően szolgálni tudjunk. Mert minden igaz emberi, isten-gyermeki élet szolgálat. Küzdelmet, odaadást, áldozatot jelent ez, nemcsak önmagunk életének növeléséért, de családjunk, népünk, egyházunk, az ember számára is. Használni, alkotni, szolgálni — ez ad értelmet, célt, önbecsülést az embernek. Jézus egész élete, munkássága erről tesz tanúbizonyságot.

Egyházunk, mint a jézusi evangélium hordozója és hirdetője ezt a szolgáló életet vállalta és folytatja Istennel az emberért. Ebben a szolgálatban minden hívünk törődő, odaadó részvételére szükség van.

Vallásos életünk szolgálatában Istennel való találkozásunkat munkáljuk azért, hogy ne váljunk géppé, vágyaink, ösztöneink rabjává, önzővé, békétlenséget hordozóvá, de hittel bíró, emberi méltóságot hordozó teremtő munkatársa lehessünk Istennek.

Mi hittel valljuk: Szükségünk van Istenre, az Ő közelségére, bölcs belátásra intő figyelmeztetésére, türelmet és békességet sugárzó jóságára, szeretetének megtartó és növelő melegére, igazságos és irgalmas vezetésére, hogy felelőségünkre ébredjünk.

Egyházunkra, emberért való szolgálatában ma fokozott felelőség hárul. Nem bizhatjuk életünket nyers erőre, önzésre, ösztöneinkre. Értelmünk, mely alkot és teremt, szárnyalásában rásejt a végtelenre, a tökéletesre, kit Istennek nevez. Lelkünk lángvilágánál igazság sugárzik; szívünkbe, melyet kitar, életet őrző, növelő melegség árad, mit szeretetnek hívünk; s mindennek forrása: az örökkévaló, kit Atyjának érez. Életünket rábizhatjuk, mert tőle kaptuk.

Ebben az Isten-keresésben és Istenre találásban egymást segítenünk kell. Nem könnyű ez, mikor a mindennapok nélkülözik őt. Ezért kell, hogy hozzá való közelítésünk teljes lényünkben fakadjon. Ezért szükséges számunkra a templom csendje — e nagy, világi zajban —, ahol közelebb kerülhetünk Istenhez, önmagunkhoz, embertársunkhoz s feloldódhatunk egyre nagyobb fokú magányunkból, elidegenedésünkben.

Ezért kell lelkészek, világi vezetők, híveink bizonyágtévő, odaadó szolgálata.

Istenbe vetett bizalommal fogjuk meg egymás kezét és így haladjunk a szebb, áldottabb emberi élet útján. Ámen.

AZ EVANGÉLIUM SZERETETE

Róm 1,16

Volt idő egyházunk történelmében, amikor őseink tagadó formában fejezték ki hitüket. Ezért létezhetett olyan megállapítás is, hogy „az unitarizmus minden pozitív hit határozott tagadása”. Ez ellen a 19. század felvilágosult unitárius szelleme már felemelte szavát, és igyekezett nemcsak bebizonyítani, hanem megélni is, hogy az unitarizmus minden pozitív hit határozott állítása!

Tisztáznunk kell önmagunk előtt — és büszkék kell lennünk reá, mert ez is egy drága örökség —, hogy a mai unitarizmus az állítások vallása. Ez azt jelenti, hogy mi nem azt mondjuk, amit nem hiszünk, hanem azt valljuk, amit hiszünk. Az igaz, hogy a hagyományos keresztény teológiának sok tantételét nem hisszük, de hálát adunk Istennek, hogy elődeink elménket felvilágosították némely tanok kétségbevonható igazsága felől. Ugyanakkor hálát adunk Istennek, hogy amidőn az evangélium alapján állva valljuk meg hitünket, gyakoroljuk a vallásosságunkat, ugyanakkor nem marasztaljuk el mások hitét, meggyőződését, sőt tiszteletben tartjuk azt, és úgy értékeljük, mint az emberi élet felé vezető út egy másik formáját.

Hitünk megvallásához szükséges, hogy újból és újból merítsünk a tiszta forrásból, az evangélium vizéből, és eleget tegyünk a Názáreti Jézus felhívásának: „... térjetelek meg, és higgyetek az evangéliumban.” (Mk 1,15).

Ha figyelmesen végigolvassuk az evangéliumokat, ráeszmélünk arra, hogy maga Jézus is leginkább állítások formájában fejezte ki mondanivalóját. Nem azt tanította, amit nem szabad megtennünk, hanem azt, hogy mit *kell* cselekednünk. A két legfőbb parancsolatban határozott követelménynek állítja fel: szeresd az Istent és szeresd felebarátodat.

Engem is leginkább azok a helyek ragadnak meg a Bibliában, amelyek állítás formájában akarják kifejezni Isten akaratának igazságait. És, hogy ma mégis egy tagadólagos bevezetésű textust választottam, ez azért van, mert annak mondanivalójában sok a pozitívum, az állítás, és olyan örök és időszerű igazságokat tartalmaz, amelyre joggal kell felelevennünk.

Mert nem szégyellem az evangéliumot, hiszen Istennek ereje az, amellyel minden hívőt üdvözít, elsősorban zsidót, de görögöt is” — mondja Pál apostol.

A szégyen az az érzés, amely igen sokatmondóan nemcsak önmagunk lelkiismeretében vádol, hanem szégyenpírként ott ül eltitkolhatatlanul arcunkon is. Egy olyan lelki érzés, amely rövidebb vagy hosszabb időre mindnyájunk életén valamilyen formában átsuhant, s valljuk be, nem szívesen emlékezünk erre. A szégyen érzésében valahogy nemcsak az elkövetett rossz szó, tett, gondolat megbánása éget, de az attól való szabadulási vágy és akarat is.

Pál apostol ezt az összetett lelki megnyilvánulást összekapcsolja a vallásos élet egyik követelményével, az evangélium iránti viszonyulással. Határozottan állítja, hogy ő nem szégyelli az evangéliumot, mert olyan isteni erő munkál benne, mely minden hívő embert üdvözít, nyújtja a teljesebb életet, amelyre valamennyien törekszünk. Az apostol kijelentése őszinteségét életével bizonyította.

Nekünk szól ma az apostoli vallomás. Vajon mit tudunk-e így nyilatkozni? Felismerjük-e Istennek erejét, jóságát, szeretetét ebben a sokatmondó örömezenetben; Felismerjük-e benne Jézus tiszta emberségét, igazi nagyságát, örök értékeit? Meglátjuk-e abban önmagunkat, s az előttünk levő „szoros kaput és keskeny utat, amely az életre visz?! Ha igen, akkor, nemcsak hogy nem szégyelljük, de szeretni

fogjuk Jézus evangéliumát. Erre nézve elég, ha csak egy néhány értéket említünk.

— Jézus legfőbb tanításainak egyike a szeretet, ez által lett az ő életműve örömmel: szeretet Isten és az embertárs iránt. Vajon lehet-e, kell-e szégyellni a szeretetet? Kell-e szégyellnie a szülőnek a szülői szeretetet, a gyermeknek a gyermeki szeretetet, a jóbarátnak a baráti szeretetet? Nem!

— Jézus evangéliumából az egymás iránti segíteniakarás eszméje sugárzik. Azért járt vidékről vidékre, hogy szóval, tettel, példával segítsen a rászorultaknak, mert tudta, hogy „nem az egészségeseknek van szükségük orvosra, hanem a betegeknek“. Ezért szólott biztatón, amikor megállt az élet megterhelte, elesettei mellett: „Jöjjetek mindnyájan énhozzám, akik megfáradtatok és meg vagytok terhelve, és én megnyugvást adok néktek. Vegyétek fel az én igámat, és tanuljátok meg tőlem, hogy szelíd vagyok, és alázatos szívű és megnyugvást találtok lelketeknek. Mert az én igám kedves és az én terhem könnyű“ (Mt 11,28—30). Milyen jó érzés tudni, hogy tartozunk valakihez és számíthatunk valakire. Nekünk is vannak az életben nehéz, megpróbáltató óráink. Jólesik, ha könnyes szemeinket valaki letörli, háborgó lelkünket szelid szóval csendesítgeti, kórházi ágyon biztat a felgyógyulás reményével, koporsók mellett vigasztal, meleg emberi szóval. S érezzük a termést érlelő napsugárban, az aranyló kalászban, mindennapi kenyerünkben a jó Isten áldását.

Nem szégyellem az evangéliumot, hogy erről üzen nekünk. Mert a szeretetet, a hitet, a hűséget, a segíteniakarást, a jóságot, a lelki gazdagságot, a tisztaszívűséget, a szelidséget, a békességre való igyekezést, amelyről szól, nem lehet szégyellni! Sőt szeretni tartozunk! Azok életünknek ma is nemcsak tartozékai, hanem lelkiismereti kötelességei. Amikor az evangéliumot szeretjük, vallásunkat szeretjük, s ebből eredően a fejlődő, alkotó, békés élet mellett foglalunk állást.

Az evangélium így lesz Istennek ereje az üdvösségre. Mert az üdvösség nem más, mint a legteljesebb élet, a lelki és szellemi kincsekkel való szüntelen gyarapodás folyamata, amellyel szebb lesz egyéni, családi és közösségi életünk. Jézus tanítása nem volt merev tantétel: „élet volt az, amelyet a mindennapi életben élni kell“. A mi életünk sem más, mint mindennapjaink egymás után való következése, amelyben az evangélium fényében kell munkálnunk üdvösségünket.

Az evangélium üdvösséggéként megjelent a zsidóknak és a görögöknek is, mondja az apostol. Ezalatt azt értjük, hogy az nem kizárólagos, személy- és közösségválogató, hanem egyetemes. Nem az a lényeges, hogy kinek jelent meg először, hanem az, hogy Isten minden gyermekének megjelent. Benne van ebben az egyetemes testvériség érzése, az egyetemes emberi felelősség egymás iránt, amelyre olyan nagy szüksége van ma is a világnak. Találón fejezte ki ezt egyik író: „Egy ember önmagában nem lehet sziget. Minden ember része földünknek, része az egésznek. És ha csak egy göröngyöt is elmos a tenger, Európa azzal kisebb lesz. Ennek a göröngynek a pusztulása annyi, mintha barátod, testvéred, vagy saját házad semmisülne meg. Minden ember halálával fogyatkozunk. Soha nem tudjuk, kiért szól a harang. En hiszem, hogy az emberért harangoznak, mindnyájunkért szól a harang mindig és mindenütt“ (John Donne).

A köri közgyűlés alkalmával, amikor egy esztendő áll mérlegre és megmértetünk mindannyian, a legfőbb mérték az evangélium kell hogy legyen. Istenünk iránti hála és tisztelet, az evangélium iránti szeretet jegyében bizakodó a mi lelkünk, és hisszük, hogy értünk, Isten gyermekéért, munkatársáért, az „emberért harangoznak, mindnyájunkért szól a harang mindig és mindenütt“. Ámen.

Egyházköri közgyűlések

Az egyházkörökben a rendes évi közgyűléseket a következő sorrendben tartották: a székelykeresztúr-udvarhelyi aug. 11—12-én Csehétfalván, a sepsiszentgyörgyi aug. 18—19-én Vargyason, a maros-küküllői aug. 25—26. napjain Adámon és a kolozs-tordai egyházkör szept. 1—2-án Nagyenyeden. A közgyűlések tárgysorozatának legjelentősebb pontja az esperesek évi jelentése volt, amelyben számot adtak az egyházunk jelentősebb eseményeiről, az egyházkör egy évi tevékenységéről és az esperesi vizsgálószék munkájáról.

A közgyűlések egy másik kiemelkedő pontja a kör tisztségviselőinek és bizottságainak a megválasztása volt. A *székelykeresztúr-udvarhelyi egyházkör közgyűlése által az 1985—1988. évek ciklusára* eszközölt választások: esperes: Báró József; felügyelő gondnokok: dr. Molnár István és Lőrinczi Lajos; jegyző: Rázmán Csaba; jogtanácsos: dr. Orbók László; az egyházkör részéről választott főtanácsi tagok (1985—1987): dr. Szász Dénes, Botha Dénes, Lakatos Gyula, Tánczos Mihály, Albert József és Kenyeres András; az elektorok által választott főtanácsi tagok: Bencző Dénes, Rázmán Csaba, Keresztes Sándor, Nagy Lajos, Lőrinczi Domokos és Joó Dénes. *Sepsiszentgyörgyi egyházkör*: esperes: Gál Jenő; felügyelő gondnokok: Szabó Sándor és dr. Dakó Bálint; jegyző: Kiss Jenő; közügyigazgató: Török Áron; az egyházkör részéről választott főtanácsi tagok: Török Áron, Fazakas Károly, Sándor Gyula és Kiss Lajos; az elektorok által választott főtanácsi tagok: Kiss Jenő, Fekete Dezső, Sükösd Sándor és Tóth Péter. *Maros-küküllői egyházkör*: esperes: Kolcsár Sándor; felügyelő gondnokok: dr. Murvay Sámuel és Inczeffy Károly; jegyző: Csongvay Attila; közügyigazgató: Benczédi Ferenc; jogtanácsos: Elekes Domokos; az egyházkör részéről választott főtanácsi tagok: Benczédi Ferenc, Bálint B. Ferenc, Zsigmond Ferenc és Bernád András; az elektorok által választott főtanácsi tagok: Kecskés Lajos, Fazakas Endre, Nagy Ferenc és Csongvay Attila. *Kolozs-tordai egyházkör*: esperes: Benedek Sándor; felügyelő gondnokok: Balla József és Pál András; jegyző: Ferencz Gábor; pénztáros: Bálint Ferenc; közügyigazgató: Szabó Dezső; jogtanácsos: dr. Gál Miklós; az egyházkör részéről választott főtanácsi tagok: Lőrinczi Károly, Bálint Ferenc, Bajka Sándor és Fodor Antal; az elektorok által választott főtanácsi tagok: Halmágyi Pál, Székely Gergely, Szabó Dezső, Sándor Bálint és Rezi Elek.

Lelkészi értekezletek

Egyházköreinkben ünnepi értekezletet tartottak a lelkészek augusztus hónap folyamán Marosvásárhelyen, Székelyudvarhelyen, Brassóban és Kolozsváron a társadalmi és nemzeti felszabadító forradalom 40. évfordulója alkalmából. A dr. Szabó Árpád teológiai tanár által készített előadás felolvasása után a lelkészek hozzászólásaikban értékelték az 1944. augusztus 23-i eseményeket és az eltelt négy évtized országepítő munkáját.

Lelkésztovábbképző tanfolyam

Július 2. és 13. között az E.K. Tanács megszervezte a III. lelkésztovábbképző tanfolyamot. Ez alkalommal 21-en vettek részt a tanfolyamon: Bálint Ferenc kolozsi, Szabó Dezső és Benedek Ágoston a kolozsvári 1-es és 3-as sz. egyházközségek-ből, Székely Gergely mézskői, Boda József nagyváradi, Pál Ádám haranglábi, Máthé Odön nyomáti, Fóris Géza pipei, Balázs Sándor székelykáli, Varga Sándor nyárádszentmártoni, Botha Dénes fiatfalvi, Bencző Dénes homoródalmási, Ádám Dénes

homoródkeményfalvi, Keresztes Sándor homoródszentpáli, Kiss Domokos kénosi, Katona Dénes székelyderzsi, Fülöp Dezső tárcsafalvi, Gál Jenő nagyajtai, Kiss Ákos sepsiszentkirályi, Nagy Zoltán szentivánlaborfalvi és Fazakas Károly úrmösi lelkész. A tizenegy nap alatt, napi 6 órában előadásokat tartottak: dr. Erdő János a rendszeres teológia és az egyháztörténet köréből, dr. Szabó Árpád a biblia-teológia tárgyköréből, dr. Izsák Vilmos a gyakorlati teológia tárgyköréből, András György és Mikó Lőrinc előadótanácsosok az egyházi közigazgatásról ill. a gazdasági ügyvitelről, dr. Nagy Jenőné Murvai Júlia a templomok belső díszítéséről és Halmágyi Pál bethlenszentmiklósi lelkész az egyházi ének időszerű kérdéseiről. Közérdekű témákról meghívott előadók tartottak előadást. A napi előadások reggeli áhitattal kezdődtek, a délutáni idő kitöltésére pedig az E.K. Tanács olyan programot állított össze, mely szintén a továbbképzést szolgálta. A tanfolyam résztvevői közül Gál Jenő nagyajtai, Katona Dénes székelyderzsi és Fazakas Károly úrmösi lelkész vasárnap szolgálatot végeztek a belvárosi, irisztelepi és monostori egyházközösségekben. A tanfolyam záróülésén megállapítást nyert, hogy a tanfolyam eredményes volt és jelentős mértékben szolgálta a lelkészek teológiai és gyakorlati továbbképzését.

Lelkésznevelés

A Protestáns Teológiai Intézet tanévzáró ünnepélyét június 30-án tartotta az Intézet dísztermében.

Az 1984—85-ös tanév I. évfolyamára a felvételi vizsga eredménye alapján újabb jelöltek iratkozhattak be.

Lelkészképesítő vizsgát tett július 13-án Balázs Tamás komjátszegi és Buzogány Sándor vadadi, szeptember 26-án pedig Rüszt Domokos brassói gyakorló segédlelkész.

A Protestáns Teológiai Intézet unitárius hallgatóinak szeptember 16-án tartott 1984—1985. tanévnnyitó istentiszteleten a szószéki szolgálatot dr. Szabó Árpád teológiai tanár végezte Mt 5,1—2 alapján.

A Teológiai Intézet hallgatói szeptember 17. és október 1. között részt vettek az őszi terménybetakarítási munkálatokban.

■ *Lelkészbeiktató ünnepély.* A kálnoki egyházközösségben július 1-én tartották Várady Zoltán lelkészbeiktató ünnepélyét. A püspöki kinevezést Székely János kökösi lelkész olvasta fel, ezt követte Várady Zoltán beköszöntő beszéde 2Kor 3—5, 6 és 17 versek alapján. Májay Endre esperes a 117 Zsoltár 5. verse alapján tartott beiktató beszédében rámutatott az új lelkész előtt álló feladatokra. Az egyházkör lelkészei nevében Török Áron sepsiszenyörgyi lelkész, a gyülekezet nevében Szabó Károly gondnok, a nők részéről Varga Ernőné, a gyermekek részéről pedig Költő Kinga-Anikó mondott köszöntő beszédet. A helybeli református gyülekezet üdvözlését Erdélyi Zsombor lekipásztor tolmácsolta. A beiktató ünnepséget szeretetvendégség követte.

■ *A Lutheránus Világszövetség VII. nagygyűlését* 1984. július 22 és augusztus 5-e között rendezték meg Budapesten. A nagygyűlésre több mint 1300 résztvevő jelentkezett, ezek közül 315 volt a 97 tagesház hivatalos küldötteinek száma.

A megnyitó istentiszteleten dr. Káldy Zoltán, a magyarországi evangélikus egyház püspöke végzett szószéki szolgálatot, akit a Világszövetség elnökévé választottak a következő hét éves ciklusra. Beszédében körvonalazta a nagygyűlés fő témáját: „Krisztusban reménységünk van a világ számára“. Ezt a témát dolgozták fel a nagygyűlés 27 plenáris ülésén és a munkacsoportok összejövetelein is. A fő referátumok közül különösen kiemelkedett dr. Klaus Peter Hersch jénai teológiai pro-

fessor előadása Jézusról. A fő téma kidolgozásához jelentősen hozzájárultak még dr. Emanuel Abraham Etiópiából, C. F. Weitzsacker professzor, atomtudós az NSZK-ból és dr. Margaret Wold az Egyesült Államokból. A munkacsoportok az egyház és társadalom szinte minden időszerű kérdését napirendre tűzték. Ily módon megvitatásra került az egyház missziói szolgálata a mai élethelyzetben, az istentisztelet és keresztény élet összefüggése az ökumenikus elkötelezés kérdése, a gazdasági és társadalmi igazságosság, a rasszizmus, az emberi jogok megvalósítása és a békéért való felelősségünk.

A nagygyűlést neves egyházi személyiségek köszöntötték. Így Jan Willebrands kardinális a Vatikán részéről, dr. Lukas Vischer, a Református Világszövetség nevében, dr. Hans Joachim Held az Egyházak Világtanácsa központi bizottsága részéről, dr. Gerhard Riegner a Zsidók Világkongresszusa köszöntését tolmácsolta.

■ *Az Egyházak Világtanácsa* július 9. és 18. között tartotta meg központi bizottsága ülését Genfben. Philip Potter főtitkár utódjával az uruguayi Emilio Castrot, a Montpellier-i Teológiai Intézet professzorát választották meg 1985. január 1. hatállyal.

■ *Az Egyházak Világtanácsa* a Hit és Egyházszervezet nevű I. sz. bizottságának elnökévé választotta Antonie Plămădeală erdélyi ortodox metropolitát.

■ *Az ENSZ 1981-ben* elfogadott egyik határozata értelmében a Közgyűlés megnyitásának napját a Béke Világnapjának nyilvánították. Az ezzel kapcsolatos rendezvények kezdetét az ENSZ székháza előtt felállított Békeharang jelzi.

■ *Egy egyiptomi régészcsoport* Felső-Egyiptomban, a Beni-Szuef kormányzó-ságbeli Faszt régészeti övezetében végzett ásatások során felfedezte az *Enekek éneke* érintetlenül megőrzött teljes szövegét. A szöveget régi kopt nyelven, özbörből készült pergamenre, különleges tintával írták az időszámításunk előtti 5. században.

■ *Szeptember 13-án Kolozsváron* 69. éves korában elhunyt D.D. dr. Juhász István a Protestáns Teológiai Intézet nyugalmazott tanára, volt rektora. Professzori tevékenységét 1948-ban kezdte és 35 éven keresztül meghatározó szerepe volt a protestáns lelkészképzésben. Tudományos munkássága elismeréseként a prágai Comenius egyetem és a debreceni Református Teológiai Akadémia disz doktorátussal tüntette ki. Számos külföldi tudományos társaság tagja és a világ ökumenikus szervezeteinek ismert személyisége volt. Mint az egyetemes egyháztörténeti közös tanácsék professzora sok unitárius lelkésznevezéket tanított magasfokú tudományos szinten.

Halottaink

Július 17-én elhunyt dr. Erdő Jánosné Darkó Klára nyug. tanárnő, egyházkunk főjegyzőjének felesége. Egyházát szerető, példaadó magatartására, hivatástudatára és kitartására tisztelettel emlékezünk. Temetésén július 18-án, a kolozsvári evangélikus temetőben a lelkészi szolgálatot dr. Szabó Árpád teol. tanár végezte.

Augusztus 1-én, 82 éves korában, Várfalván elhunyt Nagy Domokos nyug. lelkész. Tanulmányait az Unitárius Teológiai Akadémián végezte 1928-ban. Egyházi szolgálatát tordai segédlelkészként kezdte, majd 1930-tól Verespatakon és 1945-től 1971-ig, nyugalomba vonulásáig, szülőfalujában, Várfalván szolgált. Temetésén, au-

gusztus 3-án a lelkeszi szolgálatot Székely László, a Nyugdíjpenztár vezetője végezte Várfalván. Az egyházkör nevében Benedek Sándor esperes, az egyetemes egyház nevében dr. Gyarmathy Árpád főgondnok búcsúztatták.

Emlékük legyen áldott!

ELŐFIZETOINK FIGYELMÉBE

A Keresztény Magvető előfizetési díja az 1984. évben belföldön és a szocialista országokban évi 100 lej, amelyet belföldön a lelkeszi hivatalok útján vagy közvetlenül az egyházi központban (3400—Cluj-Napoca, Lenin út 9) lehet kifizetni.

Magyarországi olvasók a Posta Központi Hírlapiroda külföldi előfizetési osztálya — Budapest VII. Lövölde tér 7 sz. — fiókjánál fizethetnek elő. A többi szocialista országokból a „ROMPRESFILATELIA“ sectorul export-import presă P. O. Box 12—201 telex 10376 prsfir, București, Calea Griviței nr. 64—63 címre kell fizetni.

Az előfizetési díj a nyugati országok részére 200 lej, mely összeg ugyancsak a „ROMPRESFILATELIA“ sectorul export-import presă P. O. Box 12—201 telex 10376 prsfir, București, Calea Griviței nr. 64—66 címre fizetendő.

Köváry László: *Tájékepek utazási rajzokban*. Válogatta, a bevezetőt és a jegyzeteket írta: Bálint József. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1984. 263 l.

Arany és Petőfi kortársaként született Köváry László 1819-ben Tordán. A kolozsvári Unitárius Kollégium diákja, Berde Aron, Jakab Elek, Kriza János és Szentiváni Mihály társaságában ismerkedett meg a reformkor eszméivel, s lett a Remény munkatársa. Jogász létére helyismereti írásaival és *Erdélyország statisztikájának összeállításával* teszi nevét ismertté már a forradalom előtt. Részt vesz a forradalomban, Kossuth „tábori történeti jegyző”-vé nevezi ki. A fegyverletétel után rá is a bűdosás éveit várnak, majd vizsgálati fogság. S bár kegyelmet kap, sokáig megbízhatatlannak tartják, figyelik. E változatos ifjúság után 1854-ben beházasodva egy kolozsvári patricius családba csak a tudománynak, írásnak élhetne. Nyugtalan természete azonban lapalapításra, politikai küzdelmekre, biztosítási ügynökösködéssre, városrendezésre és -szépítésre ösztönzi, miközben állandóan ír, mindig arról, ami az olvasóközönséget leginkább izgatja, amire a szellemi és társadalmi haladáshoz fel kell figyelni. Több mint negyven önálló munkája s rengeteg cikke így egyetlen tudományágban sem hozza meg számára a teljes elismerést. Az akadémiai levelező tagság és a kolozsvári egyetem díszdoktori címe csak részben honorálhatta az 1907-ben bekövetkezett haláláig hatvannyolc éven át kifejtett sokoldalú irodalmi munkásságát.

A Bálint József gondozta Téka-kötet Köváry honismereti írásaiból nyújt válogatást. Harminchét „tájékepe”, illetve ide illeszthető szövegrészlete, valamint a szépköltő bizottmányok felállítását sürgető cikk nagyrészt a reformkor eszmevilágát, megfigyelési szempontjait tükrözi. Keletkezésük ideje is 1837—1854 közé tehető. Ekkoriban az utazás és útleírás divat illetve sajátos irodalmi műfaj volt. Célja nemcsak a megismerés és megismertetés, a tárgyi és szellemi értékek tudatosítása, hanem az időszerű gazdasági és társadalmi kérdések felvetése, boncolgatása, a haladásra ösztönzés.

Miközben a Szilágyságból kiindulva a Székelyföldre kanyarodunk megismerve ennek fürdőit, bányáit, természeti nevezetességeit, majd az Aranyos vidékét és a Nyugati hegységet látogatjuk meg, hogy végül a Mezőségen át Fejérvár, Sarmisegutusa, Ilunyadvára és Szamosújvár múlt században álló falaihoz érkezzünk, e kissé csapongó utazás során, minduntalan visszatérnek azok a vezéreszmék, amelyek túlmutatnak az egyszerű ténymegállapításokon. A Szilágyságban a nép műveletlenségére panaszkodik, a tanítók hiányát, alacsony fizetését és a földesurak nemtörődomségét okolja. Marosvásárhelyen a maradi céhrendszerben a korszerű ipari fejlődés akadályát látja. A modern „műipar” három ágát, a földészetet, kézművészetet és a kereskedést a nemzeti haladás letéteményeseként tárgyalja, melyekhez szellemi téren a művészet járul felemelő erőként. Ugyancsak emlékeztet az a kép, melyet a székely fővárosban magányosan élő öreg Bolyairól fest, s meglátása, hogy csak haláluk után ismerjük fel és becsüljük nagyjainkat. A vásárhelyi és a gyulafehérvári könyvtár egy kolozsvári tudományos intézmény hiányát juttatja eszébe miert is a Múzeum Egylet megalapítását sürgeti.

Nem kevésbé tanulságos elmefuttatása az erdélyi gyógyvizekről és fürdőkről. Közülük Korondnak, Borszéknek és Előpatáknak szentel egy-egy írást. Svájci és angolai példákat idézve keresi a fejlődés lehetőségeit. Különösen színes képet fest Előpaták fürdőéletéről, az ott pihenő román bojárcsaládokról, s pontokba szedi saját fejlesztési javaslatait. Az már egészen bizarr ötletnek tűnik, hogy Homoródalmás mozgalmas vásárnapjait a távoli Albion ünnepi csendjével állítsa ellentétbe, s kisdédóvó intézet felállítását ajánlja a dolgozó szülők gyermekei számára. A csíkszentdomokosi bánya meg éppen Perut juttatja Köváry eszébe. A bányában dolgoztatott gyermekek sorsa készíti arra a felszólításra, hogy a tulajdonos „állítson egy

iskolát számokra, melyben napjában rendes munkájok mellett bár két órát tanulhassanak". Felfigyel a gyergyói tervszerűtlen erdőirtás veszélyeire is, s megőrökíti a Maroson folyó tutajozást. Az úthálózat javításának gondja és a jobb közlekedés megszervezése többször visszatérő gondolat az egyes írásokban.

Tudományszeretetét mi sem tükrözi jobban, mint az, hogy már az 1850-es évek közepén arról elmélkedik, lesz-e követője, tanítványa a fiatalabb nemzedékből, ki folytassa és kiegészítse hézagos munkáit a „hombúvárlat terén”. S ha arra gondoltunk, hogy Szilágyi Sándor, Nagy Iván és Ipolyi Arnold vallotta őt mestérének, s a nyomdokain indult Márki Sándor majd a fiatal Kelemen Lajos, akkor meggyőződhetünk róla, hogy bár nem volt katedrája, munkássága már életében folytatókra talált, továbbkutatásra ösztönzött.

Unitárius lévén Kőváry különös érdeklődéssel fordult felekezete kiemelkedő képviselői felé. Allandó munkatársa volt a Keresztény Magvetőnek és az Unitárius Közlönynek. Számos dolgozatát itt tette közzé. Szentiváni Mihály, Péchy Simon kancellár és az erdélyi szombatosok, Dávid Ferenc, Kovácsi Antal, Lázár István püspök, János Zsigmond fejedelem — néhány terjedelmesebb tanulmányának címszereplője. A száz évet élt Brassai Sámuel pályafutása és munkái (1797—1897) az első tudományos méltatása nagy polihisztorunknak, záró mondata immár szállóigévé vált: „Tíz nyelvet tudott, tíz tudományágat művelt, tíz évtizedet élt.” A századforduló, a nagy számbavételek ideje Kőváryt is összefoglaló munkák elkészítésére sarkallta. *Szellemünk képviselői a [múlt] században* című nyolcrészes tanulmányát utóbb *A magyar unitáriusok története a XVIII. és XIX. században* (Kolozsvár, 1899.) címmel tette közzé. Alcime, *Az unitárius vallást megmentő családok* egyben utal arra, hogy családtörténeti és életrajzi összefoglalók sorozatából szándékozik kialakítani az összképet. Hasonló fogantatású cikksorozata a *Püspökeink a [múlt] században* (Unitárius Közlöny, 1899). A Keresztény Magvetőben közölt történetbölcséleti és etikai értekezéseit, a „székelykeresztúri tanoda” továbbfejlesztéséről írt nyílt levelet mellőzve még arra kell utalnunk, hogy e folyóirat hasábjain jelent meg 1908-ban a Kőváry munkásságát méltató első terjedelmes tanulmány Kozma Ferenc tollából.

A jelen kötet legfőbb értékét nem annyira az írások szemelvényes közlésében látjuk, mint inkább Bálint József félszáz oldalas igen módszeresen megírt bevezető tanulmányában, mely több évtizedes mulasztást pótolva visszahozza Kőváryt köz tudatunkba, s teljes pályaképet nyújt. A részletes életrajz után nem csak mint honismereti író tárgyalja, hanem kiter statisztikai, közgazdasági, biográfusi, genealógiai, néprajzi, művelődés-, irodalom-, színház-, jog- és vallástörténeti munkásságára, nem feledkezve meg a tankönyvíróról és lapszerkesztőről sem. Ő történelmifilozófusnak vallotta magát, az utókor pedig a „történetíró” megjelölést vésette sírkövére. A polihisztor Brassai Sámuel szintén polihisztorságra törekvő tanítványa, életrajzírója tudománytörténetünk és a múlt századi Erdély olyan jellegzetes egyénisége, akinek életpályáját monografikusan is érdemes feldolgozni.

Gaal György

Vita Zsigmond: *Művelődés és népszolgálat*. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1983. 316 l.

Harmincegy tanulmányból álló kötetet vehet kezébe az olvasó Vita Zsigmond tollából. Könyvében egy jelentős szellemi gócpont, a Bethlen Gábor alapította kollégium eszmei arculata és Nagyenyed művelődéstörténetének hétköznapi tárulnak elénk. De mint ahogy a Bethlen Kollégium mai épülete — ahol Vita Zsigmond tanár és kutatóként egy életet leélt — sem zárt négyszög, hanem nyitott a külvilág felé, úgy szerzőnk innen tekint ki a szellemi világ értékeire. A könyvből megismerhetjük a kollégiumalapítás történetének egyes részleteit, koronkénti szellemi arculatát, Bod Péter, Pápai Páriz Ferenc, Hermányi Diénes József, hidvégi Mikó Imre, Arany János, Berde Mária, Dimitrie Gusti és sok más jeles ember tevékenységének egyes részleteit. A kötetben helyet kapnak nagy európai szellemi irányzatok hatását

vizsgáló írások, orvosokról és gyógyszerészekről szóló tanulmányok, képzőművészeket és szociológusokat bemutató, néhol az esszé felé hajló eszmetörténeti írások.

A művelődéstörténeti érték feltárása mellett a Keresztény Magvető olvasóinak figyelmét felhívjuk arra a sok unitárius vonatkozású adatra, melyek Vita Zsigmond tanulmányaiban előfordulnak. A továbbiakban ezek közül emelünk ki néhányat.

Már Jókai novellájából ismerhetjük, hogy a *Nagyenyedi két fűzfa* idejében a Bethlen Kollégium diákjai és tanárai az unitárius Torockóra menekültek. Ennek a romantikus történetnek a valóságmagját boncolgatja Vita Zsigmond egyik írásában és részleteket közöl az enyedi és a torockóiak közötti kapcsolatáról. Olvashatunk a küküllődombói unitárius eklézsia mesteri (tanítói) lakásának leírásáról, ahol akkoriban a 18. század derekán a dolgozószobát múzeumnak nevezték. Megtudjuk, hogy Bod Péter Magyariben református, katolikus és unitárius teológiai munkákat egyaránt gyűjtött. Könyvtárában megvolt Dávid Ferenc egy munkája is, hogy tájékozódjék az egymással összecsapó vélemények világában.

Az erdélyi ifjúsági olvasótársaságok a reformkorban című tanulmányból értesülünk az ismertebb kolozsvári unitárius olvasótársaságról és a kevésbé ismert 1837-ben alakult székelykeresztúri unitárius ifjúsági olvasótársaságról. E társaság fő célja: „...könyvek, folyóiratok szerzése, olvasása, fordításbeli gyakorlatok, versek, értekezések dolgozása.” Az ifjúság vezetője, Péterfi Sándor senior kezdeményezte a társaság megalakulását. Ötvenen kötelezték el magukat a szabályok megtartására és odáig fejlődtek, hogy *Tavaszi Bimbók* címen 1838. március 11-én kéziratot lapot is indítottak.

Egy másik reformkori olvasóegyletekről szóló írásból arról tudósít, a Brassai szerkesztette Vasárnapi Újság nyomán, hogy 1838-ban Tordátfalván és Alsósiménfalván is megalakultak az ifjúság művelődési egyletei. Tordátfalván negyven részvényes állott össze és céljuk nemcsak az olvasás és tanulás volt, hanem egymás gazdasági megsegítése is. Amikor Erdélyben még nem volt központi gazdasági egylet, a székely ifjúság a maga olvasóegyletében tagjai között a tervszerű gazdálkodás gondolatát népszerűsítette és megteremtette az állatbiztosítást. Hasonló ifjúsági egylet alakult Medeséren is. A környék minden ilyen egylete céljának tekintette a falusi életben szükséges ismeretek terjesztését, a törvények „néminemű” ismertetését, „a gazdasági csinos jó izlés” elérését. Ugy szintén ifjúsági egylet alakult Küküllődombón. Amint Vita Zsigmond írja, ezek az egyletek ott alakultak, ahol a Brassai Sámuel, Böllöni Farkas Sándor, Kriza János és Szentiványi Mihály által elindított tanítók működtek. Az egyletek kapcsán megemlítjük, hogy Hidelvén a népiskola mellett ebben az időben egy „nemkáromkodó egylet” is létesült!

Reformkori alapítású volt a *Kolozsvári Nevelői Kör* is. Ez a rövid életű 1846-ban indult első erdélyi nevelési egyesület tagjai közt tartotta számon Berde Áront, Kovácsi Antalt, Kriza Jánost, Aranyosrákosi Székely Mózes és Brassai Sámuel. A Nevelői Kör jóideig Brassai lakásán, a régi unitárius püspöki lakáson gyűlt össze, melyhez tartozott akkoriban a konzisztorium ülésterme is. Céljuk: „az ember- és polgárképzés az életre magára és megélhetésre előkészítés” volt. Igyekeztek elérni, hogy a régi, egyoldalú, latin nyelvű, grammatizáló iskola elavult módszerét lerázzák a tanrendről.

A kötetben Vita Zsigmond egy külön írásban foglalkozik Körösfői Kriesch Aladár tevékenységével és rámutat a vallásszabadságot 1568-ban kimondó tordai országgyűlésről festett kép jelentőségére. A kép a Tövis melletti Diódon készült. A művet és az alkotót így jellemzi Vita Zsigmond: „A művész Dávid Ferenc alakját állította képe középpontjába, olyan hitvallót, akinek bátor fellépése, határozott meggyőződése egy tiszta, nagy eszme szolgálatában áll, ezért felkavarja egész környezetét és a feléje forduló rendek körében megdöbbenést, lelkesedést kelt... A Dávid Ferenc alakjában megtestesülő gondolat a kép alkotójának tiszta emberségéről és demokratikus eszmevilágáról vall, hiszen műve az erdélyi társadalmi küzdelmek egy felemelő mozzanatát örökíti meg.”

Gyűjteményes kötetével Vita Zsigmond és a Kriterion könyvkiadó jó szolgálatot tett művelődéstörténetünk ismertetése érdekében. A Kolozsvári Írók Társasága 1983. évi díjával tüntették ki a kötetet.

Mikó Lőrinc

INTREPRINDEREA POLIGRAFICA CLUJ
Municipiul Cluj-Napoca, Cd. nr. 148 /1985

SEMĂNĂTORUL CREȘTIN CHRISTIAN SOWER

Revista
Bisericii Unitariene
din R. S. România

Journal of the
Unitarian Church
in R. S. România

XC • CLUJ-NAPOCA • 1984/3

CUPRINSUL • CONTENTS

Patru decenii de viață nouă • Four Decades of our Renewed Life.	121
Sărbătorim aniversarea • Welcoming the Anniversary	122

STUDII • STUDIES

Dr. János Erdő: Religia și slujirea omului • Religion and the Service of Man	126
Declarația Congresului • Congress Declaration	134
Dr. Zoltán Gálfy: Aniversarea a 500 de ani de la nașterea lui Ulrich Zwingli • The 500th Anniversary of Ulrich Zwingli's Birth	138
Ferenc Szász: Considerații privind interpretarea morții în predici unitariene din secolul al 19-lea și al 20-lea • Considerations Concerning the Inter- pretation of Death in Unitarian Sermons of the 19th and 20th Centuries	144
Dr. Árpád Szabó: Al 25-lea Congres IARF • The 25th Congress of IARF	155

LUCRĂRI OMILETICE • SERMONS

Imre Gellérd: Crediința • The Faith	162
Trăim intru Dumnezeu • We Live in God	163
Autocunoaștere • The Knowledge of Oneself	164
Răbdare (1) • Patience (1)	165
Răbdare (2) • Patience (2)	167
Cina cea mare (1) • The Great Supper (1)	168
Cina cea mare (2) • The Great Supper (2)	169
Comunitatea creștină (1) • The Christian Community (1)	170
Comunitatea creștină (2) • The Christian Community (2)	171
Károly Kiss: Porunca prezentului: viață slujitoare • The Order of Today: the Sorving Life	173
Elek Rezi: Iubirea evangheliei • The Love of the Gospel	175

VIATA BISERICESCA ȘI ȘTIRI • CHURCH LIFE — NEWS	177
---	-----

RECENZII • BOOK REVIEWS	181
-----------------------------------	-----

Colectivul de redacție • Editors

Președintele și redactor responsabil: Dr. Lajos Kovács episcop, membrii: dr. János Erdő (redactor responsabil adjunct), dr. Árpád Szabó, Dezső Szabó (redactori), György András și Lőrinc Mikó.

Redacție • Editorial Office

3400-Cluj-Napoca, B-dul Lenin nr. 9. R. S. România, Tel: 15 271

